

# PARAPLEGIJA i MI

GLASILO SAVEZA - Godina IV - decembar 2017. - broj 11

Broj  
11



AKTUELNOSTI IZ SAVEZA  
3. DECEMBAR - IDPD UN 2017.  
OSNOVANA UNIJA 'OSI' BiH

Intervju: ANES MEHIĆ  
Kolumna: prof. dr. MIRSAĐ MUFTIĆ  
SPORTSKE NOVOSTI



Savez paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine

## “PARAPLEGIJA i MI”

Informativno glasilo –  
časopis Saveza paraplegičara  
Federacije Bosne i Hercegovine

### *Izdavač*

Savez paraplegičara i  
oboljelih od dječije paralize  
Federacije Bosne i Hercegovine  
Zmaja od Bosne br. 78  
71000 Sarajevo  
Telefon / fax: 710-445 / 710-446  
E-mail: savez@paraplegicari.org  
Web: www.paraplegicari.org

### *Glavna i odgovorna urednica*

Elvira Bešlija

### *Redakcija*

Elvira Bešlija, prof. dr. Mirsad Muftić,  
Mirjana Dizdarević, Mirsad Đulbić,  
Mirsad Imamović

### *Stalni saradnik*

Prof. dr. Emir Fejzić, dipl. ing. arh.

### *Naslovna strana*

Mirsad Imamović

### *Lektura*

Mahir Sokolija

### *Dizajn i prijelom*

Mahir Sokolija

### *Štampa*

“Dobra knjiga”, Sarajevo

### ISSN

2303-5870

### *Tiraž*

1.000 primjeraka

*Časopis je besplatan.*

Glasilo je realizirano kao projekt  
koji finansira “Lutrija BiH”,  
posredstvom Ministarstva rada i socijalne  
politike Federacije Bosne i Hercegovine.

Sarajevo, decembar 2017. godine

## Sadržaj

Riječ glavne urednice ..... 2

### IZ SAVEZA

Osnovana Unija organizacija osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini .....	3
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica Prijateljski prema invaliditetu – Disability Friendly .....	6
Djeca upoznaju osobe sa invaliditetom .....	8
Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Živinice, Kladanj i Banovići .....	9
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Doboj Jug ....	10
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Tuzla .....	12
Savez udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Unsko-sanskog kantona .....	13
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša ....	14
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Travnik .....	15
Udruga paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Livanjskog kantona .....	16

### LJUDSKA PRAVA

3. decembar – Međunarodni dan osoba s invaliditetom (MDOI / IDPD) .....	19
--	----

### KOLUMNA: Prof. dr. MIRSAD MUFTIĆ

Pametna tehnologija pomjera granice .....	22
---	----

### STRUČNI SARADNICI

Doc. dr. Kenan Ademović, advokat – Prava osoba s invaliditetom i njihovo ostvarivanje .....	24
Prof. dr. med. sci. Osman Sinanović – Post-polio sindrom .....	31
Doc. dr. Bakir Katana, Deborah Kean – Okupaciona terapija i pomagala .....	35

### INTERVJU

Anes Mehić .....	40
------------------	----

### PREDSTAVLJAMO VAM

“Otto Bock Adria” d.o.o. Sarajevo .....	48
---	----

### SPORT

Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Tuzla: – Naši atletičari na 48. memorijalu prof. Bojana Hrovatina u Sloveniji .....	52
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica – Međunarodni šahovski turnir “Titel 2017” – Srbija .....	53
Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša – “25. SENI” – Srbija .....	54

# Riječ glavne urednice

Poštovani čitaoci, informiranje članova Saveza i svih drugih zainteresiranih, kao i pozitivne reakcije onih koji su čitali časopis, za našu redakciju veliki su izazov i odgovornost. Ponosni smo na to da smo uz sve teškoće postigli cilj.

Nastavljamo naš rad na informiranju o temama koje se odnose na osobe sa stanjem paraplegije i dječije paralize kako biste saznali za naše probleme, ali i za dostignute uspješne rezultate u različitim oblastima življenja i rada. Tu misiju vršimo putem vašeg i našeg časopisa *Paraplegija i Mi*.

Časopis je informativno glasilo Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine, koji je i njegov izdavač.

Upravo čitate jedanaesti broj našeg časopisa.

Zadovoljstvo nam je što su svi dosadašnji brojevi dobili pozitivne ocjene velikog broja naših čitalaca i mnogih drugih osoba s invaliditetom i bez njega, a koji su imali priliku dobiti i pročitati časopis, ali i od ljudi iz novinarske profesije i struke, kako na odabrane aktuelne teme, tako i na visok kvalitet tekstova i dizajna.

Kolumna prof. dr. Mirsada Muftića u ovom broju časopisa posvećena je temi "Pametna tehnologija pomjera granice", što će sigurno zainteresirati mnoge osobe s invaliditetom i bez njega.

Tekst "Prava osoba s invaliditetom i njihovo ostvarivanje" advokata doc. dr. Kenana Ademovića, napisan je u maniru vrsnog stručnjaka iz oblasti prava.

Intervju je naša stalna rubrika, a u ovom broju upoznat ćemo vas sa životnom pričom našeg Anesa Mehića – Paje, osobe sa stanjem kvadriplegije, koji se bori i uspijeva da pobijedi i prebrodi životnu tragediju,

uz mnogo optimizma, zanimljivih razmišljanja i stavova, kao i duhovitih komentara.

Stalna rubrika Vijesti iz Saveza u ovom broju donosi informacije o aktivnostima naših članica – udruženja iz Travnika, Živinica, Zenice, Tuzle, Doboj Juga, Unsko-sanskog kantona, Velike Kladuše i Livna. Aktivnosti Saveza prezentirane su u tekstu "Osnovana Unija organizacija osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini".

Također, možete čitati i o predstojećem Međunarodnom danu osoba s invaliditetom – 3. decembru. Godišnje obilježavanje Međunarodnog dana osoba s invaliditetom proglašeno je 1992. godine Rezolucijom 47/3. Opće skupštine Ujedinjenih nacija. Tema ovogodišnjeg obilježavanja 3. decembra je "Transformacija ka održivom i otpornom društvu za sve".

Časopis *Paraplegija i Mi* u svakom broju donosi i tekstove naših stručnih saradnika. U jedanaestom broju za vas pišu prof. dr. med. sci. Osman Sinanović i doc. dr. Bakir Katana.

U sportskoj rubrici nastavljamo izvještavati o sportskim aktivnostima osoba s invaliditetom iz naših udruženja-članica Saveza.

Nadamo se da ćete biti zadovoljni i s ovim brojem časopisa *Paraplegija i Mi* i da će svako od vas pronaći sadržaj koji će mu biti zanimljiv i od koristi, a redakcija će se truditi nastaviti svoj rad tako da i naredni brojevi budu sadržajno i estetsko-tehnički kvalitetni na obostrano zadovoljstvo.

*Glavna i odgovorna urednica:  
Elvira Bešlija*

# Osnovana Unija organizacija osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini

Nakon višemjesečnih priprema i dogovora, susreta i razmjena mišljenja i iskustava, Inicijativni odbor za formiranje krovne, zajedničke organizacije osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini završio je pripremu svih potrebnih akata, njihovo usklađivanje sa zakonom i osnivačima

**P**redstavnici nekoliko velikih saveza i udruženja koje okupljaju osobe s invaliditetom iz cijele Bosne Hercegovine, sastali su se 25. augusta na Jahorini i održali Osnivačku Skupštinu krovne organizacije osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini.

Cijeneći da je riječ o najvišem nivou organiziranja u skladu sa sadašnjim zakonskim propisima udruživanja u Bosni i Hercegovini, organizacija je osnovana pod nazivom Unija organizacija osoba sa invaliditetom u BiH.

Usvojeni su Odluka o osnivanju, Statut Unije OOSI u BiH, izabrani organi Unije i dogovorene naredne aktivnosti. Sjedište Unije bit će u Sarajevu.

Za prvu predsjednicu Skupštine Unije OOSI u BiH izabrana je Elvira Bešlija.

Za predsjednika Upravnog odbora Unije OOSI u BiH, koji broji sedam članova, izabran je Zoran Dobraš, a za predsjednicu Nadzornog odbora Sanela Jažić.

Ciljevi i djelatnost Unije:

1. Povezivanje članova Unije u cilju promoviranja i zaštite ljudskih prava i sloboda;
2. Rad na izjednačavanju osnovnih prava osoba s invaliditetom utemeljenih isključivo na osnovu posljedica invaliditeta, neovisno o okolnostima nastanka invaliditeta;
3. Pokretanje inicijative kod nadležnih organa u entitetima i na nivou države da se zakonskom i drugom pravnom regulativom utvrde optimalniji uvjeti za ostvarivanje prava osoba s invaliditetom u

svim oblastima od značaja za njihov život i rad;

4. Koordiniranje i učesće u izradi i implementaciji projekata od zajedničkog interesa radi zaštite prava i interesa članova;
5. Praćenje, poticanje i koordiniranje aktivnosti svojih članova na uređivanju i ostvarivanju svih prava, povlastica i olakšica za osobe s invaliditetom;
6. Razmjena iskustava, saznanja i informacija sa srodnim i sličnim udruženjima, asocijacijama i drugim nevladinim organizacijama u zemlji i inostranstvu;
7. Koordinacija rada i djelovanja organizacija učlanjenih u Uniju radi usaglašavanja stavova i efikasnijeg zajedničkog nastupanja u cilju poboljšanja



- statusa i zaštite prava i interesa osoba s invaliditetom;
8. Izdavanje brošura, letaka, biltena, knjiga i drugih publikacija radi informiranja i edukacije članova i promoviranja ciljeva i djelatnosti Unije, u skladu sa zakonom;
  9. Praćenje naučno-tehničkih dostignuća i stvaranje uvjeta za osiguravanje tehničkih pomagala, specijalne opreme, uređaja, instrumenata i drugih tehničkih sredstava za potrebe osoba s invaliditetom;
  10. Organiziranje i održavanje konferencija, seminara, savjetovanja, radionica, okruglih stolova i drugih edukativnih sadržaja u cilju usavršavanja organizacija – članica i svih osoba s invaliditetom, u skladu sa zakonom;
  11. Podrška organiziranju i unapređenju aktivnosti u oblasti kulture, sporta i rekreacije.

## Razlozi za osnivanje Unije OOSI u BiH

Organizacije osoba s invaliditetom već duže vrijeme raspravljaju o situaciji u kojoj se nalaze sve osobe s invaliditetom te o uvjetima u kojima rade i djeluju organizacije koje pomažu, štite interese, predstavljaju i zastupaju ovu populaciju.

Konstatirano je da su uvjeti za rad svakog dana sve teži, da su socijalni problemi sve izraženiji, a kriza sve veća, da se povećava socijalna isključenost populacije koju predstavljamo i da je gotovo cijela ova populacija ispod linije općeg siromaštva ili u riziku od siromaštva. Ova populacija najčešće je izložena višestrukoj marginalizaciji



*Osnivači Unije organizacija osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini*



*Inicijativni odbor osnivačke sjednice Unije organizacija osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini*

i diskriminaciji, njeni pripadnici isključeni su po više osnova, prije svega zbog invalidnosti.

Isto tako, konstatirano je da organizacije koje štite interese, predstavljaju i zastupaju osobe s invaliditetom još nisu dobile mjesto i ulogu koja im pripada, i dalje ih većina entitetskih i državnih organa ne uvažava i ne priznaje kao ravnopravnog i adekvatnog partnera

u rješavanju svih pitanja od značaja za život i rad osoba s invaliditetom.

Ako imamo u vidu veoma izražene socijalne probleme, činjenicu da je najveći broj osoba s invaliditetom ispod linije općeg siromaštva ili u riziku od siromaštva, da je najveći broj njih socijalno isključen, te da su efekti svjetske ekonomske krize takvu socijalnu situaciju dodatno pogoršali, nužnost

zaštite socijalnih ljudskih prava, te nužnost reformi u socijalnom sektoru i potrebu uključivanja organizacija civilnog društva, posebno u rješavanju problema rastućeg broja ljudi u stanju socijalne potrebe, potreba organiziranog i zajedničkog, koordiniranog djelovanja, nameće se kao obaveza i još više dobija na značaju.

Osobe s invaliditetom i njihove organizacije moraju biti ti koji će u vladama, političkim i utjecajnim krugovima promovirati svoja prava. Kroz dijalog i saradnju s organima vlasti i privatnim sektorom moramo težiti razvoju civilnog društva, u cilju unapređenja i poboljšanja kvaliteta življenja svih građana, a posebno osoba s invaliditetom.

Svjesni smo da se svi bitni problemi i pitanja mogu uspješno riješiti samo uz aktivno učešće i uz neposrednu saradnju i redovnu koordinaciju svih organizacija koje predstavljaju i štite interese osoba s

invaliditetom, podržavajući potrebu redovnog informiranja, potrebu konsultacija i potrebu zajedničkog djelovanja.

Imajući u vidu realnu snagu, postojeće kapacitete i iskustva naših organizacija, samo povezivanje onih organizacija, koje su po svojim programskim opredjeljenjima i ciljevima orijentirane i opredijeljene ka osnaživanju osoba s invaliditetom i njihovom ravnopravnom uključivanju u sve društvene tokove, može dovesti do promjene stanja i iznalaženja kvalitetnijih rješenja za najveći dio problema osoba s invaliditetom.

Spajanjem, ili barem tješnjim akcionim povezivanjem, organizacija mogle bi se iskoristiti komparativne prednosti svake od njih i ublažiti njihovi nedostaci.

Moramo zajedno insistirati na stvaranju uvjeta za jednake mogućnosti sistemskim rješenjima, donošenjem takvih zakona koji će biti u skladu s UN Konvencijom o pravima

osoba s invaliditetom i ostalim međunarodnim dokumentima, odnosno koji će biti bazirani na nediskriminaciji i poštivanju ljudskih prava.

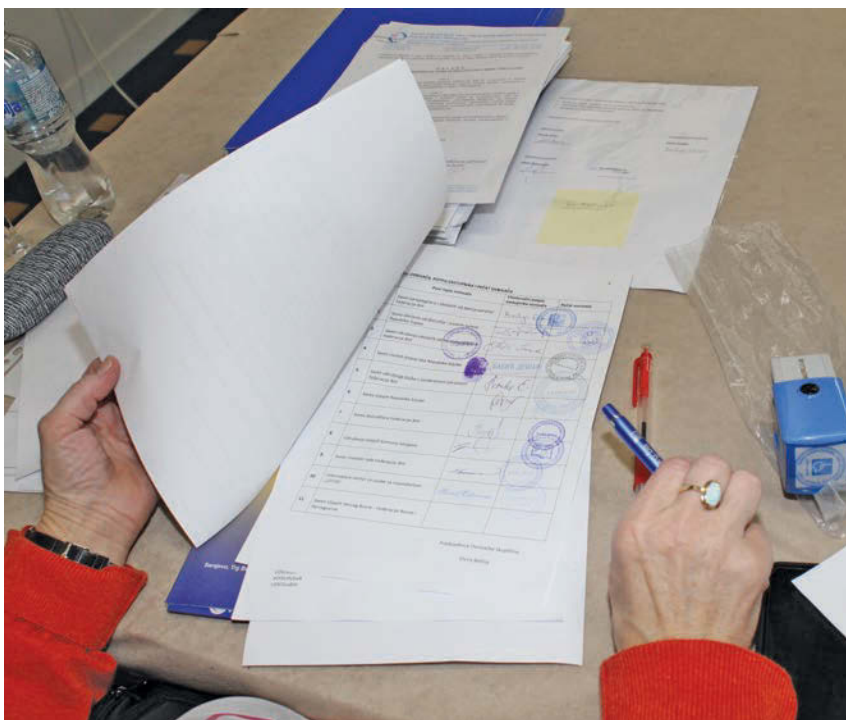
Saradnja i zajedničko djelovanje zasigurno će ponuditi nove pravce i koncepte promjena, usmjerene na poboljšanje života i prilika za socijalnu integraciju osoba s invaliditetom.

Postoji znatna potreba za razvojem čvrstih veza između srodnih organizacija civilnog društva i organizacija osoba s invaliditetom u oba bosanskohercegovačka entiteta. Solidarnost između grupa na svim nivoima doprinosi njihovoj sposobnosti da utječu na javno mišljenje i političko vodstvo, kako bi udruživanjem resursa mogli povećati napore ka privlačenju podrške i ostvariti veći upliv na pozitivne promjene.

Konstatirano je da postoje opravdana potreba i interes da se uspostavi zajednička struktura koja će moći artikulirati potrebe i izgraditi ili kreirati zajednički stav svih osoba s invaliditetom neovisno od interesa države i koja će provoditi i koordinirati aktivnosti na postizanju tog cilja. Bez obzira na kojem nivou se ostvaruju prava, ima dosta pitanja i oblasti na kojima je bitno zajednički nastupati.

Zajednički, jedinstven nastup organizacija osoba s invaliditetom na općinskom, regionalnom, entitetskom ili državnom nivou od ključne je važnosti za uspjeh i svakako će olakšati realizaciju postavljenih ciljeva.

Mnoge organizacije koje okupljaju osobe s najtežim invaliditetom prepoznale su ovu inicijativu i prihvatile navedene stavove te formirale Uniju organizaciju osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini.



*Unija je formirana*



*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica*

# Panel diskusija “Prijateljski prema invaliditetu”

Prvenstveni cilj bio je pokazati koliko je društvo napredovalo u odnosu na prethodne godine i šta je to što treba činiti u narednim godinama da bi osobe s invaliditetom živjele život bez barijera, život dostojan čovjeka



*Logo “Prijateljski prema invaliditetu”*

U sklopu projekta Disability friendly – “Prijateljski prema invaliditetu”, kojeg provodi Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica, održana je, 5. oktobra 2017. godine u Zenici Panel diskusija “Prijateljski prema invaliditetu”, a glavna tema ovog skupu bila je: “Koliko smo mi kao društvo pristupačni za osobe sa invaliditetom”?

Panelu su prisustvovala udruženja osoba s invaliditetom s područja Grada i Zeničko-dobojskog kantona, a svoj doprinos dali su i predstavnici Ministarstva za rad, socijalnu politiku i izbjeglice ZDK, kao i Gradske uprave Zenica.

Prvenstveni cilj bio je pokazati koliko je društvo napredovalo u odnosu na prethodne godine i šta je to što treba činiti u narednim godinama da bi osobe s invaliditetom živjele život bez barijera, život dostojan čovjeka. Prikazan je kratki video koji

je slikovito opisao stanje u društvu kao odraz u ogledalu. Govorilo se o pristupačnosti u Zenici, o tome koliko je zaista naša društvena zajednica svjesna problema koje imaju osobe s invaliditetom, te koliko i mi sami tome doprinosimo. Također, bilo je govora o saradnji NVO i Uprave Grada Zenice.

“Pojam prijateljskog odnosa prema invaliditetu” predstavlja širok pojam. Osobe s invaliditetom konzumiraju sve današnje mogućnosti i prednosti društva. Tim se osobama treba omogućiti sva pristupačnost, ne samo arhitektonska. To je pristupačnost svim vrstama usluga, informacija, kulturi, sportu, svemu



*Panel “Prijateljski prema invaliditetu”*

onome što čini jedan život. Kroz ovaj smo panel odlučili potaknuti institucije, organe vlasti, da počnu razmišljati tako da krenemo od prve pristupačnosti, a to je komunikacijska pristupačnost, jer se osobi s invaliditetom, kada izađe iz svog stana i okruženja, moraju pružiti sve neophodne informacije i usluge koje su sasvim normalne za društvenu zajednicu”, rekao je Harun Aliefendić, ispred Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica i dodao: “Grad Zenica jedan je od gradova u Jugoistočnoj Evropi koji se prijateljski odnosi prema invaliditetu. Invaliditet ne podrazumijeva samo ljude u kolicima nego i razne kategorije osoba s invaliditetom, a jedna od posljednjih aktivnosti koje je grad proveo jeste postavljanje taktivnih vodilica. Mnogo je stvari u Zenici u posljednjih sedam-osam godina urađeno. Institucije grada, ali i ono čime grad upravlja, u objektima i institucijama, prilagođeni su osobama s invaliditetom. Naravno, potrebno je učiniti još nekoliko malih dodataka i korekcija, ali sigurni smo da će grad nastaviti kontinuirano podržavati jednakopravnost.”

Prisutni su imali priliku kroz diskusiju reći svoje mišljenje u vezi s pristupačnošću, a treba posebno istaći zainteresiranost predstavnika općina Žepče, Doboj Jug i Vareš, iz Zeničko-dobojskog kantona, da se mnogo više posvete navedenim problemima.

Samira Džidić, članica Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica, istakla je da se stav ljudi prema osobama s invaliditetom popravlja i da su postali dosta senzibilniji.

“Ne nailazim na neke neugodne situacije kakvih je prije bilo. Ljudi su postali pristupačniji i osjećaju



Samira Džidić, Fuad Kasumović i Harun Aliefendić

potrebu da nam pomognu. Znam kakav sam imala pritisak tokom školovanja, meni ekonomija nije bila prvi izbor, nego jedini. Nadam se da će se taj problem promijeniti, te da će mlađe generacije imati priliku da izaberu i da uspiju u onome što žele, a ne da rade ono što im je nametnuto”, rekla je Samira.

Samira je osoba s invaliditetom, korisnik invalidskih kolica, koje je morala upisati srednju Ekonomsku školu u Zenici samo zbog toga što je ova škola jedina imala napravljen prilaz za osobe s invaliditetom.

Ovom prilikom Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize uručilo je priznanja Gradskoj upravi, Fuadu Kasumoviću, gradonačelniku Zenice, i predstavnicima ustanova i preduzeća, koji su svoje objekte prilagodili kretanju osoba s invaliditetom. Uz priznanja, dodijeljene su i odgovarajuće naljepnice s obavještenjem o prijateljskom okruženju prema osobama s invaliditetom.

Nakon uručivanja priznanja – simboličnog znaka UN – Fuad Kasumović, gradonačelnik Zenice, obratio se prisutnim, zahvalio se i rekao:

“Osobe s invaliditetom su kategorija ljudi kojima se mora na sve načine omogućiti lakši život, od pristupa javnim institucijama, kretanja po gradu, školovanja. Ja od prvog dana ove kategorije ljudi pratim da im olakšam život, jer su i to građani ovog grada, a u narednom periodu tako će biti.”

Na skupu je predstavljena i *Antologija pristupačnosti, analiza stanja fizičkih barijera na području Zenice i rješenja koja su uvedena* autora Mirsada Đulbića iz Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize u Zenici.

Kao zaključak panela donesena je odluka da se nadležnom Ministarstvu za prostorno uređenje, komunikacije i zaštitu okoline uputi dopis s upitom i željom da se javno kaže da li postoji plan provođenja Uredbe pristupačnosti za osobe sa invaliditetom i postoje li sredstva namijenjena za njegovo provođenje na nivou lokalnih zajednica.

S današnjeg skupa poslana je poruka ljudima bez invaliditeta da razmisle šta znači imati odraz u ogledalu i identificirati se s osobama s invaliditetom.



Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica

# Djeca upoznaju osobe s invaliditetom

**Kada bi postojala kontinuirana edukacija, od “malih” nogu, ona bi nesumnjivo doprinijela mijenjanju odnosa prema osobama s invaliditetom**

Današnji obrazovni sistem nikako ili vrlo malo educira najmlađe članova našeg društva o kategorijama koje su na neki način “različite” a ustvari su u potpunosti iste kao i ostali. Tako nastaje stigmatizacija osoba s invaliditetom, ili je javlja sažaljenje, ili, pak, odbacivanja osoba koje smatramo različitim od nas samih.

Dio krivice za takav odnos snose i same osobe s invaliditetom, ali i roditelji. Suština problema ogleda se u izostanku pravilnog educiranja naših budućih naraštaja od “malih” nogu. Kada bi postojala kontinuirana edukacija, ona bi nesumnjivo doprinijela mijenjanju odnosa prema osobama s invaliditetom.

Jedno od rješenja jeste trajno mijenjanje sistema obrazovanja i uključivanje u nastavne planove i programe, u predmetima koji obrađuju društvo i odnose u društvu, pojmova koji se odnose na osoba s invaliditetom, na uzroke nastanke glavne dijagnoze i, općenito, na način njihovog života. Društvo bi time moglo izvući maksimalnu korist jer će se tako pomoći aktivna inkluzija svih članova društva, ali i promijeniti percepcija prema osobama s invaliditetom kao aktivnim članovima tog istog društva.

Projekt bi obuhvatio djeca uzrasta od 12 do 16 godina, jer smo mišljenja da se u tom razdoblju života postižu najbolji efekti u upoznavanju s problemima društva, ali i stvarajući realniju percepciju o životu kod budućih odraslih osoba. Samim tim, u tom je životnom periodu moguće i bolje shvatanje da postoje osobe koje su u fizičkom ali i mentalnom smislu drukčiji, a da su to zapravo ljudi jednaki nama koji, poput nas samih, nastoje živjeti aktivnim životom.

Ciljna grupa izuzetno je dobro pozicionirana, jer su djeca te dobi spremna usvajati sve informacije u pozitivnom svjetlu kada im se takvima

prikažu. Smatramo da smo ih kroz ovaj projekt osnažili u pozitivnim razmišljanjima o osobama s invaliditetom, ali i otvorili im mogućnost da aktivno uče o tome kako žive i organiziraju svoj život osobe s invaliditetom, naravno u segmentu šireg pojma osoba s invaliditetom, ne idući u detalje. Određene stvari shvatit će s vremenom, ali je najvažnije poimanje i ophođenje prema osobama s invaliditetom. Jedna od značajki projekta jeste to da će se kroz promociju filma *Sjenke*, uz saradnju s autorom i protagonistima, a putem Dječijeg filmskog festivala (DFF), prikazati način i stil života osoba s invaliditetom mladoj populaciji.



# Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Živinice, Kladanj i Banovići

## Skupština izabrala nove članove u organe udruženja

Održana redovna i izborna Skupština Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Živinice, Kladanj i Banovići

U Živinicama je 29. septembra 2017. godine, u Media sali Bosanskog kulturnog centra, održana redovna i izborna sjednica Skupštine Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Živinice, Kladanj i Banovići.

Skupština je radila u kvorumu. Prisutan je bio veći broj članova, koji su razmatrali dosadašnji rad Udruženja, davali prijedloge i sugestije, postavljali pitanja.

Nakon izvještajnog dijela sjednice, i usvajanja redovnih dokumenata Skupštine, izabrani su i imenovani novi članova izvršnih organa Udruženja.

Produžen je mandat predsjedniku Skupštine Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Živinice, Kladanj i Banovići Hajrudinu Aljiću. Izabrani su članovi Upravnog odbora, a za sljedeći mandat povjerenje na mjestu predsjednice ukazano je Amiri Salčinović iz Živinic.

Izabrani su i novi članovi Nadzornog odbora, a za predsjednika je imenovan je Edis Lačić.

Sjednici Skupštine prisustvovala je i generalni sekretar Saveza Elvira Bešlija, s obzirom na to da je međuopćinsko Udruženje Živinice, Kladanj i Banovići redovna članica Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije BiH.

Prisutni redovni članovi i novoizabrani članovi organa Udruženja, izrazili su svoju zahvalnost Savezu na stalnoj saradnji i podršci u radu Udruženja.

Nakon završetka radnog dijela Skupštine, članovi su se zadržali u neformalnom druženju dogovarajući se o daljnjem što uspješnijem radu svog udruženja, unapređenju saradnje s nadležnim institucijama iz svojih općina i kantona, te drugih nevladinih organizacija.

Izražen je veliki interes za pokretanje novih projekata, za edukaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, te za saradnju s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom u Federaciji BiH.



Sa sjednice Skupštine Udruženja Živinice, Kladanj i Banovići

*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Doboj Jug*

# Aktivnosti udruženja u proteklom periodu

Narudžba i distribucija ovih pomagala teče bez većih problema. Međutim, prava na ortopedska i sanitarna pomagala, nažalost, po važećim zakonskim i podzakonskim aktima, nisu regulirana za sve osobe s invaliditetom kojima su ona potrebna

**P**ored redovnog i stalnog administrativnog rada, Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Doboj Jug, imalo je i sljedeće aktivnosti:

- U proteklih nekoliko godina posebnu pažnju posvetili smo zapošljavanju paraplegičari i oboljelih od dječije paralize koji su na evidenciji Biroa za zapošljavanje. Od 2009. godine u našem smo Udruženju zaposlili nekoliko osoba s invaliditetom. Četiri osobe s invaliditetom uspjeli smo zaposliti putem različitih programa Zavoda za zapošljavanje i Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom FBiH. Trenutno su u Udruženju uposlene dvije osobe s invaliditetom, od kojih je jedna na neodređeno vrijeme, sa stopostotnim

stepenom invaliditeta, i jedna na određeno, sa stepenom invaliditeta od 80%.

- Pripremali smo obilježavanja 3. decembra "Međunarodnog dana osoba s invaliditetom" na lokalnom nivou;
- U toku je izrada programa rada udruženja za 2018 godinu;
- Rad na revidenciji članstva;
- Održavali smo edukativne informatičke radionice o radu u Excel programu;
- Naručivali smo i distribuirali ortopedska i sanitarna pomagala za članove koji ta prava ostvaruju putem Zavoda zdravstvenog osiguranja;
- Izrađivali smo i implementirali različite projekte, s posebnim osvrtom na one koji obuhvataju zapošljavanje osoba s invaliditetom;
- S Edibom Skuličićem, predsjednikom Udruženja, kao članom Stručne komisije za

izmjene i dopunu "Odluke o obimu, uvjetima i načinu ostvarivanja prava osiguranih lica na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, zubno-protetske pomoći, zubno-protetskih nadomjestaka i endoproteza u ZE-DO kantonu", aktivno radimo na izmjeni ove Odluke, kako bi što je moguće više zadovoljavala potrebe osoba s invaliditetom, a u skladu s Konvencijom UN o pravima osoba s invaliditetom;

- Predstavnici Udruženja učestvuju u radu Koalicije neformalne grupe OOSI regije Doboj;
- Učestvujemo na različitim okruglim stolovima i radionicama;
- Sudjelujemo u javnim raspravama na nivou lokalne zajednice u temama koje su od interesa za poboljšanje uvjeta življenja i rada osoba s invaliditetom.





## Ortopedska pomagala

Posebnu pažnju u našem Udruženju pridajemo pitanju ortopedskih pomagala. Pravo na ortopedska i sanitarna pomagala, neophodna po važećim podzakonskim aktima, paraplegičari i oboljeli od dječije paralize i ostali članovi Udruženja trenutno ostvaruju putem ZZO. Narudžba i distribucija ovih pomagala teče bez većih problema. Međutim, prava na ortopedska i sanitarna pomagala, nažalost, po važećim zakonskim i podzakonskim aktima, nisu regulirana za sve osobe s invaliditetom kojima su ona potrebna. U Udruženju smatramo da kvalitet, dužina trajanja pomagala, ali i visina novčane participacije za nabavku pomagala koja koriste osobe s invaliditetom bilo kojeg oblika visokog stepena invaliditeta, nisu zadovoljavajući, što svakodnevno dovodi do

ugrožavanja prava osoba s invaliditetom i utječe na pogoršanje njihovog zdravstvenog stanja.

Pored očuvanja i unapređenja zdravlja, ortopedska, medicinska i druga pomagala trebala bi omogućiti osobama s invaliditetom da ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima društva u kojem žive. U Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom pitanju jednakih mogućnosti posvećena je značajna pažnja jer je to osnovni preduvjet da bi lica s invaliditetom mogla ostvariti svoja garantirana ljudska prava. Dostupnost pomagala i mogućnost njihovog korištenja jedan je od ključnih preduvjeta za ostvarivanje jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom, a nemogućnost dobijanja adekvatnog pomagala, različiti načini reguliranja ostvarivanja prava, među značajnijim su razlozima nemogućnosti adekvatnog uključivanja osoba s invaliditetom u društvo.

Smatrajući da je ovakvo stanje u oblasti pomagala neodrživo, da osobe s invaliditetom isključuje iz društvenih tokova, mi u Udruženju, zajedno sa srodnim organizacijama osoba sa invaliditetom Zeničko-dobojskog kantona, pokrenuli smo inicijativu/kampanju i poduzeli konkretne aktivnosti kako bi se ovakvo stanje promijenilo.

Upravo smo u završnoj fazi Prijedloga izmjena i dopuna važeće "Odluke o obimu, uvjetima i načinu ostvarivanja prava osiguranih lica na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, zubnoproteske pomoći, zubnoproteskih nadomjestaka i endoproteza u ZE-DO kantonu", donesene još 2005. godine a koja se od tada još nikada nije mijenjala. Bitno je napomenuti, vezano za aktivnosti izmjene i dopune ovu Odluku, to da su od postojanja Kantona u izmjeni i dopuni akata koji se tiču osoba s invaliditetom uključeni i predstavnici organizacija/udruženja osoba s invaliditetom.

*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Tuzla*

# Odluka o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala u TK

Važeća Odluka o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala u Tuzlanskom kantonu postala je velika kočnica za normalno uključivanje osoba s invaliditetom u društveni život. Iz razloga što im je uskraćeno pravo na osnovne potrebe – pravo na ortopedsko pomagalo, sanitarne sprave i sanitetski materijal – ovoj kategoriji građana stvorene su poteškoće u kretanju, komunikaciji, školovanju, zapošljavanju i dr. Iako su predstavnici organizacija osoba s invaliditetom godinama upozoravali predstavnike institucija zaduženih za rješavanje pitanja od životne važnosti za osobe s invaliditetom na ove probleme – jer je riječ o najosjetljivijoj kategoriji građana, koja nema drugog izbora za funkcioniranje nego uz odgovarajuća pomagala – razumijevanje je izostalo.

Dodatna zabrinjavajuća činjenica jeste nespremnost za dijalog relevantnih institucija za rješavanje ove problematike, pa su predstavnici Koalicije organizacija osoba sa invaliditetom Tuzlanskog kantona napisali "Otvoreno pismo" nadležnim institucijama vlasti u kojem su iznijeli svoje nezadovoljstvo u pogledu saradnje s vlastima i s važećom Odlukom o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala, te uputili poziv na sastanak, kako bi se pokušalo doći do rješenja problema.

Koalicija organizacija osoba sa invaliditetom Tuzlanskog kantona radila je, u saradnji s predstavnicima Zavoda zdravstvenog osiguranja TK i predstavnicima Ministarstva

zdravstva Tuzlanskog kantona, cijelu 2016. godinu na poboljšanju položaja ove populacije kroz rješavanje gorućih problema koji nisu regulirani ili su nekvalitetno riješeni Uredbom o obimu prava osiguranih lica na korištenje ortopedskih i drugih pomagala i endoproteza koja se osiguravaju o trošku ili uz participaciju Zavoda zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona. Međutim, uvidom u Odluku o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala, koju je Vlada TK donijela na sjednici održanoj u februaru 2017. godine, ustanovljeno je da nije usvojen nijedan prijedlog Koalicije organizacija osoba sa invaliditetom TK.

Ovakvo sistemsko negiranje i odgađanje rješavanja problema, prebacivanje odgovornosti između nadležnih ustanova i institucija vlasti, uz potpun nedostatak znanja i empatije široke javnosti o problemima manjinskih grupa, predstavnika institucija zaduženih za rješavanje problema najugraženije kategorije građana, izazvalo je dalekosežne posljedice za njihovo zdravlje, ali i posljedice za zajednicu i porodice u kojima žive.

S obzirom na to da se Koalicija organizacija osoba sa invaliditetom Tuzlanskog kantona posebno zalaže za zdravstvenu zaštitu osoba s invaliditetom – koja im je raznim "manipulacijama" narušena i svedena ispod svake normalne mjere – javnost je putem medija obaviještena o teškoj situaciji

po pitanju ortopedskih pomagala za osobe s invaliditetom i potrebom za njima u Tuzlanskom kantonu.

Oktobra 2017. godine u prostorijama Zavoda zdravstvenog osiguranja TK održan je sastanak kojem su prisustvovali predstavnici Koalicije organizacija osoba sa invaliditetom TK, predstavnici Zavoda zdravstvenog osiguranja TK, i Amir Azabagić, savjetnik ministra, ispred Ministarstva zdravstva TK. Dnevni red sastanka bio je Prijedlog Koalicije OOSI TK za izradu nove Odluke o jedinstvenoj listi ortopedskih i drugih pomagala i Odluke o obimu prava na ortopedska i druga pomagala. Ispred Koalicije organizacija osoba sa invaliditetom zatraženo je, između ostalog, da se barem dva puta godišnje održavaju zajednički sastanci kako bi dinamika i realizacija izrade ovih odluka bila efikasnija i kako bi krajnji korisnici bili što zadovoljniji.

Predstavnici ZZO TK spomenuli su ranije realizirane posebne programe za nabavku elektromotornih kolica. Naglašeno je da se trenutno provodi revizija postojeće Odluke o obimu prava na ortopedska i druga pomagala i da će se tražiti povećanje učešća fonda, odnosno veća izdvajanja sredstava za ortopedska i druga pomagala, te da će se uzeti u obzir prijedlog Koalicije OOSI TK kako bi se pokušale izjednačiti mogućnosti u skladu s principima unesenim u prijedlog izmjene Odluke o obimu prava na korištenje ortopedskih i drugih pomagala.

*Savez udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Unsko-sanskog kantona*

# Novi projekat Saveza “Vozim iako ne hodam”

Savez udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Unsko-Sanskog kantona započeo je realizaciju projekta “Vozim iako ne hodam”, koji je finansijski podržalo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike iz djela prihoda ostvarenih po osnovu naknada od priređivanje igara na sreću.

Cilj ovog Projekta je podizanje svijesti kod mladih, budućih vozača, o važnosti odgovornog i savjesnog ponašanja u saobraćaju. Projekt se realizira kroz održavanje interaktivnih radionica s učenicima završnih razreda srednjih škola, na kojima osoba s invaliditetom, koja je u mladosti doživjela saobraćajnu nesreću, ispriča svoju priču o tome kakve posljedice može izazvati neodgovorno ponašanje u saobraćaju prilikom brze vožnje, vožnje pod utjecajem alkohola i opojnih droga, kao i do čega može doći usljed korištenje mobitela u vožnji i nevezanje sigurnosnog pojasa.

Realizacija je započela edukacijom Almedine Čamdžić, koju je od 7. do 12. septembra 2017. godine imala u Laškom i Celju, u Sloveniji, u organizaciji Zavoda Vozim. Ove edukacije, za provođenje preventivnih

radionica u oblasti saobraćaja, provode se u Sloveniji već osam godina i dokazano imaju pozitivan efekt na mlade ljude koji u njima sudjeluju.

S prvim radionicama započeli smo 16. oktobra 2017. Do sada ih je održano pet i to u tri grada Unsko-sanskog kantona, u Velikoj Kladuši, Bihaću i Cazinu, pred približno 280 učenika. Naišli smo na veoma pozitivne reakcije učenika, profesora ali i javnosti u ovim sredinama.

Namjera nam je do kraja godine obići sve kantona bh. entiteta Federacija Bosne i Hercegovine, održati po nekoliko radionica u glavnim gradovima kantona, te u bh. entitetu Republika Srpska i Distriktu Brčko BiH.

Naš cilj je da ovaj projekt bude kontinuiran proces, da radionice održavamo svake godine pred učenicima završnih razreda svih srednjih škola u Bosni i Hercegovini.





*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša*

# Učešće na “Auto-moto rallyju – sve za bolju sigurnost u saobraćaju” u Sloveniji

Iz Bosne i Hercegovine učestvovali su Elvis Hodžić i Huse Galijašević, članovi Udruženja paraplegičara Velika Kladuša

U sljed nesreća u saobraćaju strada mnogo osoba svih starosnih dobi koji zbog posljedica udesa ostaju s različitim stepenom trajnog invaliditeta. Među njima je znatan broj osoba koje su ostale s najtežim oblikom tjelesne invalidnosti – paraplegija i kvadriplegija – i koje su trajni korisnici invalidskih kolica. Međutim, i s tim stanjem invaliditeta moguće je voziti posebno prilagođene automobile, čak i učestvovati na automobilskim takmičenjima – utrkama i ispitima spretnosti za osobe s invaliditetom.

U Sloveniji se već tradicionalno održavaju takmičenja u vožnji automobila za osobe s invaliditetom. Ove je godine, 16. septembra, u Murskoj Soboti održano takmičenje pod nazivom “Auto-moto rally – sve za bolju sigurnost u saobraćaju”.

Takmičenje za osobe sa stanjem paraplegije i kvadriplegije održano je u vožnji spretnosti, u pet vrsta ispita spretnosti, na auto-poligonu te reli na auto-trasi do Sebeboraca, gdje se na kraju održao i test

poznavanja saobraćajnih propisa. Tokom takmičenja sve učesnike pratili su suci koji su ocjenjivali i vrednovali vožnju i znanje.

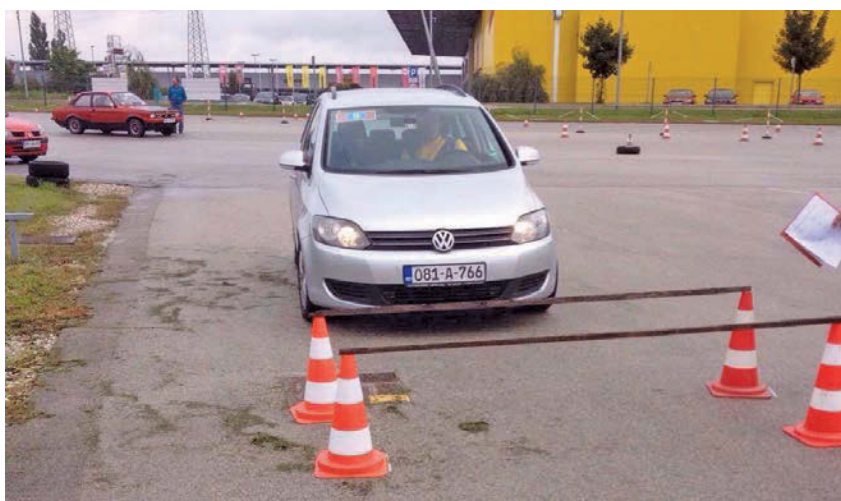
Takmičenje je održano u organizaciji Udruženja paraplegičara Prekmurja i Prlekija, u saradnji sa Savezom paraplegičara Slovenije.

Ove je godine učestvovalo 26 vozača-takmičara, većinom iz Slovenije. Iz Bosne i Hercegovine učestvovali su Elvis Hodžić i Huse Galijašević, članovi Udruženja paraplegičara Velika Kladuša, članice Saveza paraplegičara

i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine.

Naši predstavnici takmičili su se u kategoriji “paraplegičara”. U konkurenciji četrnaest takmičara Elvis Hodžić plasirao se na peto, a Huse Galijašević na dvanaesto mjesto.

Takmičenje je proteklo u fer i drugarskom ambijentu na zadovoljstvo svih učesnika. Naša malobrojna ekipa ostala je zadovoljna organizacijom takmičenja i ostvarenim plasmanima, kao i prijemom i gostoljubivošću domaćina.



*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Travnik*

# Održane redovna i izborna Skupština

**Naši članovi iz Travnika i Novog Travnika rade i organiziraju se zajedno u svojim aktivnostima, iz čega je i proizašla odluka o njihovom ujedinjenju**

**U**druženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Travnik održalo je, 29. augusta 2017. godine u sali restorana "Pečina" redovnu i izbornu Skupštinu.

Skupština je radila u kvorumu. Prisutni članovi su razmatrali dosadašnji rad Udruženja, aktivnosti koje su vođene, davali prijedloge i sugestije te postavljali pitanja.

Nakon izvještajnog dijela i usvajanja redovnih dokumenata Skupštine, donesene su odluke kojima se želi unaprijediti rad Udruženja.

Donesena je i Odluka o dopuni naziva Udruženja i izmjenama i dopunama Statuta.

Redovni članovi Udruženja i zastupnici Skupštine, prisutni na ovoj sjednici, donijeli su odluku da se izvrši promjena naziva udruženja: *Naziv "Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Travnik" mijenja se i glasi: "Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize općina Travnik i Novi Travnik"*.

Naši članovi iz Travnika i Novog Travnika rade i organiziraju se zajedno u svojim aktivnostima, iz čega je i proizašla ovakva odluka.

Izvršen je izbor i imenovanje novih članova izvršnih organa Udruženja, te predsjednika Skupštine.

Za predsjednicu Skupštine imenovana je Alma Sejdić.

Izabrani su članovi Upravnog odbora, a za predsjednika u sljedećem mandatu povjerenje je ukazano Dženanu Krnjiću iz Novog Travnika.

S obzirom na to da je Udruženje Travnik redovna članica Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije BiH, sjednici Skupštine prisustvovala je i generalna sekretarica Saveza Elvira Bešlija

Prisutni redovni članovi i novoizabrani članovi organa Udruženja izrazili su svoju zahvalnost Savezu na stalnoj saradnji i podršci u radu Udruženja.

Nakon završetka zvaničnog rada Skupštine članovi su održali radni sastanak na kojem su dogovorene aktivnosti u daljnjem, što uspješnijem, radu Udruženja, kao i u unapređenju saradnje s nadležnim institucijama iz svojih općina i Srednjobosanskog kantona, te s drugim nevladinim organizacijama. Izražen je veliki interes za novim projektima i edukacijom, zapošljavanju osoba sa invaliditetom i za saradnjom s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH.



*Udruga paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Livanjskog kantona*

# Aktivnosti Udruge prema planu rada za 2017. godinu

Saradnja s resornim ministarstvima, kao i s Vladom Kantona 10, pokazala je doista velike učinke zahvaljujući zajedničkom nastupu i prijedlozima Koalicije, a Koalicija je svojim radom pokazala da je ozbiljna i odgovorna i da želi, u zajedničkoj komunikaciji, sagledati sve mogućnosti kako bi se pojedini problemi riješili na zadovoljstvo svih

**N**aša Udruga nastavila je sa svojim redovnim aktivnostima zacrtanim planom rada za 2017. godinu. Problem ortopedskih pomagala i dalje je veliki problem u našem Kantonu, tako da smo svoju aktivnost usmjerili prema kantonalnom Zavodu zdravstvenog osiguranja. Izričito smo tražili od Zavoda da se uradi nova lista ortopedskih pomagala za osobe s invaliditetom s obzirom na to da je sadašnja važeća lista urađena 2010. godine i u praksi ne zadovoljava i ne prati stvarne potrebe osoba s invaliditetom. Smatramo, iz iskustva u praksi, da je potrebno je uvesti nove vrste ortopedskih pomagala, što se konkretno odnosi na ortoze, a mora se riješiti i pitanje popravka – servisiranja ortopedskih pomagala i osiguravanja rezervnih dijelova za invalidska kolica – gume, kočnice i ostali potrošni dijelovi.

Udruga će nastojati, u saradnji s Koalicijom organizacija osoba s invaliditetom Livanjskog kantona “Zajedno možemo”, zajedničkim djelovanjem nastupiti prema kantonalnom Zavodu za zdravstvo kako bismo, konačno, riješili ove nedostatke.

Nastavljena je i pozitivna saradnja svih članica Koalicije organizacija osoba s invaliditetom Kantona 10 “Zajedno možemo” pa zajedno pokušavamo rješavati probleme koje tište osobe s invaliditetom, a posebno roditelje djece s poteškoćama u razvoju.

Saradnja s resornim ministarstvima, kao i s Vladom Kantona 10, pokazala je doista velike učinke zahvaljujući zajedničkom nastupu i prijedlozima Koalicije, a Koalicija je svojim radom pokazala da je ozbiljna i odgovorna i da želi, u zajedničkoj komunikaciji, sagledati sve mogućnosti

kako bi se pojedini problemi riješili na zadovoljstvo svih. Tako je Ministarstvo nauke, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10 usvojio Pravilnik o odgoju i obrazovanju djece s poteškoćama u razvoju koji smo svi skupa – članice Koalicije, stručnjaci za tu oblast, pomoćnik ministra i ministar – razmatrali i davali svoja mišljenja i preporuke, koje se odnose na uključivanje asistenta u odgojno-obrazovni proces. Područje Kantona 10 u školskoj godini 2017.–2018. trenutno ima 23 asistenta u nastavi.

Na prijedlog Ministarstva graditeljstva, obnove, prostornog uređenja i zaštite okoliša Kantona 10, a na inicijativu članica Koalicije za rješavanje pristupačnosti, prioritetnog problema iz Akcijskog plana, kantonalna Vlada donijela je na sjednici održanoj 26. decembra 2016. godine





Uredbu o osiguranju uvjeta i načina nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada osoba smanjenih tjelesnih mogućnosti i osoba smanjene pokretljivosti, te uvjeta i načinu jednostavne prilagodbe građevina.

## Projekti

### *1. Izrada Akcijskog plana u oblasti invalidnosti za razdoblje 2018.–2021.*

Koalicija organizacija osoba s invaliditetom Kantona 10 “Zajedno možemo” radila je, u suradnji s resornim ministarstvima i kantonalnom vladom, na Akcijskom planu u oblasti invalidnosti. Akcijski plan strateški je dokument koji povezuje konkretne mjere i akcije koje treba poduzeti da bi se na odgovarajući način odgovorilo na potrebe i prava osoba s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Prioritetne oblasti navedene u Akcijskom planu su: pristupačnost,

obrazovanje, servisi, službe podrške. Servisi podrške za osobe s invaliditetom predstavljaju veću samostalnost te uključuju podršku u samostalnom življenju i osobnu asistenciju.

Prioritetne oblasti ostaju iste, s tim da se radi na nadopunjavanju i jasnijem djelovanju u provedbi pojedinih oblasti. Do sada je saradnja s resornim ministarstvima doista bila na zadovoljstvo svih.

### *2. “Ti zaslužuješ zdraviji život!”*

Opći cilj projekta jeste unapređenje i poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom pružanjem sveobuhvatnih, kontinuiranih i integriranih zdravstvenih usluga, te omogućavanjem fizikalne terapije / kineziterapija u kućnim uvjetima prvenstveno kategoriji osoba s najtežim tjelesnim invaliditetom – osoba (djece i omladine) u stanju paraplegije – a zatim i drugim osobama s tjelesnim invaliditetom, bilo

da se radi o članovima naše Udruge ili ne. Projekt bi trebao realizirati Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne skrbi i prognanih Kantona 10.

### *3. “Osobni asistenti za osobe s invaliditetom”*

Udruga paraplegičara i oboljelih od dječje paralize Kantona 10 započela je s pripremama za realizaciju projekta “Osobni asistenti za osobe s invaliditetom – OSA za OSI”, koji finansira Federalno ministarstvo rada i socijalne politike iz djela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću. Cilj projekta jeste osnažiti kapacitete udruga koje rade s osobama s invaliditetom radi poboljšanja životnih uvjeta s krajnjim rezultatom kreiranja novih socijalnih usluga u zajednicama. Uspostava novih usluga i njihova primjena u zajednici olakšat će uvjete života osoba s invaliditetom kao i uključenost tih osoba u život zajednice.

U tu svrhu organiziramo obuke osposobljavanja osobnih asistenata/ica za osobe s motoričkim i senzornim invaliditetom. Obuka za osposobljavanje osobnih asistenata/ica za osobe s motoričkim i senzornim invaliditetom obuhvaća obuku u trajanju 130 nastavnih sati i realizira se u Livnu. Polaznici koji pokazuju poseban interes kroz ovu obuku imat će priliku i za dodatnu obuku treninga za trenere u trajanju od 32 nastavnih sata.

Po završetku obuke, učesnicima će biti uručeni Certifikati o završenoj obuci. Obuke su besplatne.

#### ***4. IV natjecanje osoba s invaliditetom Kantona 10 – “Moj pokret – radost i moja i tvoja!”***

Ovim projektom želimo okupiti veći broj djece i mladih, kao i odraslih osoba s invaliditetom, kako bismo, u suradnji s djecom, mladima i odraslima bez invaliditeta, omogućili svima sudjelovanje u interaktivnom druženju kroz sport i rekreaciju (u vidu sportsko-rekreacijskih igara), radili na promociji veće fizičke aktivnosti i sudjelovanja osoba s invaliditetom u društvu, u lokalnoj zajednici, te omogućili stjecanje novih iskustva, nečeg većeg i drugačijeg od svakodnevnih aktivnosti. Jer kad govorimo o svakodnevnim aktivnostima osoba s invaliditetom, posebno djece i mladih, to se velikim dijelom svodi na kućnu atmosferu u kojoj se previše vremena provodi u igranju kompjuterskih igrica i na Internetu. A upravo ovim projektom želimo omogućiti iskustva nečeg drugačijeg, zanimljivijeg, susret čovjeka s čovjekom, čega je, svjedoci smo i sami, sve manje i manje. U ovaj projekt nastojimo uključiti i veći broj djece / mladih s invaliditetom koji čak i nisu članovi naše Udruge, ali

samo saznali za te osobe, s njima uspostavili kontakt i upoznali ih, te im želimo omogućiti nova poznanstva, novi oblik druženja i prijateljstva.

#### ***5. “Znam, razmišljam, djelujem – s ljubavlju!”***

Cilj projekta jeste podići svijest djece i mladih osoba s invaliditetom Kantona 10 kroz edukaciju i aktivnosti, a sve u vezi s očuvanjem i poboljšanjem kvalitete zraka, tla, vode i očuvanja životnog prostora, prirode i okoliša.

Djeca i mlade osobe s invaliditetom zasigurno pripadaju najranjivijoj skupini u društvu. Projektom “Znam, razmišljam, djelujem – s ljubavlju!” želimo povezati ove dvije skupine i kroz njihovu interakciju ostvariti ne samo korist za obje skupine nego i za cijelo društvo. Ideja projekta je da se na zabavan ali kvalitetan način radi na podizanju svijesti o važnosti očuvanja životnog prostora recikliranjem otpadnih materijala, a da se sudjelovanjem djece i mladih, koji imaju bilo koji oblik invaliditeta, svima pokaže korisnost takvog djelovanja. Ovim projektom želimo spojiti naizgled dvije tako različite stvari: reciklažu i hortikulturu. Smatramo da je potrebno omogućiti svakom ljudskom biću, bez obzira na tjelesna i intelektualna ograničenja, da radi, stječe nova znanja i opušta se. Udrugama / organizacijama, ljudima koji rade s osobama s invaliditetom, glavni cilj i imperativ je poticanje aktivnosti na rješavanju problema koje imaju osobe s invaliditetom, a odnose se na samozbrinjavanje, radnu angažiranost, produktivno korištenje slobodnog vremena kroz razne oblike zabave, razonode, kulture, sporta i odmora, te da se te aktivnosti realiziraju u svakodnevnom

životu u odgovarajućim društvenim, socijalnim i prostornim uvjetima. Finansiranje ovog projekta preuzelo je Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i sporta Kantona 10.

#### ***6. “Naš dar vama!”***

Cilj ovog projekta jeste podizanje svijesti djece i mladih osoba s invaliditetom općine Livno kroz edukaciju i aktivnosti, a sve u vezi s kvalitetnijim provođenjem vremena osoba s invaliditetom i njihove veće uključenosti u društvo, kao i omogućavanja da doprinesu zajednici. Aktivnostima projekta poboljšat će se opće zdravstveno stanje korisnika i potaknut će ih se na veću komunikaciju i suradnju. U radu s potencijalnim korisnicima ovog projekta, kroz radionice ćemo praviti cvjetne aranžmane, koje ćemo darovati našoj zajednici. Planiramo napraviti cvjetne kutke na javnim mjestima i poduzećima, kao što su: zgrada Općine Livno, poštanski ured, Zavod za zdravstveno osiguranje, Ministarstvo unutarnjih poslova – policijska uprava, Javno poduzeće komunalno.

Kroz ove radionice želimo omogućiti kvalitetniju provedbu vremena osobama s invaliditetom, koji imaju jako malo mogućnosti, a pojedini nikako, za izlazak iz svojih domova. U zajedničkom radu na izradi ovih cvjetnih aranžmana želimo im omogućiti ostvarenje vlastite kreativnosti, druženja, razvijanja novih poznanstava, čime se povećava njihova uključenost u društvo, što je i svrha projekta. Postavljanjem izrađenih cvjetnih aranžmana u prostorije navedenih ustanova želimo im omogućiti da oni sami, po svojim sposobnostima i mogućnostima, doprinesu zajednici uljepšavajuće ulaza / prilaze ustanovama koje svakodnevno koristimo. Pokrovitelj i finansijer ovog projekta je World Hope International.

# 3. decembar – Međunarodni dan osoba s invaliditetom



Ovogodišnja tema fokusira se na uvjete koji omogućavaju transformativne promjene predviđene Agendom za održivi razvoj

## Historija Dana osoba s invaliditetom

Sve je počelo 1976. godine, kada je Generalna skupština Ujedinjenih nacija donijela odluku da 1981. godina bude Međunarodna godina osoba s invaliditetom. Utrošeno je pet godina od donošenja do realizacije te odluke kako bi se na svjetskom nivou usaglasila pitanja o tome kako izjednačiti mogućnosti osoba s invaliditetom i kako osigurati da osobe s invaliditetom u potpunosti sudjeluju u zajedničkom životu uživajući u svim prava koje imaju kao ljudi. Desetljeće između 1983. i 1992. godine proglašeno je Dekadom invalidnih osoba Ujedinjenih naroda, a tokom tog razdoblja svi prethodno stvoreni koncepti postali su dijelom dugog procesa koji je proveden kako bi se poboljšali životi osoba s invaliditetom širom svijeta.

## Osvrt

Procjena je da u svijetu živi više od milijardu ljudi s invaliditetom koji se suočavaju s mnogim

preprekama za uključivanje u društveni život u svim njegovim sferama. Kao rezultat toga, osobe s invaliditetom ne uživaju pristup društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima, a što se prvenstveno odnosi na područje prijevoza, zapošljavanja i obrazovanja, kao i društvene i političke participacije. Pravo na sudjelovanje u javnom životu bitno je za stvaranje stabilne demokracije, za aktivno građansko društvo i smanjenja nejednakosti.

Godišnje obilježavanje Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom 3. decembra ima za cilj da promovira razumijevanje problema invaliditeta i mobilizira podršku za dignitet, prava i dobrobit osoba s invaliditetom. Tema ovog dana zasnovana je na cilju potpunog i jednakog uživanja ljudskih prava i učešća u društvu osoba s invaliditetom, uspostavljenog od Svjetskog programa akcije u vezi s osobama s invaliditetom, usvojenog od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1982. godine. Godišnje obilježavanje Međunarodnog dana osoba s

invaliditetom proglašeno je 1992. godine Rezolucijom 47/3. Opće skupštine Ujedinjenih naroda. Obilježavanje dana ima za cilj poticanje boljeg razumijevanja problema koje imaju osobe s invaliditetom i mobiliziranje podrške dostojanstvu, pravima i dobrobiti osoba s invaliditetom. Isto tako, nastoji se povećati svijest o dobitcima koji će rezultirati iz integracije osoba s invaliditetom u svim aspektima političkog, društvenog, gospodarskog i kulturnog života.

Desetljeća rada UN-a na području invaliditeta i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, koja je usvojena 2006. godine, dodatno su unaprijedili prava i dobrobit osoba s invaliditetom u provedbi "Agenda 2030" za održivi razvoj i druge međunarodne razvojne okvire, kao što su "Sendai okvir" za smanjenje rizika od katastrofa, Povelja o uključivanju osoba s invaliditetom u humanitarne akcije, Nove urbanističke agende i Akcijski program "Addis Abeba" o finansiranju razvoja.



Centralna proslava Međunarodnog dana osoba s invaliditetom obilježit će se ove godine u sjedištu UN-a, 1. decembra 2017. godine. Glavni program obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom u sjedištu UN-a, u New Yorku, uključivat će organiziranje panel diskusije i razne kulturne događaje.

Zemlje članice, lokalne zajednice, organizacije civilnog društva i privatni sektor trebali bi organizirati vlastite događaje kako bi proslavili Međunarodni dan osoba s invaliditetom, kako bi podigli svijest i promovirali prava i perspektive osoba s invaliditetom u svojoj društvenoj sredini, ali i širom svijeta.

## Tema

Svake se godine proslavi MDOI određuje tema na novom aspektu koji se odnosi na poboljšanje života osoba s invaliditetom. Naprimjer, 2007. godine tema je bila: "Dostojanstven rad za osobe s invaliditetom". U 2013. godini određena je tema "Break Barriers, Open Doors: za inkluzivno društvo i razvoj za sve". Prošle, 2016. godine, tema je bila "Postizanje 17 ciljeva za budućnost kakvu želimo".

Teme MDOI zasnovane su na osnovi potpunog i jednakog uživanja ljudskih prava i učešća u društvu osoba s invaliditetom uspostavljenog od strane Svjetskog programa akcije u vezi s osobama s invaliditetom.

Tema IDPD-a za 2017. godinu je: "Transformacija ka održivom i otpornom društvu za sve".

Ovogodišnja tema fokusira se na uvjete koji omogućavaju transformativne promjene predviđene Agendom za održivi razvoj.



## "Agenda 2030"

Zamislite svijet 2030. godine s potpuno uključenim osobama s invaliditetom društvenu zajednicu!

Opća Skupština UN je, u septembru 2015. godine, usvojila "Agendu 2030" održivog razvoja koja uključuje 17 ciljeva održivog razvoja (SDG). Na osnovu načela "ne ostavljajući nikoga iza sebe", Agenda naglašava holistički pristup postizanju održivog razvoja za sve.

Godina 2016. bila je prva godina provedbe SDG-a. Ciljevi SDG-a kroz planirani petnaestogodišnji životni vijek "Agende 2030" su:

- Podizanje svijesti o "Agendi 2030" i postizanju SDG-a za osobe s invaliditetom;
- Promoviranje aktivnog dijaloga između zainteresiranih strana, na osnovama SDG-a, s ciljem stvaranja boljeg svijeta za osobe s invaliditetom; i
- Uspostava aktivnog web resursa SDG-a i invaliditeta.

Kampanja poziva sve zainteresirane strane da dijele svoju viziju

svijeta 2030. godine, kada bi sve osobe s invaliditetom trebale biti aktivno uključene u sve društvene i životne sfere.

Agenda za održiv razvoj do 2030. godine sadrži značajne stavove za osobe s invaliditetom, uz načelo "nikoga ne ostavljati iza sebe", i zasniva se na objektivno smanjenim tjelesnim, senzorskim i mentalnim mogućnostima i otpornosti osoba s invaliditetom, njihove osjetljivosti na ekonomske, socijalne i ekološke šokove kao i na nesreće.

Također, pozivaju se sve države članice da jačaju odgovornost društva za osobe s invaliditetom kao "najranjiviju" društvenu populaciju, posebno po pitanju ekonomsko-specijalnog statusa osoba s invaliditetom, infrastrukture gradova i ljudskih naselja, te opasnosti veza na klimatske uvjete i odgovore na elementarne nepogode.

Transformacija ka održivom i odgovornom društvu omogućava osobama s invaliditetom da se bave svojim izazovima kroz kolektivne napore s drugim zainteresiranim

stranama za dizajniranje, razvoj i implementaciju pristupačnih i inovativnih rješenja. U eri digitalizacije tehnologija predstavlja odlično sredstvo za takva inovativna rješenja. To je suštinska komponenta za realizaciju SDG-a za osobe s invaliditetom i njihovo puno i efikasno učešće u društvenom razvoju.

Pristupačne tehnologije i jednak pristup njima, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT), moraju biti prioriteta za osobe s invaliditetom u implementaciji "Agende 2030". Konkretno, pristup i pristupačnost tehnologijama ključni su za aktiviranje i uključivanje osoba s invaliditetom da i sami doprinesu transformaciji ka održivom i odgovornom društvu, uključujući urbani razvoj, smanjenje rizika od katastrofa i humanitarne akcije. Tokom proteklih godina međunarodna zajednica svjedočila je napretku ostvarivanja prava osoba s invaliditetom.

"Agenda 2030" jeste plan akcije koji nastoji transformirati naš svijet i ostvariti održivi razvoj u svoje tri dimenzije – ekonomskoj, društvenoj i ekološkoj, na uravnotežen i integralan način.

### Ključna pitanja

1. Koja su najizazovnija pitanja u procesu transformacije ka održivom i odgovornom društvu za sve? Kako ih možemo riješiti? (Naprimjer: politička volja, tehnička podrška, puno i efikasno društveno učešće osoba s invaliditetom itd.)
2. Koje su akcije i mjere što su ih vlade ili civilno društvo i druge zainteresirane strane

poduzeli, ili će ih poduzeti, kako bi osigurali da sve faze razvoja budu inkluzivne i dostupne osobama s invaliditetom?

3. Koji naponi mogu biti učinjeni kako bi se poboljšala implementacija inkluzivnog razvoja invalidnosti, posebno u kontekstu implementacije "Agende 2030" i drugih globalnih razvojnih programa?

### Prijedlog kako obilježiti MDOI u vašoj lokalnoj zajednici

#### Uključite:

Obilježavanje 3. decembra pruža mogućnosti za saradničke i inkluzivne sadržaje od strane svih sudionika – vlade, sistema UN-a, civilnog društva i udruženja, saveza, osoba s invaliditetom – da se usredotoče na pitanja koja se odnose na uključivanje osoba s invaliditetom u društvo i razvoj, kao korisnici i sudionici promjena.

#### Organizirajte:

Održite forume, javne diskusije i informativne kampanje u svrhu podrške temama IDPD /MDOI za 2017. godinu kako bi razmotrili i dijelili načine uključivanja i osnaživanja osoba svih sposobnosti u razvojne programe s ciljem potpunog uključivanja u lokalnim zajednicama.

#### Proslavite:

Planirajte i organizirajte nastupe svugdje kako biste proslavili doprinos osoba s invaliditetom kao aktivnih sudionika promjena

u zajednicama u kojima žive. Promovirajte osobe s invaliditetom stvaranjem prilika da im pomognete da ostvare svoj potencijal, bilo da je riječ o muzici, sportu, akademskoj zajednici ili međuljudskim vještinama.

#### Poduzmite aktivnosti:

Glavni fokus jeste praktična akcija za ostvarivanje ciljeva predviđenih temom Dana za osobe s invaliditetom i lokalnih zajednica. Istaknite najbolje prakse i razmislite o davanju preporuka političkim liderima, firmama, akademskim institucijama, kulturnim centrima i drugima. Radite kako biste osigurali da vaša aktivnost ostavlja naslijeđe novim generacijama i donosi trajnu promjenu.

#### "Recite nam!"

*Ako obilježavate Međunarodni dan osoba s invaliditetom u svojoj zajednici, a željeli biste podijeliti inovativnu ideju koja uključuje i druge zainteresirane strane, kao što su vaše vlade, agencija UN-a, udruženja osoba s invaliditetom i druge NVO, informirajte nas o tome. Mi ćemo predstaviti vašu ideju na našim web-stranicama informirati i potaknuti druge da učine isto" – Molimo pošaljite Vaše ideje na e-mail: enable@un.org*



# Pametna tehnologija pomjera granice

Ekranu pametnog telefona dovoljan je blagi dodir prstom, laktom, ramenom ili bradom da se samostalno dođe do informacije koja je potrebna

Prije deset godina, kad je Steve Jobs predstavio prvi pametni telefon, nije se moglo zamisliti koliko će taj uređaj promijeniti i ubrzati tok globalnog razvoja. Appleov iPhone donio je revoluciju u cijeloj industriji, promijenio je način na koji komuniciramo, brzinu kojom to radimo, a pametni telefoni danas imaju izuzetno veliki utjecaj na stil i način života koji vodimo.

Uz pomoć Interneta ljudi širom svijeta na vrlo brz i jednostavan način uspostavljaju kontakte, razmjenjuju informacije, uče, obavljaju kupovinu i zabavljaju se, svako prema svojim potrebama, željama i mogućnostima.

## Pristup informacijama

Potencijal tableta ili pametnog telefona da poboljša kvalitet života osobama sa spinalnim lezijama najviše se ogleda u tome što je mikro-tehnologija ekrana osjetljivog na dodir omogućila pristup informacijama i onim osobama koje ne mogu povratiti finu motoriku šake ili upotrijebiti određenu silu kako

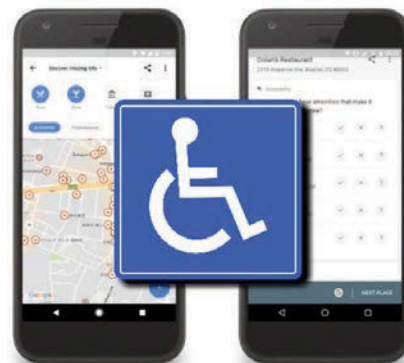
bi pritisnuli tipku. Ekranu pametnog telefona dovoljan je blagi dodir prstom, laktom, ramenom ili bradom da se samostalno dođe do informacije koja je potrebna.

## Tehnologija koja predviđa pokret

Samsung, kao jedan od vodećih svjetskih proizvođača pametnih telefona, predstavio je još 2012. godine telefon u kojem je ugrađena napredna tehnologija koja predviđa potez korisnika i senzore osjetljive na pokrete oka, odnosno zjenica. Postalo je moguće čitati članak na Internetu ili elektronsku knjigu koristeći se jednostavnim pokretom zjenica za listanje slika ili stranica e-knjige (dolje-gore, desno-lijevo).

## Virtuelni asistent

Najnovije i najinteresantnije upravljanje pametnom tehnologijom trenutno je uz pomoć virtuelnog asistenta koji radi na principu



glasovnih komandi. Ova opcija najpraktičnija je osobama s tetraplegijama ili visokim paraplegijama, s obzirom na to da je pametnom telefonu dovoljno doslovno reći šta vas zanima ili narediti šta da uradi i u roku od nekoliko sekundi virtuelni asistent će obaviti zadatak u vaše ime. Iako je ova ideja prije samo deset godina pripadala naučnoj fantastici, danas Siri (Apple), Cortana (Windows), OK Google (Android) ili Alexa (Amazon) u naše ime mogu pozvati prijatelja, napisati poruku, odgovoriti na e-mail, sastaviti spisak za kupovinu ili čak platiti račune putem Interneta.

Mobilne aplikacije koje se programiraju prema potrebama za sve vrste operativnih sistema, koje koriste najpopularniji pametni telefoni i tableti, povećale su stepen nezavisnosti i poboljšali kvalitet života osobama s ograničenom pokretljivošću ili teškoćama u razvoju. Posebno kada je riječ o osobama sa spinalnim lezijama ili osobama koje su iz nekih drugih razloga vezane za invalidska kolica, mobilne aplikacije



moгу poslužiti kao vrlo moćno oruđe je prilikom obavljanja svakodnevnih aktivnosti. Kao naprimjer:

- **Dynamic Controls** – Ova aplikacija pretvara mobilni uređaj u upravljač za električna invalidska kolica s kojima se povezuje Bluetooth vezom.
- **Tecla Shield DOS™** – Ova aplikacija specifično je dizajnirana za osobe koje imaju poteškoće prilikom upotrebe ekrana osjetljivog na dodir (naprimjer osobama sa visokim tetraplegijama, multiplom sklerozom, amiotrofičnom lateralnom sklerozom, mišićnom distrofijom, cerebralnom paralizom, nakon moždanog udara i sl.) S Tecla aplikacijom osoba može koristiti upravljače na svojoj električnoj stolici kako bi poslala ili primila e-mail ili tekstualnu poruku, istraživala Internet, čitala elektronsku knjigu, upravljala TV uređajem u svojoj kuci, obavljala telefonske pozive, kao i mnoge druge zadatke glasovnim komandama.

Većina aplikacija rješava jednu ili više prepreka osobi sa onesposobljenjem. U nastavku je navedeno nekoliko primjera aplikacija za osobe s vizuelnim, slušnim i komunikacijskim poteškoćama.

Za osobe sa djelimično ili potpuno oštećenim čulom vida:

- **TapTapSee** – Ova aplikacija dizajnirana je za pomoć osobama s potpunim ili djelimičnim gubitkom vida. Dovoljno je da osoba svojim mobitelom ili tabletom fotografira predmet ili prepreku koja se nalazi ispred njih, a aplikacija će automatski identificirati i



naglas opisati o kakvom predmetu ili prepri je riječ.

- **LookTel Money Reader** – Aplikacija putem kamere automatski prepoznaje valutu i vrijednost novca, a zatim naglas izgovara ono što je "vidjela".
- **WalkyTalky and Intersection Explorer** – Ove dvije aplikacije dizajnirao je Google kako bi omogućio da se osobe s vizuelnim poteškoćama slobodno kreću nepoznatim ulicama koristeći glasovne komande.
- **Color ID and Color Identifier** – Uz pomoć ove aplikacije i kamere na pametnom telefonu ili tabletu moguće je identificirati boje. Osobama s vizuelnim poteškoćama olakšano je kombinirati boje i dezene odjeće koju pozele obući, te da interpretiraju svjetlost koju u ograničenom stepenu mogu vidjeti.

Za osobe s djelimično ili potpuno oštećenim čulom sluha:

- **Voice Dream Reader** – Aplikacija je dizajnirana tako da pretvara izgovorene riječi u tekst za osobe s potpunim oštećenjem sluha.

- **SpeechTrans Ultimate for Hearing Impaired** – Ova aplikacija registrira govor u stvarnom vremenu i omogućava osobama sa slušnim poteškoćama da komuniciraju s drugim osobama bez upotrebe znakovnog jezika ili prevodioca za zakovni jezik. Sagovornik izgovori rečenicu u mobilni aparat, aplikacija registrira govor i automatski ga pretvara u tekst na ekranu korisnika. Korisnik odgovara tipkajući poruku.

Za osobe s komunikacijskim i razvojnim poteškoćama:

- **Proloquo2Go** – Ova aplikacija je rješenje za uspostavljanje komunikacije osobama s poteškoćama u govoru.
- **Tap to Talk** – Aplikacija pretvara mobilni uređaj u AAC (augmentative and alternative communication) uređaj, omogućavajući korisniku da klikne na riječ ili simbol kako bi verbalno komunicirao s drugom osobom. Aplikacija je pokazala veliku pomoć kod osoba s autizmom ili cerebralnom paralizom.

# Prava osoba s invaliditetom i njihovo ostvarivanje

*Doc. dr. Kenan Ademović, advokat*

Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom regulira, unapređuje i štiti ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i unapređenje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva. Generalna skupština UN ovu je Konvenciju usvojila decembra 2006. godine na svojoj 76. plenarnoj sjednici



## Osobe s invaliditetom u EU

Evropska unija promiče aktivno uključivanje i potpuno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu, u skladu s pristupom EU-a pitanjima invaliditeta temeljenom na ljudskim pravima. Invaliditet

nije stvar diskrecijskog prava već pitanje ljudskih prava. Taj je pristup i u središtu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom (UNCRPD), čiji je EU potpisnik. Europska strategija za osobe s invaliditetom 2010.–2020. Europske

komisije, prihvaćena 2010. godine, nadovezuje se na UNCRPD, uz korištenje iskustava iz Akcijskog plana za osobe s invaliditetom za razdoblje 2004.–2010. Njezini se ciljevi nastoje ostvariti provođenjem *mjera u osam prioritarnih područja*:

1. pristupačnost: učiniti robu i usluge pristupačnima za osobe s invaliditetom te promicati razvoj tržišta pomagala;
2. sudjelovanje: osigurati da osobe s invaliditetom uživaju sve koristi građanstva EU-a; uklanjati prepreke jednakom sudjelovanju u javnom životu i slobodnim aktivnostima; promicati pružanje kvalitetnih usluga koje se pružaju u zajednici;
3. jednakost: suzbijati diskriminaciju na temelju invaliditeta i promicati jednake mogućnosti;
4. zapošljavanje: znatno povećati udio osoba s invaliditetom koje rade na

otvorenom tržištu rada. Oni čine šestinu ukupnog stanovništva EU-a u radnoj dobi, no stopa njihove zaposlenosti relativno je niska;

5. obrazovanje i osposobljavanje: promicati uključivo obrazovanje i cjeloživotno učenje za učenike i studente s invaliditetom. Jednaki pristup kvalitetnom obrazovanju i cjeloživotnom učenju osobama s invaliditetom omogućuje da u potpunosti sudjeluju u društvu te da poboljšaju kvalitetu svojeg života. Evropska komisija pokrenula je nekoliko obrazovnih inicijativa za osobe s invaliditetom. Među njima

- su Evropska agencija za razvoj obrazovanja za učenike i studente s posebnim potrebama te posebna studijska skupina za invaliditet i cjeloživotno učenje;
6. socijalna zaštita: promicati pristojne životne uvjete, suzbijati siromaštvo i socijalnu isključenost;
7. zdravstvena zaštita: promicati jednak pristup zdravstvenim uslugama i ustanovama koje pružaju te usluge;
8. vanjsko djelovanje: promicati prava osoba s invaliditetom u kontekstu proširenja EU-a i međunarodnih razvojnih programa.

U Evropskoj uniji živi približno osamdeset miliona osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom često su siromašnije od ostalih osoba i ponekad nisu dovoljno uključene u društvo i gospodarstvo. Ova strategija nastojat će poboljšati uvjete za osobe s invaliditetom i jamčiti njihova prava idućih deset godina. Evropsko stanovništvo stari i zbog toga će sve više osoba imati invaliditet. Evropska unija želi se pobrinuti za osobe s invaliditetom kako bi one koristile osnovna ljudska prava za uključivanje i sudjelovanje u društvu.

Osobe s invaliditetom imaju ista prava kao i svi ostali. Njihova prava uključuju:

- 1) dostojanstvo,
- 2) neovisnost,
- 3) potpuno sudjelovanje u društvu.

Ujedinjene nacije jamče ova prava u svojoj Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.

## Evropska unija usredotočena je na osam područja.

### 1. Pristupačnost

Pristupačnost znači uklanjanje prepreka s kojima se susreću osobe s invaliditetom. Stvari koje bi trebale biti pristupačnije su građevine, prijevoz i informacije. Evropska unija koristit će zakone za pružanje pristupačnih usluga i proizvoda. Evropska unija promiče "Dizajn za sve". To znači da usluge, zgrade i drugi proizvodi moraju biti osmišljeni kako bi ih svi mogli koristiti, uključujući osobe s invaliditetom. Strategija planira zakon koji se zove Evropski zakon o pristupačnosti, čime će roba i usluge postati pristupačnije osobama s invaliditetom.

### 2. Sudjelovanje

Osobe s invaliditetom imaju pravo sudjelovanja na ravnopravnoj osnovi s drugima u svim područjima života. Trebaju biti u mogućnosti iskoristiti svoja građanska prava. Građanska prava uključuju: izbor mjesta i načina stanovanja Potpuni pristup kulturnim, rekreativnim i sportskim aktivnostima Evropska unija želi ukloniti prepreke koje osobe s invaliditetom susreću svaki dan. Evropska unija već je ostvarila određeni napredak u uklanjanju ovih prepreka.

### 3. Ravnopravnost

Više od polovice evropskog stanovništva smatra da je diskriminacija osoba s invaliditetom i starijih osoba česta pojava. Evropska unija usredotočila se na dvije stvari kako bi promicala ravnopravnost: 1) korištenje antidiskriminacijskih zakona i 2) promicanje jednakih mogućnosti u svim zakonima i dokumentima. Evropska unija želi osigurati zakon koji zabranjuje diskriminaciju osoba s invaliditetom na poslu. Evropska unija također će podržati dobrotorne i nevladine organizacije davanjem novca.

### 4. Zapošljavanje

Poslovi su važni jer štite ljude od siromaštva i osiguravaju njihovu neovisnost. Evropska unija planira: 1) pristupačnija radna mjesta, 2) podržati osposobljavanje za rad i 3) povećati pristupačnost poslovima za osobe s invaliditetom. Postoji velika potreba za pružateljima usluga skrbi kako bi se pomoglo osobama s invaliditetom da i one imaju posao. Evropska unija se nada da će tri od četiri osobe u Evropi imati posao do

2020. godine. Kako bi se došlo do tog broja, više osoba s invaliditetom mora dobiti posao. To bi trebalo pomoći planu Europske unije kojim se želi izbaviti iz siromaštva dvadeset miliona ljudi u Evropi.

### 5. Obrazovanje i cjeloživotno obrazovanje

Strategija za osobe s invaliditetom usmjerena je na jednaki pristup obrazovanju i cjeloživotnom učenju. Cjeloživotno učenje znači osigurati potpuni pristup obrazovanju osobama s invaliditetom tijekom cijelog života. Obrazovanje u velikoj mjeri pomaže osobama s invaliditetom kako bi se osjećale uključenima u društvo. Osobe s invaliditetom često se školuju odvojeno od ostalih. Evropska unija podržava inkluzivno obrazovanje i cjeloživotno učenje. Inkluzivno obrazovanje znači da djeca s teškoćama u razvoju pohađaju istu školu kao i druga djeca.

### 6. Socijalna zaštita i inkluzija

Osobe s invaliditetom trebaju biti u mogućnosti koristiti sve usluge u društvu. Usluge u društvu uključuju socijalne usluge, kao naprimjer, socijalnu pomoć. Neke druge socijalne usluge su: 1) programi za suzbijanje siromaštva, 2) asistencija osobama s invaliditetom, 3) javno stanovanje. Evropska unija pomoći će zemljama koje se žele pridružiti Evropskoj uniji kako bi poboljšale svoje sisteme socijalne pomoći. Evropska unija podržat će sve države koje nastoje osigurati socijalnu zaštitu za osobe s invaliditetom.

Svake godine, Evropska unija organizira konferenciju povodom obilježavanja Evropskog dana osoba s invaliditetom 3. decembra.



Organiziraju ovu konferenciju zajedno s Evropskim forumom osoba s invaliditetom kao partnerom. Ova konferencija okuplja političare i stručnjake, medije i ostale ljude uključene u pitanja vezana za osobe s invaliditetom. To je dio napora Evropske unije u promicanju pitanja invaliditeta u Evropskoj strategiji za osobe s invaliditetom. Svake godine promiče se druga tema vezana za invaliditet. Zaključci ovih konferencija oblikuju politiku Evropske unije za osobe s invaliditetom.

## Osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini ne postoje službeni podaci o broju osoba s invaliditetom, kao ni u entitetima i Distriktu Brčko. Međutim, ako uzmemo u obzir neslužbene podatke popisa stanovništva u BiH izvršenog 2013. godine, prema kojima je ukupan broj stanovnika u BiH 3,791.622, od toga su u FBiH 2,371.603 osobe, te se držimo svjetske statistike, proizlazi da samo u FBiH živi najmanje 355.740 osoba s invaliditetom, odnosno oko 52.175 osoba s ozbiljnim poteškoćama u funkcioniranju.

## Posljedice rata i invaliditet

Do podatka o broju osoba s invaliditetom došlo se uzimajući svjetski prosjek, međutim, u Bosni i Hercegovini može se očekivati i veći postotak osoba s invaliditetom u ukupnom broju stanovništva jer se posljedice rata najdulje i najopsežnije manifestiraju kroz invaliditet. Najčešće se navodi podatak Agencija za statistiku BiH (2010.), koja na osnovu podataka službi za socijalni rad i zavoda mirovinsko-invalidskog osiguranja u oba entiteta procjenjuje kako više od

270.000 građana Bosne i Hercegovine ima status osobe s invaliditetom.

Ovi podaci navode se u izvještaju analize provedbe strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH 2011.–2015. godine.

## Postojanje diskriminacije

Prema istraživanju Svjetske zdravstvene organizacija (SZO) iz 2011. godine, približno 15% svjetske populacije živi s nekim oblikom invaliditeta, odnosno 2,2% svjetske populacije ima značajne poteškoće u funkcioniranju. "Uzmemo li u obzir procjene Ureda za popis stanovništva SAD-a, prema kojima na Zemlji trenutačno žive oko 7,3 milijarde ljudi, možemo izvesti zaključak da u svijetu živi oko 1,1 milijardi osoba s invaliditetom, odnosno oko 160 milijuna osoba s teškim invaliditetom", stoji u izvještaju. Razlog zbog kojeg je teško doći do odgovarajućih statističkih podataka o OSI, prije svega treba tražiti u činjenici da OSI svoja prava ostvaruju u više sistema i na različitim razinama vlasti, među kojima ne postoji razmjena statističkih podataka, niti odgovarajuća komunikacija u definiranju rješenja u oblasti invalidnosti.

Zabrinjavajuće je i to što u FBiH još ne postoji jedinstvena definicija osobe s invaliditetom. Iako je Bosna i Hercegovina usvojila i ratificirala Konvenciju UN o pravima osoba s invaliditetom, u različitim sistemima (socijalna i zdravstvena zaštita, mirovinsko-invalidsko osiguranje, obrazovanje, zapošljavanje itd.), koriste se različite definicije i pod različitim uvjetima i kriterijima stječe se status i ostvaruje pravo po osnovi invaliditeta. Ovakav pristup predstavlja polazište za diskriminaciju koja je i

dalje znatno prisutna, unatoč mnogim kritikama, preporukama, pa i određenim aktivnostima domaćih i međunarodnih institucija i organizacija koje su se bavile pitanjima invaliditeta i definiranjima okvira reformi u ovoj oblasti. Naime, ključni problem u pristupu invaliditetu u Federaciji BiH, kao i u Bosni i Hercegovini, jeste što se on prvenstveno procjenjuje po medicinskom, a ne socijalnom modelu, te po uzroku nastanka, a ne posljedicama.

*Položaj osoba s invaliditetom u BiH regulira nekoliko stotina domaćih i međunarodnih propisa. Jednako veliki broj državnih, entitetskih i lokalnih vlasti, domaćih nevladinih organizacija registriranih na različitim nivoima, kao i međunarodnih organizacija bave se pitanjima osoba s invaliditetom, njihovim pravima i položajem u društvu.*

I pored toga, broj osoba koje žive s invaliditetom u Bosni i Hercegovini nemoguće je tačno utvrditi. Agencija za statistiku BiH procjenjuje, na osnovu podataka dobivenih od službi za socijalni rad i PIO fondovima u oba entiteta, da postoji više od 270.000 invalidskih penzionera. Prema domaćim zakonima, taj status mogu ostvariti one osobe koje su rođene s urođenim ili stečenim oštećenjem sluha i/ili vida, fizičkim invaliditetom, intelektualnim poteškoćama, autizmom, te mentalnim i duševnim oštećenjima. UN konvencija o pravima osoba s invaliditetom uključuje i osobe sa dugotrajnim fizičkim, intelektualnim, mentalnim ili osjetilnim oštećenjima.

Bosna i Hercegovina ratificirala je Konvenciju UN o pravima osoba s invaliditetom u martu 2010. godine. Za njeno provođenje zaduženo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (koordinirajuću ulogu ima

Ministarstvo civilnih poslova). Nadgledanje njihovog rada je na Vijeću za osobe sa invaliditetom, koje je osnovalo Vijeće ministara BiH, a sastavljeno je od predstavnika/ca različitih nivoa vlasti i nevladinih organizacija.

Nažalost, i pored svih konvencija i zakona, svakodnevica osoba s invaliditetom ispunjena je preprekama – preprekama u kretanju, preprekama u komunikaciji s drugima, preprekama u obavljanju sitnih svakodnevnih poslova o kojima drugi i ne razmišljaju. Životne odluke – obrazovanje, posao, samostalan i/ili porodičan život – nisu stvar ličnog izbora, već ovise o tome koliko je zajednica spremna poštovati zakone, postaviti rampu na ulaz u zgradu i lift, uključiti lične asistente u nastavu, shvatiti da nečije fizičke karakteristike nisu razlog za život između četiri zida i da svaka osoba ima potencijale koji se mogu, i moraju, razviti i iskoristiti.

## Obrazovanje: dobri zakoni i loša realnost

Obrazovanje u Bosni i Hercegovini i dalje trpi mnoge nedostatke iako je regulirano s 23 zakona i jednim pravilnikom, s 13 ministarstava i nekoliko agencija.

Između ostalog, postojeći zakoni zabranjuju svaku vrstu diskriminacije, a odgoj i obrazovanje djece i mladih s posebnim potrebama od prioritetnog je javnog interesa. Nažalost, realnost govori sasvim drugačijim jezikom.

Osobe s invaliditetom, uključujući osobe s posebnim potrebama, već od predškolskog uzrasta imaju pravo na obrazovanje u redovnom školstvu (kroz proces inkluzije) i u specijalnim ustanovama. Zakonima se nalaže nadležnim ministarstvima



da inkluzivno obrazovanje mora biti posebno osmišljeno i prilagođeno osobama s posebnim potrebama i/ili invaliditetom, njihovim mogućnostima i sposobnostima, te da se mora odvijati uz pomoć asistenta/ice.

Učenik/učenica s poteškoćama u razvoju može svoje školovanje nastaviti prelaskom iz specijalne u redovnu obrazovnu ustanovu, i obratno. Ta odluka donosi se na osnovu pedagoškog, psihološkog, defektološkog, logopedskog i socijalnog statusa osobe. Procjenu prelaska vrši komisija sastavljena od pedagoga, psihologa, defektologa, logopeda, socijalnog radnika i pedijatra.

U školskoj 2012.–2013. godini 477 djece s posebnim potrebama pohađalo je predškolsko obrazovanje u 243 ustanove na teritoriji Bosne i Hercegovine. U istom periodu, 54 osnovne škole za djecu s posebnim potrebama pohađalo je 985 učenika/učenica i 444 učenika/učenica u 79 odjeljenja u srednjim specijalnim školama.

## Inkluzija – neostvoreni ideal?

Iako zakoni naglašavaju prednosti i značaj inkluzivnog pristupa obrazovanju osoba s invaliditetom i/ili s poteškoćama u razvoju, njihovo

provođenje pokazalo se kao “klizav teren” za obrazovne institucije. Od uvođenja Zakona o zabrani diskriminacije (2009.) do danas, udruženje za besplatnu pravnu pomoć “Vaša prava” i Anti-diskriminacioni tim BiH (AD tim BiH) vodili su tri slučaja diskriminacije u obrazovanju na osnovu invaliditeta.

Prvi, pozitivno riješen, bio je slučaj malodobnog E.B. koje je bilo onemogućeno pohađanje nastave uz pomoć asistentice. Općinski sud u Mostaru, u presudi donesenoj u julu 2010. godine, van razumne sumnje utvrdio je diskriminaciju i proglasilo Kantonalno ministarstvo obrazovanja HNK krivim. Nažalost, i nakon te pravne pobjede, dječak nije nastavio redovno obrazovanje jer mu se zdravstveno stanje u međuvremenu pogoršalo.

Druga dva slučaja odnose se na srednjoškolsko obrazovanje. Zbog svog invaliditeta I.V. je bila direktno diskriminirana pri pokušaju upisa u Prvu Bošnjačku gimnaziju u Sarajevu, i Druga gimnazija u Sarajevu jednom je svom učeniku s invaliditetom onemogućila prelazak u narednu godinu i uskratila mu pravo na redovno obrazovanje. U oba ova slučaja, Općinski sud u Sarajevu nije prihvatio da je učinjena diskriminacija. Međutim, NVO “Vaša prava” podnijeli je žalbe Kantonalnom sudu u Sarajevu. Odluke po žalbama još donesene, iako su podnesene u januaru i decembru 2012. godine.

## Specijalne obrazovne ustanove: relikv prošlosti?

U Bosni i Hercegovini postoji nekoliko specijalnih ustanova za obrazovanje osoba s invaliditetom i/ili s poteškoćama u razvoju – na primjer, Centar za slušnu i govornu

rehabilitaciju, Centar za slijepu i slabovidnu djecu i Centar "Vladimir Nazor" (Sarajevo); Zavod za slijepu i slabovidne "Budućnost" (Derventa), Osnovna specijalna škola (Zenica), JU Centar "Sunce" (Prijedor) i druge. Uz neke od obrazovnih institucija djeluju internati u kojima su smještene osobe tokom svog školovanja. Obrazovanju slijepih i slabovidnih osoba posebno doprinose i biblioteke – u Sarajevu postoji Biblioteka slijepih i slabovidnih osoba BiH koja nudi više od 20.000 različitih knjiga, uključujući i one na Brajevom pismu. Na teritoriji RS-a 2006. godine osnovana je i Specijalna biblioteka za slijepa i slabovidna lica koja ima fond veći od 5.000 knjiga.

Mnogi od upisanih učenika s invaliditetom prekinu školovanje nakon nekog vremena. Dio njih se vrati u "Centar Vladimir Nazor". (*Alternativni izvještaj za BiH 2016: Osobe sa invaliditetom i dalje na marginama; Alternativni izvještaj za BiH 2016: Politički kriteriji*)

## Zakonodavstvo o pravima osoba s invaliditetom u BiH

Zakoni kojima se reguliraju prava osoba s invaliditetom na svim nivoima i dalje diskriminiraju osobe čiji invaliditet nije uzrokovan ratom.

Prijedlog izmjena Zakona o zabrani diskriminacije BiH (vidjeti 3.6 Suzbijanje diskriminacije) predviđa uvođenje invaliditeta kao osnove za zabranu diskriminacije, čime bi bio načinjen pozitivan pomak u zaštiti prava osoba s invaliditetom. Propisi za građevinsku pristupačnost i prilagođavanje postojeće infrastrukture osobama s invaliditetom postoje, ali nedostaju niži provedbeni akti i dosljedna primjena na terenu.

Ne postoji zakonska obaveza revizije odluka o oduzimanju poslovne sposobnosti osobama s intelektualnim i mentalnim invaliditetom (koje povlači ukidanje drugih prava, kao što su prava na posjedovanje i nasljeđivanje imovine i raspolaganje vlastitim novcem), niti su osigurani uvjeti za vršenje redovnih revizija, čime se praktično isključuje mogućnost vraćanja poslovne sposobnosti i grubo se krše prava osoba s intelektualnim i mentalnim invaliditetom, od kojih se veliki broj nalazi u institucijama zatvorenog tipa. Država bi trebala osigurati pravna rješenja kojima će se omogućiti različiti oblici podrške u donošenju odluka osobama s intelektualnim i mentalnim invaliditetom. Država nema plan za usklađivanje postojeće legislative s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, a implementacija prava definiranih Konvencijom još je daleko.

## Trenutno stanje

Nije zabilježen pomak u radu organa vlasti na stvaranju jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom. Nepristupačnost fizičkog okruženja, zajedno s neadekvatnim ili nedostajućim ortopedskim i drugim pomagalicama, nepostojanje javnog prijevoza za osobe s invaliditetom, te nedostatak informacija prilagođenih slijepim, gluhim i osobama s intelektualnim poteškoćama, doprinose isključivanju osoba s invaliditetom iz svih društvenih aktivnosti. U oba entiteta, strategije za izjednačavanje mogućnosti i unapređenje položaja osoba s invaliditetom istekle su 2015. godine i u najvećoj mjeri nisu implementirane. U Federaciji BiH indeks provedbe je 0,6 na skali 0-3, a pozitivno je ocijenjena samo oblast zapošljavanja, što je vjerovatno rezultat činjenice da je vrlo malo

osoba s invaliditetom uopće bilo zaposleno prije donošenja Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom (2010).

Međutim, žene s invaliditetom (naročito sa većim stepenom invaliditeta) teže se zapošljavaju nego muškarci, bez obzira na kvalifikacije, jer poslodavci prednost daju kategoriji ratnih vojnih invalida. Od ukupnog broja osoba s invaliditetom zaposlenih u 2015. godini u FBiH, žene čine 26,6% (66 od 248), a u Republici Srpskoj samo 6,2% (34 od 547) za period od 2013. do 2016. godine. Žene s invaliditetom slabije su zastupljene i u političkom životu. Od ukupno deset predstavnika/ca organizacija osoba s invaliditetom u Vijeću za osobe sa invaliditetom BiH, samo dvije su žene, dok ih uopće nema u državnom i entitetskim parlamentima, na izbornim listama, ni na čelu neke javne institucije.

Još nije osigurana adekvatna i dostupna zdravstvena zaštita za osobe s invaliditetom. Neujednačen pristup zdravstvu i dalje je poseban problem u Federaciji BiH, gdje je zdravstvo u nadležnosti kantona. U oba entiteta, nabavka asistivnih pomagala zasniva se samo na medicinskoj procjeni invaliditeta, dok se individualne potrebe ne uzimaju u obzir. Pisane informacije za pacijente/ice nisu dostupne u alternativnim formatima (Brajevo pismo, audio trake, uvećana štampa). Pristup zdravstvenoj zaštiti posebno je otežan ženama s invaliditetom, za koje nije osigurana odgovarajuća oprema (mamografi za pregled dojki, stolovi za porode i ginekološke preglede). U cijeloj Bosni i Hercegovini postoje samo četiri ginekološka stola prilagođena ženama u kolicima, ali medicinsko osoblje nije adekvatno obučeno za





njihovo korištenje. Žene s invaliditetom stoga koriste zdravstvene usluge samo u slučaju značajnih tegoba i gotovo nikada ne obavljaju preventivne preglede.

Nije osigurano kvalitetno inkluzivno obrazovanje djece s invaliditetom u redovnom školskom sistemu, ni budžetska podrška za njegovo uspostavljanje na bilo kojem nivou vlasti. Država ne osiguravani redovnu i odgovarajuću finansijsku podršku za efikasan rad udruženja osoba s invaliditetom, te angažman osoba s invaliditetom uglavnom ovisi o programima edukacije drugih nevladinih organizacija, njihovih ličnih i kapaciteta njihovih organizacija.

*U Preambuli same Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, koja je dostupna i na raspolaganju, kako svim osobama s invaliditetom tako i donosiocima odluka i ostalim nadležnim institucijama, države članice ove Konvencije, saglasile su se o sljedećem:*

Svrha ove Konvencije jeste unapređenje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom, i unapređivanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva. Osobe s invaliditetom uključujući osobe s dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koje u interakciji s različitim barijerama mogu ometati njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu ravnopravno s ostalim članovima tog društva.

### **Analize implementacije strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH**

Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH 2011.–2015. godina prvi je provedbeni dokument novog pristupa u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini koji je usklađen s najvažnijim UN i EU aktima, i u koji su uključene sve oblasti od značaja za položaj OSI. U osnovi, ovaj dokument predstavlja najsvieobuhvatniji i najusklađeniji koncept rješenja, koja se prije ili kasnije trebaju primijeniti ako se zaista želi postići inkluzija i izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u FBiH. Ovaj izvještaj predstavlja analizu implementacije definiranih ciljeva, mjera i aktivnosti, za planirano razdoblje od 2011. do 2015. godine. Imajući u vidu složenost zadatka i resurse za njegovo provođenje, najprikladnije je bilo da se primjeni metoda analize sadržaja i komparativna metoda. U analizi su korišteni podaci koji su od odgovornih institucija dobiveni putem jedinstvenog upitnika, podaci i nalazi drugih relevantnih analiza i izvještaja o stanju u oblasti invaliditeta u FBiH i BiH, te domaći, UN i EU akti i dokumenti iz oblasti invaliditeta. Na osnovu provedene analize može se zaključiti da opsežni

i dugotrajni naponi, koji su uloženi u pripremu, donošenje i promociju dokumenta, nisu dali ni blizu očekivane rezultate. Od pet Općih ciljeva, koji su definirani kao mehanizmi implementacije, nijedan nije ispunjen u potpunosti. Na skali od 0-2, indeks provedbe Općih ciljeva je 0,8. Opravdano je zaključiti da je prvi i najvažniji uzrok slabe provedbe upravo u neizvršavanju Općih ciljeva, posebno petog cilja, kojim je predviđeno osnivanje Ureda Vlade Federacije BiH za pitanja invaliditeta, koji bi pratio i koordinirao implementaciju. Utvrđeno je da su mnogi nosioci aktivnosti provodili određene programe implementacije, ali da je među njima bilo veoma malo saradnje, a koordinacije gotovo da i nije bilo, što je sigurno utjecalo na konačan rezultat i ishod uloženi resursa, kao i na stepen implementacije. Mada je u nekim oblastima, kao što su socijalna zaštita, zapošljavanje i obrazovanje, utvrđen blagi napredak, provedba ciljeva mjera i aktivnosti po sektorima također je izuzetno niska. U dvanaest oblasti koje su uključene u Strategiju, postavljena su 43 sektorska cilja. Kumulativni indeks ostvarenja svih sektorskih ciljeva je 0,5, odnosno, implementirana su samo četiri sektorska cilja, djelimično ih je implementirano 19, dok se u vezi s 20 ciljeva nije ništa radilo. Kumulativni indeks provedbe svih mjera također je 0,5, što je ispod svakog nivoa očekivanja. Od 64 definirane mjere nijedna nije provedena u potpunosti, u 51 mjeri provedene su određene aktivnosti, dok se za 13 mjera nije ništa poduzelo. Od ukupno 229 planiranih aktivnosti, samo su 53 provedene u potpunosti, u vezi sa 103 aktivnosti djelovanje je uglavnom bilo minimalno, dok u vezi

sa 73 aktivnosti nije poduzeto ništa. Najviši indeks provedbe utvrđen je u oblasti Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje, a najniži indeks u oblastima Porodica i Istraživanje i razvoj, gdje gotovo ništa nije urađeno.

## Cilj analize implementacije SIMOI

Cilj ove analize jeste da se utvrdi nivo ostvarenja ciljeva definiranih u SIMOI, odnosno da se ispita u kojoj mjeri su nadležne federalne i kantonalne institucije pristupile izvršenju mjera i aktivnosti koje su im dodijeljene kao nosiocima ili sunosiocima, te da se izvještaj s rezultatima prezentira Vladi Federacije BiH. Također, cilj je da se ostvari uvid u eventualne prednosti ili nedostatke definiranih ciljeva, mjera, aktivnosti i odgovornosti, koji će biti koristan u pripremi revidiranog strateškog dokumenta za oblast invalidnosti u FBiH. Zbog ograničenih resursa ova analiza neće pružiti podatke o efektima ispunjenosti / neispunjenosti ciljeva, ali će biti relevantna osnova za uvid o stanju po tim pitanjima.

## Analiza trenutnog stanja i položaja svih osoba s invaliditetom (OSI) u Bosni i Hercegovini

U području zapošljavanja, uz fizičke prepreke, najveći problem čine predrasude o osobama s invaliditetom, njihovim mogućnostima i radnoj sposobnosti, čemu pridonosi i neusklađenost dosadašnjih obrazovnih procesa s potrebama tržišta rada. Zapošljavanje i rad posljednje su faze profesionalne rehabilitacije. Analiza položaja nezaposlenih osoba s invaliditetom u odnosu na

ostalo nezaposleno stanovništvo pokazuje neke razlike:

- niži stepen obrazovanja;
- stariju dobnu uzrast;
- kraća i negativnija radna iskustva;
- zaposlene OSI imaju niža mjesečna primanja u odnosu na osobe bez invaliditeta.

Zapošljavanje i rad osoba s invaliditetom od posebnog je značaja za svako društvo, jer je riječ o znatnom broju osoba koje su neravnopravne po mogućnostima i koje se otežano zapošljavaju. U zapošljavanju osoba s invaliditetom primjenjivali su se različiti modeli. Model zapošljavanja i rada osoba s invaliditetom odraz je političkog naslijeđa i smjernica razvoja društva na relaciji pojedinac-društvo, naslijeđene i izgrađene pravne politike kojom se uređuju odgovarajući društveni odnosi, gospodarsko naslijeđe, trenutačni doseg i zacrtani pravac razvoja, te socijalno naslijeđe i smjer razvoja socijalnih odnosa, na šta se naslanja društvena svijest, kulturni razvoj, razvoj društvenih znanja, utjecaj religije i slično. Prema Konvenciji 159 o "Profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom" (Međunarodna organizacija rada, 1983) svrha profesionalne rehabilitacije jeste omogućiti osobama s invaliditetom osiguravanje i zadržavanje odgovarajućeg zaposlenja, napredovanje u njemu, te mogućnost za integraciju i reintegraciju OSI u društvo. Iskustva s područja profesionalne rehabilitacije pokazuju da se najviše poteškoća javlja pri zapošljavanju. Zapošljavanje i rad zauzimaju važnu ulogu u životu pojedinca. Rad za čovjeka, uz ekonomsku, ima značajnu socijalnu i psihološku funkciju, te je izvor društvenog statusa i prestiža. Zaposlenost povećava osjećaj zadovoljstva u životu i utječe na psihološku strukturu

pojedinca. Profesionalno aktivne osobe imaju viši nivo samopoštovanja i uspješnosti. Zaposlenost utječe na zdravlje. Zaposlenost u punom radnom vremenu smanjuje mogućnost pogoršavanja zdravstvenog i tjelesnog stanja. Premda je općenito potvrđena važnost rada u odnosu na dobrobit pojedinca, ne može se generalno zaključiti da to vrijedi za svaku osobu. Jedna od najozbiljnijih posljedica invalidnosti jeste povećana socijalna izolacija i smanjena društvena uključenost, koja ne proizlazi iz njihove namjere za isključivanjem iz društva. OSI se, u odnosu na ostatak populacije, osjećaju nedovoljno uključene u društvenu zajednicu iz sljedećih razloga: društvena zajednica ne ohrabruje njihovo uključivanje, nemaju primanja dovoljna za sudjelovanje u raznim segmentima društvenog života i nedovoljno su informirani.

Dominantna su dva modela zapošljavanja:

- zapošljavanje na otvorenom tržištu rada;
- zaštitno zapošljavanje.

Univerzalni model postavlja sebi kao cilj zapošljavanje osobe s invaliditetom na otvorenom tržištu rada. Posebni oblici zapošljavanja na otvorenom tržištu rada su:

- radne jedinice u otvorenom gospodarstvu;
- zapošljavanje uz podršku;
- samozapošljavanje.

Međutim, uvijek će postojati određen broj osoba s invaliditetom koje zbog prirode svog oštećenja ne mogu raditi na otvorenom tržištu rada. Zbog toga se razvio model zaštitnog zapošljavanja. Oblici zaštitnog zapošljavanja su:

- zaštitna radionica;
- radni centri;
- centri za radnu okupaciju.

# Post-polio sindrom

*Prof. dr. med. sci. Osman Sinanović, Medicinski i edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli*

**Broj ovih oboljenja predstavlja listu s više od 300 različitih kliničkih entiteta. U našoj zemlji je nažalost mali broj neurologa koji se bave ovim oboljenjima ili drugih ljekara koji dobro poznaju sveukupni njihov problem**

## Uvod

Neuromišićne bolesti (NMB) uključuju sve poremećaje perifernog motornog neurona (ćelija prednjeg spinalnog roga, periferni nerv) neuromišićne spojnice i poprečnoprugastih mišića, odnosno sve poremećaje u funkciji i strukturi motorne jedinice. Broj ovih oboljenja predstavlja listu s više od 300 različitih kliničkih entiteta.

U svakodnevnoj kliničkoj praksi najčešće se primjenjuje klasifikacija koju je pripremila Istraživačka grupa za NMB Svjetske federacije neurologa, a prema kojoj se ove bolesti mogu grupirati u četiri osnovne kategorije (Tabela 1).

NMB su i u užem (progresivne NMB) i u širem smislu česta neurološka oboljenja razvojne i odrasle dobi, ali nažalost, u našoj zemlji mali je broj neurologa koji se bave ovim oboljenjima ili drugih ljekara koji dobro poznaju sveukupni njihov problem. S druge strane, među

ljekarima drugih specijalnosti dobri poznavaoци NMB zaista su pravi izuzeci. Ova činjenica ima višestruke posljedice, a između ostalog i nerazumijevanje za veoma različite probleme koje ove bolesti sa sobom nose, uključujući problem školovanja i profesionalnog osposobljavanja, medikamentoznog i fizikalnog liječenja, osiguravanja adekvatnog radnog mjesta, te ocjenu invalidnosti i radne sposobnosti.

Iako su neuromišićna oboljenja heterogena grupa bolesti različite etiologije, toka i kliničke ekspresije, postoji nekoliko zajedničkih karakteristika koje se mogu sreći kod većine od njih. Prije svega, veliki broj poremećaja genetski je uvjetovan i do danas je izvršena identifikacija gena kod većine kliničkih entiteta.

Druga zajednička karakteristika jeste progresivnost s napredujućim mišićnim slabostima i simetričnim atrofijskim slabostima koja u odmakloj fazi dovođi do vezanosti za invalidska kolica i teške onesposobljenosti.

Većina hereditarnih NMB bolesti počinje u djetinjstvu; deformiteti skeleta i kontrakture su dio kliničke slike u odmaklom stadiju; nepostojanje intelektualnog deficita osim u nekih kliničkih entiteta (npr. progresivne mišićne distrofije tipa Duchenne); nepostojanje efikasnog tretmana osim u slučaju miastenije gravis i nekih miopatija (npr. poliomiozitis, neuromiotonija).

Oštećenje respiratornog sistema s kompromitiranim disanjem i poremećenom plinskom razmjenu karakteristično je za većinu neuromišićnih oboljenja u odmaklom stadiju bolesti, a respiratorna slabost i pneumonija najrašireniji je uzrok morbiditeta i mortaliteta u ovih bolesnika. Respiratorna insuficijencija najčešće je hroničnog ili subakutnog tipa, a u nekim slučajevima klinička slika može biti vrlo akutna i dramatična kada je neodložna artefijelna ventilacija i intenzivna pulmološka njega (miastenična kriza, ascedentno paralitički razvoj Guillain-Barreovog sindroma).



**TABELA 1. – PRAKTIČNA  
KLASIFIKACIJA  
NEUROMIŠIĆNIH  
BOLESTI**

*Bolesti ćelija prednjih rogova kičmene moždine i motornih jedara kranijalnih nerava*

Proksimalne spinalne mišićne atrofije  
(Werdnig-Hoffmannova bolest-tip I; Intermedijerni oblik – tip II; Wohlfart-Kugelberg-Welanderova bolest – tip III)

Distalne spinalne mišićne atrofije  
Skapuloperonealna spinalna mišićna atrofija  
Amiotrofička lateralna skleroza  
Poliomyelitis anterior acuta  
Post-polio sindrom

*Bolesti perifernih nerava*

Hereditarne motorne i senzorne neuropatije  
(Peronealne mišićne atrofije ili Charcot-Marie-Toothova bolest)  
Metaboličke neuropatije  
Toksične neuropatije  
Neuropatije udružene s infekcijama  
Neuropatije udružene s endokrinim bolestima  
Hereditarne neuropatije sa sklonošću ka paralizama nakon pritiska

Neuralgička amiotrofija  
Traumatski poremećaji nerava i nervnih korjenova  
Tumori perifernih nerava

*Bolesti neuromišićne transmisije*

Myasthenia gravis  
Lambert-Eatonov sindrom  
Botulizam

*Mišićne bolesti*

Kongenitalne mišićne distrofije  
Morfološki determinirane kongenitalne miopatije  
Mišićne distrofije (Duchennova, Beckerova, Emery-Dreifusova, facioskapulohumeralna, pojasne mišićne distrofije)  
Distalne miopatije, okularne miopatije  
Miotonične bolesti  
(Miotonična distrofija – Steinertova bolest; kongenitalne miotonije – Thomsenova, Beckerova; paramyotonia congenita, neuromyotonia; hondrodistrofična miotonija)  
Periodičke paralize  
Toksične miopatije  
Endokrine miopatije  
Nasljedne metaboličke miopatije  
Inflamatorne miopatije

Respiratorna insuficijencija u NMB nastaje prije svega zbog progresivne mišićne slabosti. Posebno je kompromitirana funkcija inspiracijskih mišića (dijafragma, spoljni interkostalni i sternokostalni mišići, sternocleidomastoideus, scalenus, pectoralis) koji inače imaju vodeću ulogu u disajnom ciklusu. Pored inspiratornih i ekspiratornih mišići gube snagu kod ovih oboljenja, a ponekad kod pojedinih pacijenata ekspiratorni mišići mogu biti i više zahvaćeni.

Deformiteti grudnog koša i kičmenog stuba vrlo su česti kod većine hereditarnih NMB, što dodatno kompromitira plućnu funkciju. Pojava skolioze prisutna je kod više od 90% pacijenata sa spinalnim mišićnim atrofijama i Duchenneovom

mišićnom distrofijom, u odmakloj fazi bolesti, kada su vezani za invalidska kolica, a ona je sama po sebi progresivna.

Bolesti motornog neurona (BMN) heterogena su grupa bolesti kako prema etiologiji tako i po kliničkom ispoljavanju, koje se karakteriziraju mišićnim slabostima koje su posljedica oštećenja motornih neurona u motornoj kori mozga i/ili prednjim rogovima kičmene moždine. Možemo ih podijeliti na tri grupe: *bolesti centralnog motornog neurona, bolesti perifernog motornog neurona i bolesti s uporednim oštećenjem i centralnog i perifernog motornog neurona.*

Bolesti perifernog motornog neurona (PMN) mogu biti sporadične i nasljedne, a po svom toku akutne i

hronične. Ovdje se ubrajaju *akutni poliomijelitis, post-polio sindrom, progresivna spinalna mišićna atrofija Aran-Duchenne i spinalne mišićne atrofije.*

## **Akutni poliomijelitis (Dječija paraliza)**

Dječju paralizu je kao jedinstveno stanje prvi put prepoznao Jakob Heine, njemački ortoped, 1840. godine. Karl Landsteiner otkrio je 1908. godine uzročnika bolesti, poliovirus.

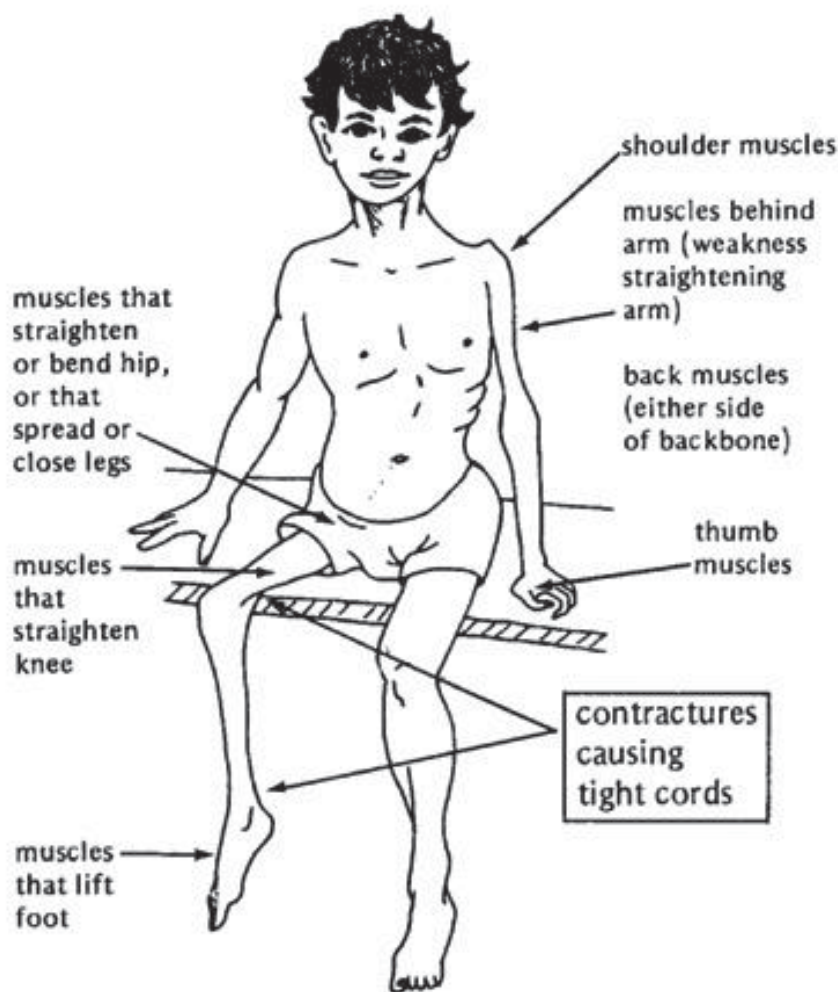
Akutni poliomijelitis je zahvaljujući programu vakcinacija u razvijenim zemljama, pa i našoj, danas vrlo rijedak poremećaj. Između 1840. i 1850-ih godina u svijetu je vladala epidemija ove bolesti, a od 1988. godine broj slučajeva poliomijelitisa u svijetu je reduciran za 99%, tako

da se od tadašnjih 350.000 slučajeva, prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, sveo na prijavljenih 1.352 u 2010. godini, a samo 37 u 2016. godini. U 2012. godini samo tri zemlje u svijetu smatraju se endemičnim za ovu bolest (Afganistan, Nigerija i Pakistan), a 1988. ih je bilo 125. U ovim zemljama procjenjuje se da svake godine ima novih 200.000 oboljelih od dječije paralize pa globalna strategija Svjetske zdravstvene organizacije o planeti bez dječije paralize još nije ostvarena u cijelosti.

Ovo je bolest poznatog uzroka. Uzročnik je poliovirus koji ima posebna afinitet za prednje robove kičmene moždine. Nakon inkubacije (5-35 dana, prosječno 7-14 dana), nastupa, najčešće asimptomatsko stanje viremije (u oko 90% slučajeva), a u preostalim 10% kratkotrajno stanje slično blagom nazebu. Samo se u približno od 1 do 2 posto slučajeva razvija akutni paralitični sindrom s naglim nastankom fokalnih paraliza mišića koji su najčešće asimetričnog rasporeda, mijalgijama (bolovima u mišićima) i fascikulacijama (vidljivo poigravanje mišića neposredno ispod kože). Svi mišići mogu biti zahvaćeni, a najčešće mišići nogu. Većina bolesnika (približno 80%) oporavi se relativno dobro unutar šest mjeseci, ali se kod dvije trećine oboljelih zadržavaju značajne mišićne slabosti, a potom i atrofije (Slika 1). Približno od 5 do 10 posto djece umire zbog zahvaćanja respiratornih mišića.

Akutni poliomijelitis je prije svega bolest dječijeg doba i najčešće pogađa djecu mlađu od pet godina. Bolest (virus) se prenosi fekalno-oralnim putem (bolest prljavih ruku) i s osobe na osobu (preko inficiranog fecesa ili inficiranog sadržaja nosa ili usta).

## MUSCLES COMMONLY WEAKENED BY POLIO



Slika 1. Najčešće mišićne grupe koje su zahvaćene kod poliomijelitisa

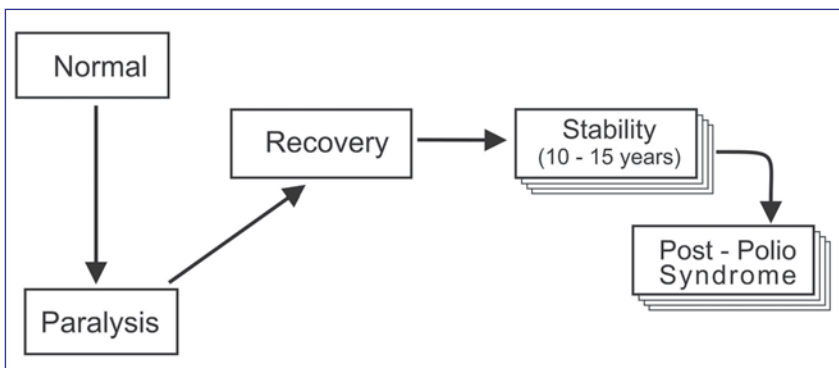
U slučaju akutnog poliomijelitisa, prevencija (vakciniranje) je "terapija" izbora, a kada se bolest pojavi, fizikalni i ortopedski tretman su jedine mjere koje mogu pomoći.

### Post-polio sindrom

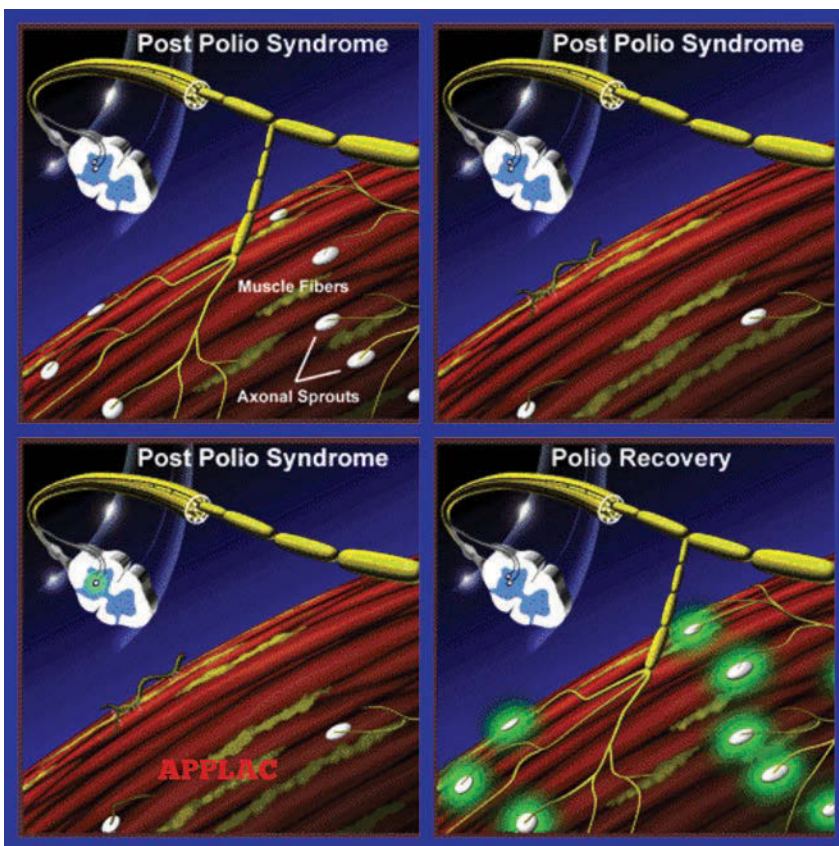
Kod jednog broja bolesnika (50-70%) koji su preležali akutni poliomijelitis (i često "vođeni" od strane medicinskih profesionalaca i invalidskih komisija, kao status post-poliomyelitidem) nakon desetak i više godina (obično 15-30 godina, s dijapazonom 8-70 godina) počinju razvijati progresivnu slabost mišića,

prije svega onih koji su u akutnoj fazi bili više zahvaćeni. To više nije stanje iza poliomijelitisa, nego u biti nova progresivna bolest koja se označava kao *post-polio sindrom* (PPS) ili *progresivna post-poliomijelitična mišićna atrofija*.

Naime, u od 50 do 70 posto osoba sa stanjem nakon preležanog moliomijelitisa (Status post poliomyelitidem), desetak godina kasnije počinje da se razvija progresija već postojeće slabosti ili se razvija slabost u ekstremitetu koji do tada nije imao znatnu slabost, ili uopće nije imao slabost, i pruža kliničku sliku spinalne mišićne atrofije (Slika 2).



Slika 2. Shematski prikaz nastajanja post-polio sindroma



Slika 3. Degeneracija nervnih završetaka u motornoj jedinici kod post-polio sindroma

Ovo novo stanje jasno se može dokumentirati elektromiografijom i/ili mišićnom biopsijom. Nasreću, ova progresija nije jako naglašena i brza i vrlo rijetko dovodi do životne ugroženosti.

Sa sigurnošću nije utvrđen razlog nastajanja post-polio sindroma. Ima više teoretskih razmatranja o ovom razlogu, a jedna od najraširenije prihvaćenih je da ovaj sindrom nastaje

kao posljedica degeneracije nervnih završetaka u motornim jedinicama koje su preostale nakon preležanog poliomijelita (Slika 3).

Najistaknutiji simptom PPS je naglašen zamor. Naime, osoba koja se doskora adekvatno "nosila" sa svojim ograničenjem, postaje brzo zamoriva usljed bezazlenog napora. Drugi simptomi uključuju progresivnu slabost u mišićima i zglobovima, bolove

u zglobovima i na drugim mjestima, pojavu ili naglašavanje skeletnih deformiteta, kao što je npr. skolioza, izvjesne poteškoće kod disanja i gutanja, razvoj i/ili napredovanje mišićnih atrofija, pojačanu osjetljivost na hladnoću.

Nažalost do sada nije pronađen medikament za uspješno kontroliranje, odnosno liječenje ovog sindroma, mada je bilo više pokušaja. Međutim, nije prihvatljiv nihilizam da se ništa ne može učiniti. Potrebno je, prije svega, provoditi redovne i umjerene rehabilitacijske procedure (forsirane i intenzivne vježbe nisu preporučljive) i zato treba osigurati odgovarajuće zakonske procedure koje će omogućiti ljudima redovno korištenje zdravstvenih servisa na teret zdravstvenog osiguranja, uključujući boravke u rehabilitacijskim centrima. Potrebno je razumijevanje poslodavca ako osoba sa PPS-om ima sreću da je zaposlena, a potrebni su i razumijevanje i socijalna osjetljivost šire društvene zajednice i onih koji odlučuju o uklanjanju arhitektonskih barijera i sl.

Za PPS sindrom važno je držati se stručno propisanog načina života, a to podrazumijeva sljedeće: svakodnevno vježbanje umjerenog intenziteta i trajanja s obzirom na potrebu za adekvatnim dnevnim odmorom i redovnim spavanjem; izbjegavanje aktivnosti koje provociraju bol (način sjedenja, kretanja, korištenje pomagala); korištenje adekvatnih ortopedskih pomagala; izbjegavanje spavanja na leđima; nošenje odgovarajuće odjeće za hladno vrijeme; uvođenje adekvatne ishrane (najbolja je tzv. mediteranska hrana s dovoljno povrća, uz odgovarajući balans različitih vrsta mesa; obavezno u obrocima treba imati bijelo meso i ribu); izbjegavanje većih količina kofeina, alkohola i nikotina (najbolja opcija je bez konzumiranja alkohola i duhana).



# Okupaciona terapija i pomagala

*Deborah Kean, OT (R) NL, Occupational Therapist,  
Team Canada HealingHands  
Doc. dr. Bakir Katana, Fakultet zdravstvenih  
studija Univerzitet Sarajevo*

**Organizacija Team Canada HealingHands daje teorijsku i praktičnu stručnu pomoć osobama s onesposobljenjem i radi na razvoju održivih programa rehabilitacije**



**T**eam Canada HealingHands (TCHH) neprofitna je organizacija i registrirana kanadska humanitarna organizacija sa sjedištem u pokrajini New Brunswick u Kanadi. Posvećena je pružanju obrazovanja iz domena rehabilitacije, osposobljavanja i skrbi u područjima u kojima postoji potreba diljem svijeta. Od januara 2003. godine stotine volontera iz cijele Kanade, pa čak i Sjedinjenih Američkih Država i Europe, putovale su u timovima na Haiti, Belize, Nikaragvu, Dominikansku Republiku, a u oktobru 2017. godine bili su i u Sarajevu.

Procjenjuje se da od ukupnog broja osoba s invaliditetom na svijetu, 80% njih živi u zemljama u razvoju. Osobe s invaliditetom obično su među najsiromašnijima osobama, te imaju manje

mogućnosti za bijeg od siromaštva od onih bez invaliditeta. Prepoznajući vrijednost svih osoba u društvu i vitalnu važnost postojanja rehabilitacije u zemljama u razvoju, organizacija Team Canada Healing Hands daje teorijsku i praktičnu stručnu pomoć osobama s onesposobljenjem i radi na razvoju održivih programa rehabilitacije u područjima u kojima to potrebno.

Ovisno o cilju svake misije, volonteri ove organizacije podučavaju i pružaju skrb u klinikama za rehabilitaciju, protetsko-ortopedskim centrima, bolnicama i u kućnim posjetama, gdje također drže i predavanja iz raznih oblasti, kao što su: područje medicinske rehabilitacijske, javnog zdravstva, primarne zdravstvene zaštite i drugih specifičnih medicinskih tema. Volonteri uključenu

u ovu organizaciju su: porodični ljekari, ortopedi, pedijatri, medicinske sestre, fizioterapeuti, profesionalni terapeuti, logopedi, maseri, protetičari, ortotičari, inženjeri za dizajn, tehničari za invalidska kolica, nastavnici, informatičari, studenti medicine i studenti sestinstva.

Okupaciona terapija pruža vrstu zdravstvene zaštite koja pomaže prevladavanju prepreka uzrokovanih invaliditetom, a koje ometaju sposobnost osobe da čini ono što im je važno. Naprimjer:

- briga o sebi – oblačenje, hranjenje, kretanje po kući;
- produktivnost – odlazak na posao ili školu, sudjelovanje u zajednici i
- aktivnosti u slobodno vrijeme – sport, vrtlarstvo, društvene aktivnosti itd.



Okupacioni terapeuti, često se nazivaju samo OT. Oni su primarni davaoci usluga okupacione terapije. To su univerzitetski obrazovani stručnjaci koji primjenjuju svoje specijalizirano znanje i vještine kako bi pomogli ljudima da vode produktivnije i zadovoljavajuće živote. Obučeni su za razumijevanje ne samo medicinskih i fizičkih ograničenja izazvanih invaliditetom već i psihosocijalnih faktora koji utječu na funkcioniranje osobe u cjelini. OT je priznata medicinska struka, a okupacioni terapeuti moraju biti registrirani i licencirani kako bi mogli legalno raditi u Kanadi. Okupacioni terapeuti rade u različitim okruženjima kao što su:

- dom i zajednica – privatne prakse, zdravstvene zajednice, centri za mentalno zdravlje;
- institucije – centri za rehabilitaciju, starački domovi, centri za mentalno zdravlje, odgojne ustanove, škole, fakulteti, istraživački centri;
- industrija i razne oblasti poslovanja – osiguravajuća društva, arhitektonske kompanije i
- vladin sektor – savjetovanje u području promocije zdravlja, razvoj međunarodnih programa rehabilitacije.

Značaj i važnost okupacione terapije nisu prepoznati u Bosni i Hercegovini, kao što su prepoznati

u Kanadi, pa tako i resursi koji bi trebali raditi na osiguravanju kvalitetne funkcionalne nezavisnosti uveliko nedostaju. Team Canada HealingHands ostvario je saradnju s Udruženjem paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Kantona Sarajevo kako bi njegovim članovima omogućio edukaciju o raznim medicinskim problemima, kao i problemima mobilnosti, koji utječu na mnoge osobe s invaliditetom koje žive u Sarajevu. Edukacija je upriličena na različite načine, uključujući kućne posjete, prezentacije članovima Udruženja i interaktivnu raspravu s fizioterapeutima. Tom prilikom prikazana su brojna korisna funkcionalna pomagala i pružene upute o tome kako povećati lokalne resurse.

Tim volonterske organizacije Team Canada HealingHands, koji je posjetio Sarajevo početkom oktobra, činili su tri okupaciona terapeuta i to: Deborah Kean, Shelley Di-Nur i Julianna Marshall.

Uvodni sastanak održan je u sjedištu Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Kantona Sarajevo, na kojem su pored tri člana Upravnog odbora Udruženja, Sabahudina Hreljića, Muamere Selimović i Jasmina Džemiđića, prisustvovali prof. dr. Mirsad Muftić, doc. dr. Bakir Katana, dva fizioterapeuta angažirana u Udruženju, dva studenta četvrte godine fizioterapije

s Fakulteta zdravstvenih studija u Sarajevu i jedan član udruženja.

Tom prilikom razgovarano je o misiji kanadske volonterske organizacije i o ulozi okupacione terapije. Članovi Team Canada HealingHands upoznali su se s misijom i vizijom Udruženja, te sa vrstom usluge, odnosno pomoći koju pružaju svojim članovima. Od 200 članova registriranih u Udruženju, dvadeset članova identificirano je za potencijalne kućne posjete. U višemjesečnoj korespondenciji između predstavnika Udruženja i voditelja tima kanadske volonterske organizacije, bio je dogovoren i planiran dolazak četiri okupaciona terapeuta, kako bi se formirala dva tima za kućne posjete, a sve u cilju obavljanja što većeg broja kućnih posjeta. Međutim, iz zdravstvenih razloga, četvrti član morao je otkazati svoj dolazak u Sarajevo, te je iz tog razloga bio oformljen samo jedan tim koji je od dvadeset planiranih kućnih posjeta uradio svega devet. Za potrebe njihovog rada, angažirana su i dva diplomirana fizioterapeuta, koji su pored stjecanja novih znanja imali ulogu i prevoditelja.

Tokom svake kućne posjete napravljene su detaljne informacije o osnovnoj potrebi svakog člana Udruženja, te vrsti pružene intervencije, a na osnovu tih informacija zaključeno je da većina članova ima slične probleme. Ti problem odnosili su se na menadžment dekubitusa, odnosno očuvanju integriteta kože, te na prevenciju i detekciju dekubitusa, na pravilno sjedenje, pravilno pozicioniranje, posturalnu potporu, tehnike koje povećavaju sigurnost transfera i mobilnosti, na adaptivna pomagala za pomoć u aktivnostima svakodnevnog života, kao što su hranjenje, pisanje i kupanje itd.

## Menadžment dekubitusa i integritet kože

Mnogi članovi Udruženja imaju problema s ulceracijom kože ili s crvenim površinama na koži koje se javljaju zbog korištenja invalidskih kolica, u kojima sjede na neadekvatnim antidekubitalnim jastucima ili ih čak nikako ne koriste. Za ovu populaciju postoji očigledan nedostatak raznovrsnosti izbora antidekubitalnih jastuka za invalidska kolica, s tim da se preferira ROHO zračni jastuk, koji može biti izuzetno kvalitetan izbor za pravilno raspoređivanje pritiska za vrijeme boravka u kolicima. Međutim, članovi koji koriste Roho jastuke ne znaju kako pravilno koristiti jastuk, ne znaju ga adekvatno napuhati, ne znaju kako pravilno provjeriti pritisak na sjedalnim kostima, pa sjede na poluispuhanim ili prenapuhanim jastucima. Nedostatak ovog znanja dovodi do daljnjeg narušavanja integriteta kože, kao i drugih pitanja povezanih s lošom udobnošću kolica. TCHH je uspio educirati određeni broj članova o pravilnom puhanju jastuka, praćenju promjena na koži, te preporukama za rasterećenje područja na kojem su već nastupile promjene.

## Sjedenje, pozicioniranje i posturalna podrška

Svi članovi udruženja koji su imali kućnu posjetu od strane TCHH imali su barem po jedna ručna invalidska kolica. Kod većine članova radilo se o funkcionalnim invalidskim kolicima, ali njihova podešenost nije bila idealna. Naprimjer, kod jednog člana naslon za noge bio je previsoko postavljen, uzrokujući tako povećan pritisak na jedno mjesto, odnosno na sjedalnu kost i uvjetujući ga tako na nepravilno, odnosno sakralno



sjedenje. Kod svih pregledanih članova nedostajali su tvrdi podmetači ispod antidekubitalnih jastuka, te su zbog toga i sami antidekubitalni jastuci bili ulegnuti. Ovaj nedostatak posturalne podrške i stabilnosti doprinosi stvaranju ulceracija kože, značajno otežanom repositioniranju u kolicima i neudobnosti u generalnom smislu. Pored naprijed navedenog, jako bitno je naglasiti da nijedna invalidska kolica nisu bila uravnotežena, odnosno nisu bila postavljena u gravitacionom centru, odnosno osovina stražnjih točkova nije se nalazila u odgovarajućem položaju. Uravnotežena invalidska kolica jesu ona kolica kod kojih se osovina zadnjih točkova nalaze u liniji srednjeg prsta opružene ruke pored tijela, kada je korisnik kolica u sjedećem položaju. Ovakvo podešavanje kolica neznatno

smanjuje stabilnost, ali znatno povećava i olakšava upotrebu kolica. Sva ova kolica imaju mogućnost prilagođavanja položaja osovine zadnjih točkova, ali su ona postavljena u znatno stabilnijem položaju, odnosno osovine zadnjih točkova postavljene su previše iza linije srednjeg prsta. Postavljanje invalidskih kolica na ovakav način rezultira povećanim naporom prilikom pokretanja kolica kako za korisnika, tako i za njegovatelja. Naročito veliki problem javlja se prilikom savladavanja prepreka kao što su trotoari.

## Tehnike sigurnog transfera

Veliki broj članova Udruženja iskazao je potrebu za dodatnom edukacijom o tehnikama sigurnijeg





transfera, jer, kako navode, tehnike transfera koje koriste su njihove tehnike, koje su sami usvojili na osnovu vlastitog iskustva. Upravo iz tog razloga članovi naglašavaju nesigurnost, a neki od njih imali su barem jedan pad zbog loše izvedenog transfera. Edukacija o ovoj problematici, za one članove kod kojih je postojala potreba za tim, zasnivala se na objašnjavanju adekvatne biomehanike tijela, pozicioniranju kolica i upotrebi i osiguravanju pomagala za transfer, kao što su: ploče za transfer, pojasevi za pomoć pri transferu te ograde za krevet.

### Adaptivna oprema (funkcionalna pomagala)

Za okupacione terapeute, adaptivna oprema ili funkcionalna pomagala su uređaji, nastavci, sprave, dodaci ili predmeti koji osobama s invaliditetom omogućavaju poboljšavanje njihove sposobnosti obavljanja aktivnosti svakodnevnog života. Korištenje funkcionalnih pomagala glavni je oblik povećanja neovisnog funkcioniranja i/ili fizičke sigurnosti. Primjeri ovih pomagala su: nastavci za olovke, razne vrste štitnika, zatvarači rajsferšlus, kukice za oblačenje, dugmad za cipele itd. U razgovoru s fizioterapeutima iz Sarajeva, saznalo

se da je prethodno spomenuta pomagala gotovo nemoguće kupiti i/ili da pojedinci (i zdravstveni radnici) nisu ni svjesni njihovog postojanja. Dok je druga adaptivna oprema, kao što su stolice za kupanje, nastavci za WC šolju, štapovi, dugačke hvataljke, vrlo česta i dostupna. U jednoj kućnoj posjeti OT su primijenili samo jedno malo adaptivno pomagalo za olovku, koje je bilo dovoljno da članici omogući da prvi put nakon pet godina ponovo napiše svoje ime.

Kanadski tim osigurao je veliku količinu opreme za članove Udruženja tokom kućnih posjeta, uključujući trije ručnih invalidskih kolica, kolica za toalet, šest antidekubitalnih silikonskih jastuka, dvije ploče za transfer s kolica na krevet i obratno, dva pojasa za pomoć pri transferu, zidni nosač za pomoć prilikom korištenja toaleta, povišenja za WC školjke, stolicu za tuširanje, tri gel antidekubitalna jastuka, veliki broj ortopedskih cipela, jednokratne i višekratne mušeme za krevete te pelene.

S ciljem utvrđivanja eventualne dobrobiti za članove Udruženja od samih kućnih posjeta TCHH tima, TCHH je sa Udruženjem dogovorilo da se provede kratko telefonsko anketiranje za svih devet članova koji su imali kućnu posjetu. Iako anketiranje

još nije provedeno, može se zaključiti da je rezultat kućnih posjeta pozitivan, jer je Udruženje u vrlo kratkom periodu nakon kućnih posjeta TCHH tima zaprimilo određeni broj telefonskih poziva od nekoliko članova, koji su izrazili svoju zahvalnost cijeneći njihov uloženi napor.

Prilikom prve posjete Sarajevu, TCHH su uspjeli identificirati četiri glavna, gore navedena problema, unutar populacije paraplegičara i kvadruplegičara. Međutim, razumno je pretpostaviti da ti problemi zahvataju i druge dijagnoze i populacije. Bilo bi korisno da TCHH kao partner bude angažiran u budućim posjetima kako bi utvrdio druge potencijalne potrebe za okupacionom terapijom. Ako se identificiraju dodatne potrebe i ako je TCHH dobrodošao da se ponovo vratiti, predstavnici ove organizacije će se zalagati za nastavak obrazovanja iz područja okupacione terapije, međutim, cilj mora biti održivo obrazovanje. Posjete, odnosno rad s pojedincima mogu biti korisni samo za tu osobu. Dok od seminara, radionica ili zajedničkih prezentacija s profesionalcima, studentima, osobama s invaliditetom, njegovateljima i trgovcima ortopedske opreme, korist može imati mnogo veći broj ljudi. Edukacija edukatora može biti izuzetno dobrodošla jer omogućava vrlo koristan i dugo godina održiv prijenos znanja. Osim naprijed navedenog, mora se napomenuti, da je pored ograničenog pristupa funkcionalnim pomagalima, nedovoljno i poznavanje uloge i funkcioniranja ovih pomagala, koja su primarna stručnost samo okupacionog terapeuta. Dodatno obrazovanje zdravstvenih profesionalaca po pitanju funkcionalnih pomagala, kao i načinu njihove izrade, bilo bi vrlo korisno velikom broju osoba s invaliditetom.



# *Izliječimo dekubitalne rane*

## *Riješite se bakterija i biofilma*

**PROVERENO**

### **Granuflex**



### **Aquacel Ag + Extra**



### **Aquacel Foam**



Hydrofiber™ Technology

*Dođite da iz široke palete proizvoda izaberemo baš one koji su vama potrebni*

*Bezbolno i djelotvorno*

**I** ORTOPEDIJA INTERNATIONAL

Salke Lagumdžije 12, 71000 Sarajevo  
Tel: 033 / 458-815; 033 / 468-710

ortoin@bih.net.ba  
www.ortopedija.ba



# Anes Mehić

Naš sagovornik osoba je s jednim od najtežih oblika invaliditeta – tetraplegijom. Zahvaljujući svojoj upornosti i inteligenciji uspio je, i pored svih prepreka koje su uobičajene u našem društvu, završiti srednju Mašinsko-tehničku školu i postati uspješan čovjek uključen u sve društvene sfere života ravnopravno s osobama bez invaliditeta

- Anese, mnogi naši čitaoci te poznaju, ali bismo te zamolili da nam se predstaviš.

Hmm, ja sam kao što znate Anes Mehić, nadimak Pajo, koji sam dobio kada sam bio mali, jer sam bio sam buckast, debeljuškast. U to vrijeme na TV-u je bila aktualna serija *Kamiondžije*, a glavni glumački likovi Pajo Čutura (Pavle Vuisić) i Živadin Jarić (Miodrag Petrović-Čkalja). Otud nadimak.

Kada sam se rodio kažu da je bio prekrasan proljetni dan, 25. aprila 1975. godine, i da sam i prije nego što sam rođen bio mnogo živahan, tako da sam se u stomaku vrtio i zapetljao pupčanu vrpцу oko vrata pa nisam mogao izaći normalno već na carski rez, pa sam po rođenju dobio titulu carevića. Rodio sam se u rodilištu u Tuzli, a prve tri godine života proveo sam u Miričini, rodnom selu moje majke. Poslije s roditeljima i starijim bratom selim u Lukavac u kojem i danas živim. Prije škole, sa šest godina, bio sam hiperaktivan s viškom energije. Da bi me smirili, izmorili, počinjem trenirati gimnastiku. Trenirao sam je sve do šesnaeste godine.

Bio sam veoma uspješan gimnastičar pa sam kao mali dječak kroz takmičenja obišao većinu gradova i republika bivše Jugoslavije i osvojio mnogo, mnogo, medalja i priznanja. Od dražih priznanja mi je izbor za Sportistu godine 1985. općine Lukavac. Zbog gimnastike škola je trpjela pa nisam bio neki odlikaš, a nisam se baš ni "volio" s učiteljicom.

Završivši osnovnu školu upisao sam srednju Elektrotehničku, ali tu se nisam "našao" te sam se 1992. godine, u 2. razredu, prebacio u Mašinsku školu. U to vrijeme počinje rat, i sva ta ružna dešavanja, pa se mijenja i "sistem" školovanja. U ratu 1994. godine nas deset učenika sabere jedan profesor i mi ti po podrumima završimo još dva razreda srednje škole i dobijemo diplome SSS – Mašinski tehničari. Mobilizacije me zakačila 1995. godine pa sam nekoliko mjeseci proveo u ratu kao inženjerac.

- Kao je došlo do tako teške povrede s kojom se i dan danas boriš?

Posljednji proljetni dani, topli, idealni za kupanje, 15. juna 1997.







godine. Bio rođendan jaranu. S djevojkama otišli na obližnje malo jezero. To je bivši površinski kop, akumulirala se voda i postalo prekrasno jezero – Ontario u Bistarcu. I tako, slavili rođendan, kupali se, zezali – moram reći i koje pivo popili. Kad je trebalo poći kući, ja zovem jarane na još jedno kupanje, na još nekoliko skokova. Djevojka se bunila – nemoj hajmo kući – a ja tvrdoglav k'o bik rekoh – odoh još samo jedan skok. Kako sam bio gimnastičar, uvijek sam nešto izvodio, neka salta pri skakanju, da se malo pravim važan pred djevojkama. Taj se put zatrčah s jednog uzvišenja nad vodom, tri metra visine. Napravio dva salta i skok u vodu. Nisam udario glavom o dno, već sam, valjda, u zraku cimmuo jako glavom a onda jak udar od vodu i prijelom dva vratna pršljena – C5-C6. Samo sam osjetio jaku bol u vratu, trnjenje cijelog tijela, trenutna oduzetost. Vidim nebo ispod površine vode, a ne mogu izroniti. Kroz glavu u sekundi proleti cijeli život i rekoh sebi to je kraj. Odjedanput osjetim ruku kako me za kosu izvlači na površinu. Jedva udahnem zrak. Pusti me ruka, pa opet pod vodu i opet agonija iščekivanje. Počnem gutati vodu, gubiti svijest. Opet, u zadnji čas, ruka me vuče za kosu: moja djevojka, u odjeći, koja je sve to gledala s obale, me spasila a onda svi jarani skočili. Našli neku dasku na koju su me položili, a kako su me izvukli uz to brdo a da vrat i glava nisu bili ničim fiksirani – Bog samo zna! Bilo im je bitno da me spase od utapanja. Sljedećih deset dana trauma iščekivanja. Operacije se i ne sjećam. Mjesec intenzivne njege, problemi s plućima, temperatura, dekubitusi, sve ono popratno što ide uz tešku povredu.

Najmanje se pričalo i razmišljalo o tome kako jedna mlada osoba

s 22 godine to psihički proživljava. Svi su samo razmišljali o tome da preživim. U jednom trenutku jedan mladi doktor mi je došao u vizitu. Ja u intenzivnoj prikopčan na sve te aparate za disanje. Iz čista mira, bez povoda, gledajući moj karton mi reče, tako hladno brutalno: "Ti nikada više nećeš moći hodati, sam jesti ili pišati..." Tek tada se urušio moj svijet.

Zbog tog doktora idiota, i zbog takvih idiota, sad se još jače borim za moje bolje sutra, bolje sutra i drugih koji će, možda, doživjeti moju ili sličnu sudbinu.

Poslije izlaska s intenzivne njege prebačen sam na ortopediju, pa onda na fizijatriju, gdje počinje borba i privikavanje na nove životne okolnosti, učenje života u koži jedne osobe s najtežim stepenom tjelesnog invaliditeta. U sekundi se promijenio cijeli moj život. Sada odjedanput svake sekunda života zavisíš od nekoga i nečije pomoći. I vječito pitanje, zašto baš ja i zašto se baš meni to desilo?

Prvu godinu boravio sam po raznoraznim rehabilitacijskim centrima Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, učio se sjediti u kolicima, radio svakodnevne fizikalne vježbe, istrenirao uriniranje i pražnjenje debelog crijeva, jer sad ste najedanput velika beba koja mora nositi pelene. Sva ta situacija teško je psihički i fizički podnošljiva, tako da sam prve tri godine, otkako sam nastradao, samo išao po nekim doktorima, hodžama, popovima, bioenergetičarima, raznoraznim iscjeliteljima tražeći lijek i spas ne bi li se oporavio i prohodao.

- **Ipak si se uključio u rad udruženja za osobe s invaliditetom. Zašto?**

Kad sam nastradao, samo sam razmišljao o tome da se oporavim, ozdravim, psihički padao i dizao se.

Imao sam strah od druženja s osobama s invaliditetom odbacujući to sve od sebe pod izrekom da ću ja ozdraviti i da tome ne pripadam. Jednog sam dana sasvim slučajno otišao do lokalnog Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize da vidim šta ondje rade i čime se bave osobe s invaliditetom. Tada počinje uključivanje u rad i borba u pokretu osoba s invaliditetom. Sve češće sam odlazio u Udruženje i zainteresirao se za prava osoba s invaliditetom. Ubrzo sam izabran u Upravni odbor Udruženja, a za nekoliko godina svojim angažmanom i radom dospio sam i do mjesta predsjednika.

Ogromna podrška mojih roditelja, brata i snahe, rodbine i, svakako, mojih prijatelja, pomoglo mi je da sve prebrodim, da se saberem i nastavim život. Nikad nisam pomislio da bih u ovakvom stanju mogao nešto raditi, pa i zaposlit se. Moje prvo radno iskustvo bilo je u IC "Lotosu", udruženju za osobe s invaliditetom, kao vanjski saradnik na časopisu *Inicijativa* koje izdaje "Lotos". To su bili i moji prvi mjeseci radnog staža. Kako je vrijeme prolazilo, saznao sam da bih mogao ostvariti i invalidsku penziju ako sakupim dovoljno radnog staža. Tada sam po isteku ugovora o radnom stažu u "Lotosu" odmah tražio i drugi radni angažman. Moje drugo zaposlenje je bilo u štampariji. Predivno iskustvo i stjecanje znanja i prijatelja. A onda se osniva Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom i sve se pojednostavljuje kod zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Preko Fonda se dosta lakše može naći posao i ostvariti "samozapošljavanje", tako da sam se ja zaposlio na neodređeno vrijeme u jednom preduzeću koje se bavilo uslugama Interneta. Nažalost, poslije 18

mjeseci to je preduzeće propalo ali sam, na svoju sreću, prešao raditi u "Intragu", preduzeću čiji je osnivač IC "Lotos". U "Intragu" sam stekao uvjete za prijevremeno penzioniranje, ali još čekam rješenje s obzirom na to da se nešto zakompliciralo. Nadam se skorom pozitivnom rješenju.

Trenutno sam bez stalnog zaposlenja, ali sam još mnogo angažiran i radno aktivan u matičnom Udruženju paraplegičara i oboljelih dječije paralize Lukavac i u Koaliciji organizacija Tuzlanskog kantona, ali ponajviše u udruženju "Doktori za osobe sa invaliditetom", u kojem držim predavanja za personalne asistente i korisnike personalne asistencije.

- **Cijenimo i radujemo se kad su u rad uključene osobe s invaliditetom najtežeg stepena. Ti si odličan primjer kako se može uskladiti teško stanje tetraplegije sa radnim aktivnostima.**

Kako sam vam na početku ispričao osnovno i srednje obrazovanje završio sam prije ovog mog "novog života", života u kolicima, života osobe s najtežim stepenom invaliditeta. Moje obrazovanje i životna škola osobe s invaliditetom nastavlja se čestim seminarima, radionicama, okruglim stolovima, forumima, konvencijama, sastancima na svim razinama vlasti, protestnim okupljanjima i samim pojavljivanjem u javnosti. O svom dosadašnjem radu sam sve rekao u prethodnom odgovoru.

- **Koja je bila tvoja glavna motivacija da se izboriš za svoje "mjesto u društvu"?**

Uf, teško mi baš jedno izdvojiti. Možda je odgovor u nekom mom revoltu protiv svog zdravstvenog stanja, da pokažem samom sebi, a i okolini, da i pored invaliditeta hoću

i mogu da doprinesem svom boljem i kvalitetnijem životu, životu svoje porodice, ljudi oko mene i životu drugih osoba s invaliditetom. Da dokažem da fizički / tjelesni nedostaci nisu izgovor da nešto ne možeš kad hoćeš da uradiš. Ja sam to na milion primjera pokazao i dokazao.

- **Zašto su osobe s invaliditetom, pogotovo mlade osobe, nedovoljno angažirane u školovanju i radu? Šta bi trebalo, na osnovu ličnog iskustava, poduzeti da se prevlada takva situacija i šta nju uzrokuje?**

Na osnovu ličnog iskustva osnovni krivac je sistem, tj. država. Zbog nepostojanje sistema za osobe s invaliditetom u državi i njenim entitetima, a shodno Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom, koju je Bosna i Hercegovina potpisala i ratificirala, imamo, naprimjer, problem personalne asistencije, koja jednoj mladoj osobi daje mogućnost školovanja i zaposlenja, samoodlučivanja, prava na izbor, da ne ovisi samo od porodice, roditelja i milosti drugih. Svakako, tu je i loš sistem obrazovanja za osobe s invaliditetom a i arhitektonske barijere koje nisu prilagođene različitim vrstama i stepenu invaliditeta. Ono šta bi trebalo poduzeti jeste to da se svako od nas individualno potruži i pokuša utjecati na promjene, od svoje lokalne zajednice pa do vrha vlasti, da osobe s invaliditetom izađu, da se pokažu, da su vidljive i da stalno i na svakom mjestu ukazuju na prava osoba s invaliditetom.

- **Svi imamo svoje želje pa nas zanima koje su tvoje prioritetne želje, kako u ličnom tako i društvenom životu i zajednici u kojoj živiš. Da li se one mogu ostvariti, i na koji način, s obzirom na tvoj invaliditet najtežeg oblika?**



Jo, želje i pusti snovi! Ja želim realno, u granicama mogućnosti. Valjda me život u kolicima tome naučio. Lična želja je da dok su roditelji živi uspijem sebi osigurati neki fin i pristojan život. Trenutno čekam drugostepenu komisiju za ostvarivanje penzije, pa se nadam da ću do objavljivanja ovog intervjua biti penzioner. Želja mi je i da zaživi sistem personalne asistencije, mada je to realno teško ostvarivo u ovakvom trenutno finansijskom okruženju, ali naše Udruženje i Koalicija intenzivno rade na tome u saradnji s udruženjem "Doktori za osobe sa invaliditetom" iz Sarajeva. Želim i da se otklone sve arhitektonske barijere u lokalnoj zajednici i već sam, kao predsjednik Udruženja, u završnim pregovorima a općinskim načelnikom da se svi trotoari u gradu spuste i prilagode osobama s invaliditetom. Ma imam ja još milion želja, ideja i projekata u glavi, započetih i planiranih, samo daj Bože malo zdravlja i snage, a za invaliditet je najmanja briga, sve može čovjek kad hoće. Ima ona uzrečica, uradit će onaj što hoće, a ne onaj što može.

Na privatnom planu želim da se oženim i osnujem porodicu.

- **Kakav je tvoj stav spram porodičnog života – ljubav, brak, djeca...?**

Rekoh da mi je želja da se oženim i zasnujem svoju porodicu. Mišljenja sam da svako ima pravo izbora na svoj emotivni, seksualni život, bračni status, bez obzira na stepen invalidnosti. Svakako da je brak veliki korak za osobe s težim stepenom invaliditeta, ali sve se to da uskladiti ako ima ljubavi i volje za životom. Ja sam, recimo, zaljubljen cijeli život i uvijek sam nekog volio i voljet ću...

- **Mnoge osobe bez invaliditeta imaju predrasude prema osobama s invaliditetom. Kako to doživljavaš i**



- **imaš li neku ustaljenu reakciju na one s barijerama u glavi ili se ona razlikuje od situacije?**

Uf, veoma sam osjetljiv po pitanju predrasuda u glavama pojedinaca. Uglavnom nastojim da se suzdržim od burnog reagiranja i uspijevam u tome. Ali kad nema izlaza, onda baš reagiram. Većinom to doživljavam tako da sebe uvjerim da ljudi ne poznaju dobro svijet osoba s invaliditetom i da se iz neznanja ne znaju ponašati. Ponekad i sam sebe uhvatim u predrasudama prema određenim skupinama, osobama, tako da mislim da je to jedna od ljudskih osobina. Smatram da na razbijanju predrasuda treba kontinuirano raditi i djelovati, kako na ličnom nivou tako i još više na društvenom.

- **Imaš li viziju svoje budućnosti u datim okolnostima? Naravno da se razlikuje od one kada nisi bio korisnik invalidskih kolica, a s obzirom na tvoju dokazanu snagu volje i upornost, možeš li nam reći koje su razlike, da li ih uopće ima?**

Iskreno nemam neku viziju budućnosti, a ponekad se bojim o njoj i razmišljati. Borim se danas i svakim budućim danom da mi budućnost

bude ugodnija i ljepša. A koje su razlike između vremena prije kolica i ovoga sada? Suštinski ne bi trebalo biti velike razlike, ali je činjenica da je osobama koje koriste invalidska kolica teže ostvariti ono što mogu ostvariti osobe koje ih ne koriste, odnosno osobe bez invaliditeta. Klasični sam bik u horoskopu, glavom kroz zid, samo da ostvarim ono šta sam naumio.

- **Kakva je situacija s arhitektonski barijerama u mjestu u kojem živiš i kako se boriš s fizičkim preprekama kojih, vjerujemo, ima kao i u svakom drugom mjestu u Bosni i Hercegovini?**

Moj grad, barem njegovo uže jezgro, jedan je od najgore prilagođenih u bh. entitetu Federaciji Bosne i Hercegovine, što je potvrđeno iz raznih "izvora", a takvo je i moje iskustvo. Pogotovo kada je u pitanju prilagođenost trotoara. Ali, kao što rekoh maloprije, u završnim smo dogovorima s općinskim načelnikom oko rješavanja tog problema. Pozitivan pomak je kod objekata od javnog i kulturnog značaja, gdje se situacija znatno poboljšala i to zahvaljujući osobama s invaliditetom i stalnom ukazivanju na arhitektonske



barijere. Provodeći projekt “Stop barijerama” radili smo istraživanje, fotografirali svaki trotoar, objekt od javnog, kulturnog i stambenog značaja. Izradili smo i izdali ilustriranu publikaciju sa svim informacijama o postojanju arhitektonskih barijera i to prezentirali na velikom okruglom stolu. Podijelili smo publikaciju po svim ustanovama, načelniku općine, općinskom vijeću, direktorima ustanova i to je, vjerujte, dosta pomoglo i urodilo plodom. Dom zdravlja je dobio dvije rampe i lift, osnovne škole u potpunosti su prilagođene, zgrada Općine, pošta, biro za zapošljavanje, Zavod zdravstvenog osiguranja i Centar za socijalni rad, dobili su rampe. Znači može se, samo ih treba potaknut i ukazat na problem.

- **Postoji li nešto konkretno i realno moguće što bi ti moglo poboljšati i olakšati život u današnjem vremenu?**

Malo ću biti dosadan, ali to je svakako servis personalne asistencije. Za osobu s teškim invaliditetom, poput mene, imati nekog ko je djelimično ili stalno uz vas, imati nekoga ko je zamjena za vaše ruke i noge, ko završava sve ono što vi fizički ne možete,

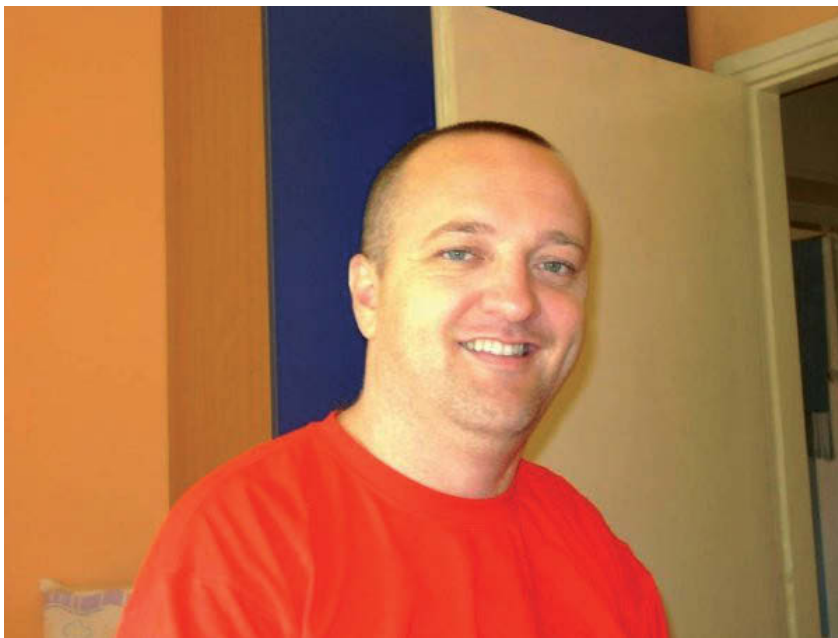
e to je nezamjenjiv osjećaj. Mnoga istraživanja pokazala su da je osnivanje servisa personalne asistencije efikasnije i jeftinije od smještanje jedne mlade i perspektivne osobe s visokim stepenom invaliditeta u neki kolektivni smještaj ili starački dom. Vjerujte mi, kada vidite jednu osobu s invaliditetom, s težim oblikom invaliditeta, najmanji problem je to što ne može da hoda...

- **Tvoje stanje iz medicinskog aspekta invalidnosti jedno je od najtežih. Jesi li odustao od liječenja ili i dalje nešto poduzimaš za poboljšanja svoga stanja. Danas se mnogo priča o liječenju s matičnim ćelijama. Šta misliš o tome?**

Od onih sam koji nikada ne odustaju. Pokušao jesam i pokušavat ću sve dok ima nade. Trudim se zdravo živjeti, pravilno se hraniti, održavati tjelesnu masu. Vježbam povremeno, koliko mi to zdravlje dopušta i kada mi, pošteno da kažem, nije mrsko. Jedna mi je drug još 2012. godine poslao novinski članak o momku iz Srbije koji je u stanju tetraplegije i koji je išao na transplantaciju matičnih ćelija, tako da me to zainteresiralo

pa sam ga kontaktirao i dugo se o tome raspitivao. Stupio sam u kontakt s klinikom u Beču i doktor mi je kazao da uradim MRI (magnetnu rezonancu) mjesta ozljede i pošaljem mu nalaze sa svom ostalom medicinskom dokumentacijom, što sam i uradio. Sastao se konzilij, pregledali su moju dokumentaciju i rekli da sam pogodan kandidat za transplantaciju. Poslali su mi predračun na otprilike 30.000 eura. U dogovoru s porodicom i prijateljima postavio sam objavu na Facebook, da trebam finansijsku pomoć za liječenje, tj. za transplantaciju matičnih ćelija. U rekordnom roku su se svi digli u gradu, od običnih građana, do udruženja, kao što je udruženje “Dobri Ljudi”, koji su preuzeli glavnu ulogu u prikupljanju para, organiziranjem koncerata, sportskih događaja, prodavanju kolačića i na još mnogo drugih načina. Mnogi sugrađani koji žive i rade vani, u Evropi, i mnogi koji su tada radili za američku vojsku u Iraku i Afganistanu samoorganizirano su prikupljali pare, tako da sam veoma brzo ima novac za tri tretmana transplantacija matičnih ćelija.

Istovremeno sam prikupljao svu potrebnu medicinsku dokumentaciju i nalaze, da ne bih radio te pretrage u Beču, jer bi to tamo bilo mnogo skuplje i morao bih ostati u Beču mnogo duže. Otišao sam u Beč u oktobru 2012. godine na ugovoren termin. Konzilij je sve nalaze pregledao i odmah za sutra zakazao moju prvu transplantaciju. Sam proces transplantacije veoma je jednostavan. Uspavaju te i izvade / punktiraju, s velikim iglama, likvor i tečnost koja se nalazi oko kičmenog stuba, 350-400 mililitara, i to ubace u neku mašinu koja izdvaja vaše matične ćelije od ostatka krvi i druge tekućine. Zatim u laboratoriji dodaju u matične ćelije neku hranu



supstance za brži rast i razvijanje. Potom to sve vraćaju u vaš organizam intravenozno, putem infuzije i direktno nazad u likvor, u kičmenu moždinu, iznad i ispod povrede na od 6 do 8 mjesta. Sve to traje od 5 do 6 sati. Jednu noć prenoćite i sutradan ste spremni da idete kući. Naravno, kupite hrpu nekih lijekova za održavanje, umnožavanje i hranjenje novih matičnih ćelija i dadnu vam preporuka da u narednih devet mjeseci stalno idete na rehabilitaciju, na intenzivne vježbe. Između prve i druge transplantacije osjetio sam trnjenje u rukama, osjet na dodir mi se spusti od dva do tri centimetra. E, sad, je li to od transplantacije ili od svakodnevnih vježbi ne znam.

Uradio sam sveukupno tri transplantacije. Sve vrijeme između transplantacija bio sam po rehabilitacijskim centrima i uporno vježbao. Da se nešto posebno desilo, iskreno, nije. Nije se bilo šta od funkcija ni oporavilo ni vratilo. Ništa. Ipak se nisam previše razočarao. Tako je to u životu, dok ne probaš ne znaš da li si uspio ili pogriješio. U svakom slučaju ne predajem se. Čekam neki drugi "čudotvorni" lijek, neku drugu priliku.

Najljepše u svom tom iskustvu je to da sam vidio i osjetio koliko su ljudi dobri i još osjećajni i kako hoće pomoć kad zatreba. Hvala još jednom svima koji su mi pomogli na bilo koji način...

- Već si nam odgovorio na pitanje o tvojim aktivnostima u Udruženju paraplegičara i oboljelih od dječije paralize u Lukavcu, u Informativnom centru za osobe s invaliditetom "Lotos" iz Tuzle. Ali, pitamo ponovo jer nismo dobili odgovor koliko si zadovoljan svojim angažmanom i da li su tvoje Udruženje i IC "Lotos" u dovoljnoj mjeri koristili i koriste li tvoje znanje i iskustvo?

U posljednje sam vrijeme manje aktivan u "Lotosu", a više radim u Koaliciji koja okuplja devet udruženja s područja Tuzlanskog kantona, a kojoj je lider IC "Lotos", tako da još saradujem s "Lotosom" a ponajviše sa mojom dragom prijateljicom Fikretom Hasanović. Sad, da li Udruženje dovoljno koristi moje znanje i iskustvo? Pa, nisam u to siguran, jer smatram da bi se mogli više i dosta bolje iskoristiti.

- Kakvo je tvoje mišljenje o radu i društveno-političkom utjecaju udruženja osoba s invaliditetom, njihovih saveza, koalicija i ostalih oblika udruživanja i saradnje, u borbi za prava osoba s invaliditetom i njihovim statusom u društvu?

Mišljenje o tome je veoma pozitivno. Samo udruženi možemo postići ono što nam pripada. Podržavam sva udruženja, saveze i koalicije. Znam da ima previše registriranih udruženja, koje se često "dupliraju", i sve su manje kvalitetni. Bilo bi dobro da se ujedini u jednu krovnu organizaciju na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, a da se izbjegne "usitnjavanje / umnožavanje" udruženja, čime cjelokupni pokret za osobe s invaliditetom gubi na svojoj snazi a povećavaju se budžetski korisnici.

- Da li i do koje mjere udruženja, kao NVO (ili OCD), mogu poboljšati status i ostale potrebe osoba s invaliditetom u društvu i u odnosima spram vlasti i zakonodavstva i na koji način?

Bilo bi dobro da udruženja izađu iz okvira rada pisanja molbi za donacije i kuknjave kako nema novaca u budžetu za rad udruženja. Udruženja bi trebala da se više udružuju u saveze, koalicije, i da što više suraduju s lokalnom i kantonalnom

zakonodavnom i izvrsnom vlašću. Da rade na "vidljivosti" osoba s invaliditetom i na inkluziji. Obrazovanje je, po meni, izuzetno bitno, kao i stalna promocija prava osoba s invaliditetom, te ukazivanje na arhitektonske barijere itd.

- Koji model organiziranja osoba s invaliditetom smatraš najefikasnijim za ostvarivanje prava osoba s invaliditetom predviđenim Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom a s obzirom na to da ju je Bosna i Hercegovina potpisala i ratificirala?

Svakako su to savezi i koalicije organizacija osoba s invaliditetom, s jakim liderima koji su educirani i upućeni u sadržaj UN konvencije o osobama s invaliditetom, stručni reprezentativni pregovarači, timski igrači koji poznaju zakone, koji već imaju uspostavljene kvalitetne kontakte s nadležnim predstavnicima vlasti, koje i sama vlast, na svim nivoima, uvažava i poštuje.

- Primjetno je da nema ili je izuzetno malo osoba s invaliditetom, posebno onih najtežeg stepena, na političkoj sceni Bosne i Hercegovine. Jesu li tome uzrok još prisutne društvene predrasude spram osoba s invaliditetom ili ima i krivice, zbog nedostatka volje, i kod samih osoba s invaliditetom? Imaš li konkretan prijedlog za veće političko angažiranje osoba s invaliditetom kao stvarnih, reprezentativni, političkih predstavnika ove populacije?

Kako i u drugim sferama života u Bosni i Hercegovini tako i u pokretu osoba s invaliditetom vladaju podijeljenost i borba za ličnu korist. Smatram da u tome leži najveća krivnja što nema ili je sve manje osoba s invaliditetom na političkoj sceni. U velikoj

mjeri ulogu u tome, svakako, igraju i predrasude, a i nedovoljna zainteresiranost samih osoba s invaliditetom.

Konkretan prijedlog bi bio da se odredi zakonska kvota, procent, koliko mora biti mjesta u parlamentu, odnosno skupštinama i vijećima (na svim nivoima vlasti), za osobe s invaliditetom a na osnovu njihovog broja u državi, entitetima, kantonima, gradovima, općinama. Također, i same osobe s invaliditetom trebale bi se individualno više angažirati u radu stranaka. Na svom primjeru mogu reći da bi sve stranke u toku predizborne kampanje na lokalnom nivou rado vidjele mene na svojim skupovima, čak su mi nudili i mjesta na listama.

- **Kao osoba s visokim stepenom invaliditeta postigao si zaista znatan uspjeh u dosadašnjem životu i radu prvenstveno zahvaljujući samom sebi. Upućuje li to na činjenicu da domaće društveno-političke institucije i drugi relevantni društveni faktori slabo posvećuju pažnju potencijalu koje posjeduju osobe s invaliditetom, odnosno jesi li imao konkretnu društveno-institucionalnu pomoć u sredini u kojoj živiš?**

Vjerujem da ima dosta diskriminacije i opstrukcije u radu i životu osoba s invaliditetom od strane društva, ali ličnog sam mišljenja da je to sve i do nas, do osoba s invaliditetom. Recimo, ja se u svojoj lokalnoj zajednici baš trudim da budem "viđen", da sam prisutan u svim sferama života, na kulturnim, sportskim, pa ponekad i na vjerskim skupovima, ali i kada su i protesti ili promocije, ili kada treba dati podršku nekome ko to zaslužuje. Vjerujte da sam rado viđen i dobrodošao kod političara i nosilaca vlasti u svojoj općini. Mogu se pohvaliti da sam 2015. godine za Dan općine dobio plaketu kao Počasni građanin za doprinos i rad u

zajednici u poboljšanju kvalitete života i prava osoba sa invaliditetom. U lokalnom fudbalskom klubu član sam Skupštine. Uglavnom sam do sada imao jaku podršku u svome radu u vezi s osobama s invaliditetom.

- **Jesi li zadovoljan javnim informiranjem i promoviranjem prava i potreba osoba s invaliditetom putem svih vrsta medija i smatraš li da bi barem javni medijski servisi trebali imati obavezu, naprimjer, stalnog termina na temu: osobe sa invalidnošću i njihova prava, potrebe, uloga u društvu, primjena u praksi Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom itd.?**

Što se tiče informiranja i javnog pojavljivanja osoba s invaliditetom u svim medijima, toga nika da nije dosta. Jedno je vrijeme bila neka emisija, jednom mjesečno, ali sam mišljenja da bi barem na javnom državnom ali i na federalnom RTV servisu trebalo uvesti termin za edukativnu kontakt emisiju u kojoj bi se pričalo o problemima i pravima osoba s invaliditetom. Da se napravi neki koncept, da gostuju ministri zdravlja i socijalne politike, pravni stručnjaci iz oblasti prava osoba s invaliditetom, direktori zavoda zdravstvenog osiguranja, ljekari i osobe s invaliditetom. Da se osobe s invaliditetom mogu javiti direktno u program i iznijeti svoje mišljenje, stavove i probleme. Svakako da bi u radijskom programu taj termin trebao biti na sedmičnom terminu, a da se osobe s invaliditetom angažiraju u osmišljavanju koncepta emisija i da dobiju uloge moderatora i voditelja programa. Jer ko o nama bolje zna od nas samih?

- **Imaš li svoj životni moto?**

Učini bar jedno dobro djelo pa ćeš vidjet kako je to lijep osjećaj.

- **Časopis *Paraplegija i Mi* rade paraplegičari a izdaje naš Savez u kojem je članica i tvoje Udruženje. U prvom smo se broju tako i predstavili, pa bismo voljeli da nam kažeš svoje mišljenje o časopisu, da li imaš neke prijedloge za dodatni sadržaj ili poboljšanje?**

Prvo, drago mi je što je Savez pokrenuo časopis *Paraplegija i Mi*. Časopis je kvalitetan, svakim brojem je sve bolji, edukativan je, zanimljiv i svrsishodan. Baš pravi za osobe s invaliditetom, putem kojeg se mogu informirati o pravima osoba s invaliditetom i naći dosta korisnih i zanimljivih tekstova. I što je najvažnije, da se osobe bez invaliditeta mogu kroz časopis bolje upoznati i približiti osobama s invaliditetom i njihovim životnim sudbinama, problemima i pravima.

Bilo bi dobro da časopis izlazi barem jednom mjesečno, da se poveća tiraž i da se distribuira na kućne adrese osoba s invaliditetom. Bilo mi je zadovoljstvo da me intervjuirate za časopis *Paraplegija i Mi* i radujem se budućem druženju i saradnji.

- **Imaš li možda neku poruku i savjet za mlade osobe s invaliditetom, a koje bi se željele angažirati na svojoj ličnoj edukaciji i u borbi za ostvarivanje svojih prava garantiranih Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom?**

Prvo i najvažnije jeste da se školuju, ako su u mogućnosti, jer je to najvažnije u životu osobe s invaliditetom. Treba da se što više uključe i angažiraju u radu udruženja, saveza i pokreta osoba s invaliditetom. Trebaju se boriti za svoja prava i prava ostalih osoba s invaliditetom, da se ne zadovoljavaju sitnicama, da uvijek teže ka boljem. Da se ne stide svoga invaliditeta i da uživaju u životu. Svaki dan treba da uživaju kao da je to posljednji dan života.



# Siguran partner u brizi o zdravlju

Zenica, Fra Grge Martića br. 10  
(Kod zgrade Socijalnog)  
T + 387 32 200 800 • F + 387 32 200 801  
M + 387 62 350 603

# cemedic

medical support

cemedic d.o.o. - Podružnica Travnik  
UL. Bosanska 99  
T + 387 30 503 091

## Postoperativni program za žene



- Estetske dojke
- Grudnjaci
- Perike
- Pribor za održavanje

• Udovoljeni visoki zahtjevi korisnika, kako u pogledu funkcionalnosti, komfora, estetike, tako i u pogledu pristupačnosti i raznovrsnosti.

## Steznici, korzeti, ortoze postoperativni steznici



## Antidekubitalna pomagala



## Medicinska oprema



## Program za dijabetičare

- Aparat za mjerenje glukoze u krvi (izvedbe za djecu i odrasle)
- Penovi za inzulin
- Lancete i ostali pribor



## Tlakomjeri

- Profesionalni
- Za ličnu upotrebu



## Stoma program



- Kolostoma vrećice jednodjelne i sa podlogom
- Urostoma vrećice jednodjelne s ispustom i u kombinaciji s podlogom
- Ileostoma vrećice jednodjelne i u kombinaciji s podlogom
- Sredstva za potporu i njegu steznici i kreme za stomu

## Ortopedska pomagala



- Ortopedski ulošci uz besplatan pregled stopala



- Ortopedska obuća



## Program za inkontinenciju



- Pelene za djecu i odrasle
- Kateteri
- Urinari
- Vrećice za urin
- Steznici za fiksaciju pomagala



## medicinske čarape, kompresivna i preventivna odjeća



- Dokoljene, natkoljene i hulahop čarape - različite kompresije
- Ručavi, kompresivna odjeća za rame i druge dijelove tijela
- Antiembolička odjeća

## Slušni centar cemedic

Audiometrija pregled sluha • Digitalni slušni aparati • Kompjutersko podešavanje slušnog aparata • Baterije, standardne olivice i pribor

cemedic



- U VLASTITOM SERVISU NUDIMO izradu individualnih olivica
- Izradu kućišta za kanalne slušne aparate • servis slušnih aparata
- Čišćenje i održavanje slušnih aparata • savjetovanje

Prvo prodajno mjesto u Zeničko dobojskom kantonu za slušne aparate i svakodnevni servis za osobe sa oštećenjem sluha



Izbor slušnog aparata uz besplatan pregled sluha

[www.cemedic.ba](http://www.cemedic.ba)

Na osnovu ugovora vršimo isporuku medicinskih sredstava na "potvrdu" Zavoda zdravstvenog osiguranja ZE-DO kantona i Zavoda zdravstvenog osiguranja SBK/KSB

# “Otto Bock Adria” d.o.o. Sarajevo

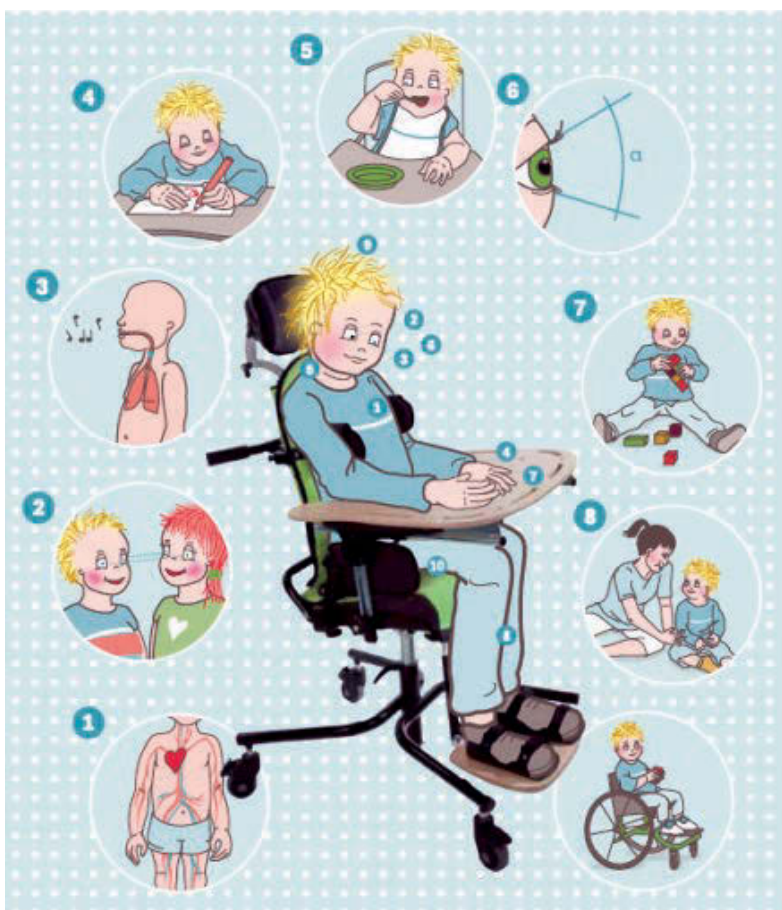
Poštovani čitaoci, predstavljamo vam firmu “Otto Bock Adria” d.o.o. Sarajevo koja u svom asortimanu ima široku paletu proizvoda namijenjenih osobama s invaliditetom, za odrasle i djecu

**M**obilnost za svakoga znači nešto drugo. Za jedne je to fizička pokretljivost, za druge socijalna nezavisnost i stil života. To se jednako odnosi i na osobe koje u svakodnevnom

životu ovise o invalidskim kolicima ili drugim pomagalicama za kretanje. Oni od pomagala očekuju da budu praktična i funkcionalna ali i da budu u skladu sa svakodnevnim potrebama i načinom života

korisnika, jer svaki korisnik kolica ima svoje strasti, snove i potrebe.

Kompaniju “Ottobock” osnovao je 1919. protetičar Otto Bock koji je početkom 20. stoljeća promijenio način na koji su se do tada



## Zašto sjedenje?

- 1 Potiče cirkulaciju i tlak
- 2 Omogućuje interakciju u razini očiju
- 3 Poboljšava respiraciju i kontrolu glasa
- 4 Osigurava više neovisnosti
- 5 Poboljšava unos hrane i motoričku funkciju usta i jezika
- 6 Omogućuje promjenu perspektive
- 7 Više mogućnosti za igru jer dijete koristi ruke za igru umjesto za potporu
- 8 Poticanje svjesnosti
- 9 Uvjeti za kretanje (mobilnost s invalidskim kolicima)





radile protetičke opskrbe. Danas je "Otto Bock'Health Care GmbH", čije se sjedište nalazi u Duderstadtu u Njemačkoj, vodeća svjetska kompanija za razvoj i proizvodnju ortopedskih pomagala: proteza i ortoza, invalidskih kolica i materijala.

Firma "Otto Bock Adria" d.o.o. Sarajevo dio je tog svjetskog koncerna i na teritoriji Bosne i Hercegovine posluje dvadeset godina.

U našem timu od 27 uposlenih nalaze se doktor, diplomirani defektolog, fizioterapeuti, ortopedski tehničari, osoblje certificirano za rad s invalidskim kolicima, kao i njihov servis te osoblje u administraciji.

U "Otto Bock Adriji" d.o.o. Sarajevo možete kupiti sve vrste ortopedskih pomagala, od standardnih gotovih do individualno izrađenih

pomagala, kao i najsavremenijih kompjuteriziranih proteza. Raspoložemo i kvalitetnim REHA programom standardnih, aktivnih i elektromotornih invalidskih kolica, te kolica za djecu s poteškoćama u razvoju.

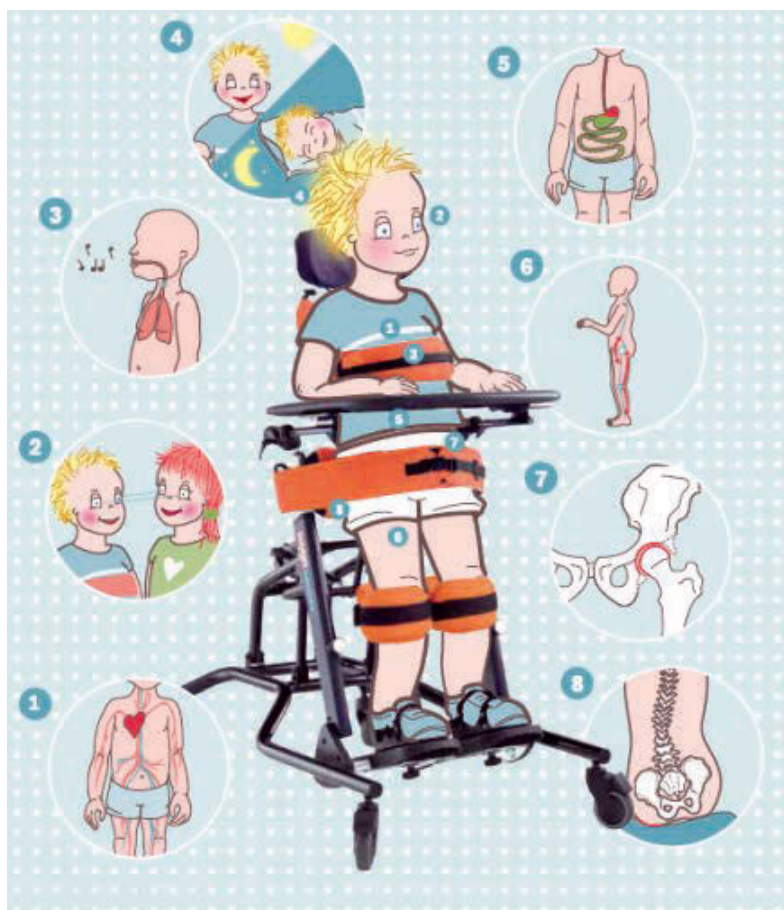
Nudimo Vam širok program steznika (Rehband i Medical), polugotovih uložaka, kao i ortopedskih uložaka izrađenih po individualnom otisku.

Osnovni cilj kompanije jeste omogućiti korisnicima adekvatnu i vrhunsku opskrbu neophodnim pomagalom i upravo zbog toga velike napore ulažemo u praćenje svjetskih trendova i proizvodnju što kvalitetnijih i naprednih pomagala.

Svakodnevno se susrećemo sa korisnicima i njihovim problemima prilikom pronalaska adekvatne

opskrbe iz oblasti invalidskih kolica te smo kompanija koja korisnicima na licu mjesta nudi "cijeli paket". Na jednom mjestu korisnici mogu izvršiti pregled, dobiti potrebnu konsultaciju i stručnu pomoć prilikom odabira adekvatnog pomagala i obaviti njegov servis.

"Otto Bock Adria" ima uspješnu dugogodišnju saradnju sa svim fondovima zdravstvenog osiguranja, klinikama, zdravstvenim ustanovama, udruženjima RVI i svim udruženjima koja okupljaju osobe sa dodatnim potrebama. Podržavamo i pratimo rad udruženja na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine te nastojimo, koliko smo u mogućnosti, pomoći u organizaciji raznih sportskih i društvenih dešavanja i biti dio njih.



## Zašto stajanje?

- 1 Potiče cirkulaciju i tlak
- 2 Omogućuje interakciju u razini očiju
- 3 Poboljšava respiraciju i kontrolu glasa
- 4 Poboljšava opće stanje organizma, koncentraciju i obrasce spavanja
- 5 Potiče probavu, funkciju crijeva i pražnjenje mjehura
- 6 Isteže mišiće i sprječava pojavu kontraktura
- 7 Potiče sazrijevanje zglobova kukova tijekom ranog razvoja
- 8 Poboljšava stanje kože koja je pod opterećenjem tijekom sjedenja







Standardna i aktivna kolica



Antidekubitalni jastuk Terra Flair



Elektromotorna kolica

## Čemu ortopedska pomagala?

Poznato je da su ortopedska pomagala dio života osoba s invaliditetom, pogotovo onih sa najtežim oblikom tjelesnog invaliditeta. Ortopedska pomagala poboljšavaju kvalitetu života, potiču samostalnost i nezavisnost, podižu nivo samopouzdanja, povećavaju nivo mobilnosti, olakšavaju kretanje, prate terapiju, ispravljaju patološko držanje i kretanje, podržavaju optimalan i stabilan položaj tijela, podržavaju aktivnosti svakodnevnog života, potpomažu društvenu integraciju, smanjuju kontrakturu, pomažu članovima porodice i pomoćnicima, izbjegavaju asimetriju, sprečavaju sekundarne ortopedske probleme, reguliraju tonus mišića, a neka od pomagala djeluju i preventivno protiv dekubitusa.

## Pomagala za dječju rehabilitaciju

Program dječje rehabilitacije sadrži čitav niz pomagala: za pozicioniranje, stajalice, hodalice, kolica, pomagala za kupaonicu, te mnoštvo dodataka. Korištenje ovih pomagala znatno doprinosi u postizanju željenih rezultata u procesu razvoja djeteta sa specifičnim potrebama. Ono jednostavnije stječe nove vještine, uspješnije

savladava nove izazove i otkriva nove prostore za igru i interakciju.

Svako dijete je posebno. Stoga i svaka opskrba ortopedskim pomagalom mora biti posebna i samo njemu prilagođena. Stručni tim "OttoBock" pomaže u ispravnom odabiru i prilagodbi ortopedskih pomagala primarno prema njihovoj primjerenosti i korisnosti za svakodnevni život i postizanje terapijskih ciljeva. Stručni tim s iskustvom u radu s djecom napraviti će procjenu djeteta te dati svoju preporuku pomagala. OttoBock omogućuje stručne konsultacije, probe opskrbe, vrhunska pomagala i naknadno praćenje korisnika.

Kako bi se osobama s poteškoćama omogućilo postizanje većeg nivoa samostalnosti u svakodnevici, kao i bolja kvaliteta života, prije svega je potrebno posmatrati svakodnevne izazove sa stajališta tih osoba, kako bi se moglo blisko sarađivati s terapeutima, osobama s poteškoćama i članovima porodice na razvoju najboljih mogućih rješenja koja ispunjavaju sve pojedinačne potrebe. Zahvaljujući dugogodišnjem iskustvu i asortimanu proizvoda koji se kontinuirano povećava – od invalidskih kolica na ručni i elektromotorni pogon, do proizvoda za dječju rehabilitaciju i posebnih upravljačkih sistema – možemo ponuditi korisnicima nove mogućnosti za lakše svladavanje vještina svakodnevnog

života. Za djecu s ograničenom mobilnošću razvili smo 24-satni koncept kao asortiman proizvoda koji pruža danonočno olakšanje i potporu roditeljima i njihovoj djeci.

Naš cilj su individualna rješenja za opskrbu koja našim korisnicima pružaju maksimalnu mobilnost, samostalnost i terapijsku potporu.

U našem asortimanu nudimo Vam razne tipove invalidskih kolica, dječja, rađena prema "mjeri" svakog djeteta, standardna, koja osiguravaju optimalnu opskrbu za starije korisnike, osoba s reumatskim tegobama ili neurološkim deficitima, aktivna, koja su iznimno lake pokretljivosti, male težine, s mnoštvom mogućnosti za individualnu prilagodbu namijenjena korisnicima koji su u svakodnevnoj potrazi za novim izazovima, sportska, specijalna kolica namijenjena za najzahtjevnije korisnike koji se bave sportovima za osobe s invaliditetom. Ostala pomagala uključuju sjedne sisteme te različite jastuke koji su odlična preventiva protiv dekubitusa.

Prema riječima dr. Mirjane Močević, direktorice firme "Otto Bock Adria" d.o.o. Sarajevo, svi uposleni su na raspolaganju korisnicima i tu su da im pruže pomoć, potrebnu informaciju i omoguće odabir najboljih mogućih rješenja za njihove probleme.



# ottobock.

**Počeli smo kao mali tim sa plemenitim zadatkom – svoje resurse i znanje maksimalno upotrijebiti kako bi pomogli onima kojima je naša pomoć najpotrebnija.**

Otto Bock Adria d.o.o. Sarajevo je bosanska firma i dio je velikog koncerna njemačke kompanije Otto Bock Health Care GmbH. Na teritoriji Bosne i Hercegovine posluje od 31.03.1997.godine.

Počeli smo kao mali tim sa plemenitim zadatkom – svoje resurse i znanje maksimalno upotrijebiti kako bi pomogli onima kojima je naša pomoć najpotrebnija. Polako smo rasli, razvijali se i danas, 20 godina kasnije, ponosni smo na svojih 30 uposlenika, novu poslovnu zgradu i tri poslovne jedinice.

Naše prostorije opremljene su savremenom opremom iz oblasti ortopedске tehnike i prilagođene potrebama naših korisnika. Svojim korisnicima nudimo širok izbor svih vrsta ortopedskih pomagala individualne izrade te sve vrste steznika i bandaža kao i pomagala za hodanje.

20 godina sa Vama – 20 godina za Vas!

Quality for life

*20 godina sa Vama!*



**Otto Bock Adria d.o.o. Sarajevo**  
Ramiza Salčina 85 | 71 000 Sarajevo  
T +387 33 255 400  
F +387 33 255 401  
obadria@bih.net.ba

**Poslovna jedinica Tuzla**  
Slatina 4 | 75 000 Tuzla  
T/F +387 35 369 899  
obatusla@bih.net.ba

**Poslovna jedinica Bihać**  
Ceravačka brda 109 | 77 000 Bihać  
T/F +387 37 316 992  
obabihac@bih.net.ba

**Poslovna jedinica Mostar**  
Ante Starčevića 32 E | 88 000 Mostar  
T/F +387 36 318 880  
obamostar@ottobockadria.com.ba

[www.ottobockadria.com.ba](http://www.ottobockadria.com.ba)

*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Tuzla*

# Naši atletičari na 48. memorijalu prof. Bojana Hrovatina u Sloveniji

Savez paraplegičara Slovenije organizirao je 48. memorijal profesora Bojana Hrovatina u atletskim disciplinama za paraplegičare i tetraplegičare. Sponzor memorijala bila je općina Slovenj Gradec, a realizator takmičenja Udruženje paraplegičara Koruške.

Takmičenje je imalo međunarodni karakter s učešćem ekipa iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Makedonije i Bosne i Hercegovine. Takmičenje je održano od 8. do 10. septembra 2017. godine na stadionu Sportskog centra 'Slovenj' u Slovenj Gradecu. Učestvovala su 74 takmičara, koja su se natjecala u disciplinama bacanje kugle, bacanje koplja i bacanje diska, te u trkama u invalidskim kolicima na 100, 200 i 400 metara, u muškoj i ženskoj konkurenciji.

Svečanom otvaranju 48. memorijala prof. Bojana Hrovatina prisustvovali su Dane Kastelic, predsjednik Saveza paraplegičara Slovenije, Primož Jeralič, predstavnik Paraolimpijskog komiteta Slovenije, i Damjan Hovnik, predsjednik Udruženja DP Koruške, domaćina Memorijala. Nakon pozdravnog govora Igre je otvorio najpoznatiji slovenski sportist paraolimpijac Henrik Plank, atletičar iz Celja.

Bosnu i Hercegovinu i Savez paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine predstavljala je ekipa Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Tuzla u sastavu: Nedžad Pirić, Fikreta Hasanović i Sumbila Smajlović.

Predstavnici Bosne i Hercegovine i Saveza paraplegičara i oboljelih

od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine ostvarili su zapažen rezultat u pojedinačnoj konkurenciji.

U troboju (bacanje kugle, diska i koplja) Sumbila Smajlović osvojila je srebrnu medalju, a Fikreta Hasanović bronzanu medalju.

Ekipno, najuspješnija je bila reprezentacije Slovenije, ispred Crne Gore, Srbije i Makedonije. Bosna i Hercegovina osvojila je peto mjesto, ispred Hrvatske.

Takmičenje su uspješno vodili Marina i Janez Hudej, koji su bili zaduženi i za praćenje takmičenja, evidentiranje i sumiranje rezultata na osnovu kojih su bodovanjem utvrđeni plasman, kao i pobjednici i dobitnici medalja.

Po završetku takmičenja upriličena je podjela medalja i pehara najboljim takmičarima i ekipama. Tom prilikom svim učesnicima 48. Memorijala prof. Bojana Hrovatina na učešću se zahvalio gradonačelnik Slovenj Gradeca Antun Čas, a medalja i pehare uručio je Dane Kastelic, predsjednik Saveza paraplegičara Slovenije.

Naši predstavnici zahvalili su domaćinu na pozivu za učešće na 48. memorijalu, kao i na veoma dobroj organizaciji ovog značajnog takmičenja i srdačnom prijemu i gostoljubivosti tokom boravka u Slovenj Gradecu.





*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Zenica*

# Međunarodni šahovski turnir “Titel 2017” – Srbija

U organizaciji Udruženja paraplegičara i kvadriplegičara “Tisa” iz Titela, Srbija, održan je Međunarodni šahovski turnir za osobe s invaliditetom “Titel 2017” od 21. do 23. augusta 2017. godine u Titelu.

Ekipe su bile smještene u Hotelu „Novi Sad“ u Novom Sadu, a takmičenje se održalo u Titelu. Turnir je bio pozivnog karaktera i na njemu su učestvovala sljedeće reprezentacije:

Slovenija, Srbija (selekcija pokrajine Vojvodina), Bosna i Hercegovina, sa svojim entitetima (Federacija Bosne i Hercegovine, koju je predstavljala ekipa iz Zenice, i Republika Srpska, koju je predstavljala ekipa iz Banje Luke), te ekipa Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

Selekcije-ekipe nastupale su sa po dva seniora (1.i 2. šahovska tabla) i jednom seniorkom (3. šahovska tabla).

Turnir se igrao po Bergerovom sistemu od pet kola, s tempom igre od 15 minuta po igraču.

Sudija turnira bio je Momčilo Soprenić, FIDE sudija, iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina.

Predstavnik bosanskohercegovačkog entiteta, selekciju Federacije Bosne i Hercegovine, činili su članovi Udruženja paraplegičara i

oboljelih od dječije paralize Zenica, članice Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine, u sastavu: Halid Bajramović, šahovski majstorski kandidat, Ibrahim Hukić i Sefija Topalović.

Nakon pet odigranih kola plasman ekipa bio je sljedeći:

1. mjesto Zenica – Federacija BiH / BiH
2. mjesto selekcija Vojvodine / Srbija
3. mjesto Banja Luka – Republika Srpska / BiH
4. Slovenija
5. Udruženje paraplegičara Brčko Distrikta BiH

Plasman ekipa s istim brojem bodova odlučen je prema Buchholzovom (Buholcovom) sistemu – bolji u međusobnim mečevima.

Najuspješniji pojedinac Turnira bio je Halid Bajramović, Bosna i Hercegovina / Federacija Bosne i Hercegovine, kojem je uručen pehar za najuspješnijeg igrača Turnira.

Pobjednicima su uručeni pehari i medalje – zlatna, srebrna i bronzana, prema ostvarenom plasmanu.

Turnir je protekao u sportskom i fer ambijentu, a domaćin i organizator korektno i profesionalno organizirao je Međunarodni šahovski turnir za osobe s invaliditetom “Titel 2017” – Srbija



*Udruženje paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša*

# Završene 25. republičke sportske igre paraplegičara i kvadriplegičara u Srbiji

**U** Boru, na Borskom jezeru, od 31. augusta do 2. septembra 2017. godine održane su 25. republičke sportske igre „SENI 25“ u organizaciji Saveza paraplegičara i kvadriplegičara Srbije, a koje su ove godine bile međunarodnog karaktera.

Takmičenje ima za cilj promociju sporta i aktivnog učestvovanja osoba s invaliditetom u životu zajednice.

Na Igrama je učestvovalo više od 120 takmičara (uglavnom korisnika invalidskih kolica) i asistenta, jedanaest ekipa iz Srbije te tri selekcije iz susjednih država, Bosne i Hercegovine, Slovenije i Makedonije.

Svi učesnici Igara bili su smješteni u hotelu „Jezero“ na Borskom jezeru.

Prilikom otvaranja Igara učesnicima su se obratili Zoran Đorđević, ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Srbije, i Mihailo Pajević, predsjednik Saveza paraplegičara i kvadriplegičara Srbije. Igre je otvorio Aleksandar Milikić, predsjednik općine Bor.

Takmičari su se nadmetali u atletskim disciplinama: bacanje kugle, bacanje koplja, bacanje diska, bacanje čunja i koplja, te u streljaštvu, stonom-tenisu, pikadu i bacanju „bombe“. Igre su završene šahovskim takmičenjem. Takmičenje je

održano ekipno i pojedinačno u muškoj i ženskoj konkurenciji.

Bosnu i Hercegovinu predstavlja je ekipa Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša, član Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine.

Ekipu Udruženja paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Velika Kladuša sačinjavala su četiri takmičara koja su se takmičila u atletici, stonom-tenisu i pikadu.

Iako malobrojna, naša ekipa, predstavnik Saveza i Bosne i Hercegovine, ostvarila je zavidne rezultate osvojivši šest medalja.

Elvis Hodžić osvojio je tri medalje – zlatnu u bacanju čunja i dvije srebrene u bacanju kugle i „bombe“.

Samir Velić osvojio je dvije srebrene medalje u bacanju koplja i bacanju „bombe“.

Alaga Hozanović osvojio je bronзанu medalju u bacanju kugle.

U ekipnom takmičenju naša selekcija osvojila je šesto mjesto u stonom-tenisu, a sedmo mjesto u pikadu u konkurenciji od četrnaest ekipa-selekcija.

Ekipni pobjednik Igara je ekipa iz Čačka, drugoplasirana je ekipa iz Smedereva, a trećeplasirana je ekipa iz Šapca. Najbolja ženska ekipa je ekipa iz Smedereva, a muška ekipa iz Čačka.

Ovu tradicionalnu sportsku manifestaciju podržalo je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Vlade Republike Srbije i Inpharm Co. d.o.o. s brendom „SENI“, kao i pojedinačni donatori.





# HRONIČNA BOL?

Tiha epidemija sa velikim posljedicama na pojedinca i društvo u cjelini.

Hronična bol predstavlja kompleksno medicinsko stanje, koje proističe iz širokog spektra bolesti i povreda. Ankete sprovedene u Evropi upućuju na prisustvo hronične boli kod 27% ispitanika, od kojih je najmanje jedna trećina tretirana procedurama fizikalne terapije i rehabilitacione medicine. Uprkos visokoj učestalosti i socio-ekonomskom značaju, ova stanja se dijagnosticiraju i liječe znatno rjeđe nego što bi se očekivalo.



Posebnu pažnju treba obratiti na starije pacijente koji mogu imati znatno više koristi ukoliko koriste lokalne analgetike u poređenju sa oralnim (tabletam), posebno u pogledu sporednog djelovanja.

Važan dio terapije boli je odrediti mogući uzrok i otkloniti ga koliko je moguće. Obično se terapija provodi postepeno. **Analgetici su prvi izbor i lijekovi koji se najviše koriste kod liječenja akutnih i hroničnih bolova.** Osnovna načela liječenja su sljedeća: za svaki određeni slučaj izabrati lijek koji je najprikladniji, odrediti dozu, dozne intervale i načine doziranja, za snažnije djelovanje koristiti lijekove zajedno i koliko je moguće izbjegavati sporedna djelovanja.

Kada je u pitanju primjena, lokalne terapije (gelovi, kreme, flasteri), podaci iz literature savjetuju upotrebu lokalnih analgetika u liječenju hronične mišično-skeletne boli, posebno kod onih pacijenata koji **ne tolerišu terapiju tabletama, uzimaju dosta drugih lijekova ili im je potrebno jače djelovanje na samom mjestu primjene.**

Na tržištu BiH postoji veliki broj različitih preparata, a Deksalgin gel je jedinstven među njima, kako po sadržaju aktivne supstance, tako i po formulaciji.

Deksalgin gel je jedini lokalni analgetik koji kao aktivnu supstancu sadrži deksketoprofen. Deksketoprofen je čisti S – izomer ketoprofena. Izdvajanje čistog izomera pruža mogućnost da se duplo manjom dozom lijeka postigne jednako terapijsko djelovanje, a istovremeno se minimizira toksičnost. Osim toga, deksketoprofen je jedini lokalni analgetik formulisan kao brzo rastvarajuća trometamolska sol, te se nakon primjene brže apsorbuje i brzo počinje djelovati.

**PRVI I JEDINI  
U BiH**

- ✓ Djeluje brzo i snažno
- ✓ Ne ostavlja ljepljive tragove na koži
- ✓ Blago miriše na lavandu



**Stavite tačku na bol**



# amoena

Prodaja ortopedskih pomagala

## ANTIDEKUBITALNI JASTUK



*“Vjerovatno najbolji jastuk za korisnike invalidskih kolica za sportske aktivnosti na svijetu” !*

Amovida antidekubitalni jastuk je kombinacija slojeva materijala od kojih je napravljen:  
**3D- Spacer Textile+PCM-Silicone Gel Layer+Liquid Layer+Foam Baseplate**

Amovida nudi svakom korisniku invalidskih kolica rješenje kombinirajući stil, formu i funkciju. U ponudi su dva koncepta antidekubitalnih jastuka - sa i bez regulacije temperature: **Motion i Motion Comfort+**

### Prednosti Amovida antidekubitalnih jastuka:

- ⇒ *Perfektna distribucija pritiska, sa visinom od samo 6,5 cm*
- ⇒ *Idealna klima u predjelu dodira tijela sa jastukom zahvaljujući materijalima koji regulišu temperaturu i ventilaciju, naročito važno za sportiste*
- ⇒ *Veoma stabilna sjedeća pozicija čak i prilikom ekstremnih pokreta*
- ⇒ *Izvanredan, inovativan i svjež dizajn koji odlično pristaje high tech invalidskim kolicima*



Amoena Medizin-Orthopädie-Technik GmbH



reddot design award  
winner 2011

Amoena BH d.o.o  
Ul. Koševo br. 9 - Sarajevo  
Begović Zijad - 061 156-946 / 033 269-430

Informativno glasilo Saveza paraplegičara i oboljelih od dječije paralize Federacije Bosne i Hercegovine  
ulica Zmaja od Bosne 78 - 71000 Sarajevo  
e-mail: savez@paraplegicari.org - www.paraplegicari.org

## International Day of Persons with Disabilities (IDPD)

Godišnje obilježavanje Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom 3. decembra ima za cilj da promoviše razumijevanje problema invaliditeta i mobilizira podršku za dignitet, prava i dobrobit osoba sa invaliditetom. Tema ovog dana je zasnovana na cilju potpunog i jednakog uživanja ljudskih prava i učešća u društvu osoba sa invaliditetom, uspostavljenog od strane Svjetskog programa akcije u vezi sa osobama sa invaliditetom, usvojenog od strane Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija 1982. godine

**3. decembar**

### Međunarodni dan osoba s invaliditetom



preduzmite akcije **Invaliditet-inkluzija**

**Žene s invaliditetom** razumijevanje invaliditeta mobilizirati aktivnosti

promocija dostojanstva planirati događaje invaliditet u fokusu

organizirati forume osigurati ravnopravnost

Razvijati socijalne politike zapošljavanje inkluzivno obrazovanje

društvene integracije Zagovaranje ljudska prava

djeca s teškoćama u razvoju osnaživanje

Pristupačna zdravstvena zaštita

baza podataka **Podizanje svijesti**

žigosani i stereotipizirani



Budite informisani, uključite se!  
[www.un.org/disabilities](http://www.un.org/disabilities)  
[enable@un.org](mailto:enable@un.org)

Tema IDPD-a za 2017.godinu je:

”Transformacija ka održivom i otpornom društvu za sve”

*Glasilo je realizovano kao projekat finansiran od strane “Lutrija BiH”  
posredstvom Ministarstva rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine*

*Časopis je besplatan*

ISSN: 2303 - 5870

